

D'ACÌ D'ALLÀ

Num. IX

10 SETEMBRE 1918

U	R	A	L	I	T	A	R	O	V	I	R	A	L	T	A								
U	R	A	L	I	T	A	R	O	V	I	R	A	L	T	A								
URALITA ROVIRALTA																							
El millor material per a coberts i per a cel-rasos, arrambadors, etc.																							
Màquina "Ibèria" per a fer blocs buits de formigó																							
Cartró cuiro arenat per a coberts lleugers																							
<table border="0"> <tr> <td>MADRID</td> <td>ROVIRALTA & Co</td> <td>BARCELONA</td> </tr> <tr> <td>Pl. de les Saleses, 10</td> <td></td> <td>Pl. Antoni López, 15</td> </tr> <tr> <td>Telefon 4410</td> <td>ENGINEERS</td> <td>Telefon A-1644</td> </tr> </table>															MADRID	ROVIRALTA & C. ^o	BARCELONA	Pl. de les Saleses, 10		Pl. Antoni López, 15	Telefon 4410	ENGINEERS	Telefon A-1644
MADRID	ROVIRALTA & C. ^o	BARCELONA																					
Pl. de les Saleses, 10		Pl. Antoni López, 15																					
Telefon 4410	ENGINEERS	Telefon A-1644																					
U	R	A	L	I	T	A	R	O	V	I	R	A	L	T	A								

CASA HOMES

PELAYO, 50

ESPLÈNDIDA EXPO-
SICIÓ DE MOBLES

PREUS ECONÒMICS

CARLES TUTUSAUS OPTIC :: FABRICANT

ESPECIALITATS

Ulleres per a auto
 Montures conxa
 Montures Galalithe
 Montures xapades
 d'or 18 kilats
 Cristalls torics
 Cristalls felegich

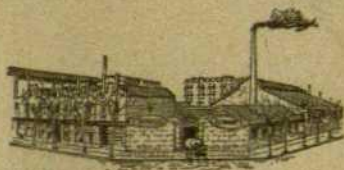

Binocles teatre
 Binocles camp
 Baròmetres
 Termòmetres
 Estolgs
 Lupes
 Cadenes

GRADUACIÓ GRATIS DE LA VISTA * Boqueria, 22 - Barcelona - Raurich, 2

FERRER, FISA I ALSINA

GRANS MAGATZEMS DE CRISTALLERIA, PISA I PORCELLANA

EXPEDICIONS
 A PROVÍNCIES

Vendes a l'engròs i a la menuda

Borrell, 91 al 97
 BARCELONA

R

oooooo

EBEN continuament de les cases més importants del país i de l'estranger, les últimes novetats en **Cristall, Pisa, Porcellana i Articles de fantasia.** - Bomboneres, Majòliques pròpies per a regals, etc., etc. - Grans existències en vaixelles, jocs de cafè, de dolços i tasseris en blanc, últims models, decorant-se a gust del comprador en els seus **Tallers de Decorat.** - Jocs de cafè i te, Vaixelles de Pisa i Porcellana, formes modernes, decorats novetat (especialitat de la casa). - Jocs de cristalleria de Baccarat i del país, en llic, gravat i decorat - Serveis per a Restaurants, Col·legis i Comunitats religioses.

Tallers de Màquines Agrícoles

de
= Antoni Ciutat =

Ronda de l'Estació-LLEIDA

Casa fundada el 1870

✻ Especialitat en les ventadores CIUTAT ✻

Premiades en quantes exposicions han concorregut

Gran Royal Concert

===== Luxós Concert =====

Servei de primer

Cavallers, núm. 9

===== orde =====

W LLEIDA

VINS GARANTITS

A L'ENGRÓS I A LA MENUDA

DE

MIQUEL AIXALÀ

Servei a domicili des de 4 litres per amunt

Afores del Pont : LLEIDA : Telèfon 314

LA PERMANENTE

MOBLES GRAN CHIC

LA PERMANENTE

Taules, cadires i bufets per a menjador, a preus econòmics

Elegants silleries tapissades i poltrones coquetes, a preus reduïdíssims

Lavabos, Jocs per a dormitoris
Balancins i cadires - retret automàtiques per a dormitoris

7 - Plaça Universitat - 7

La Indústria Lletera

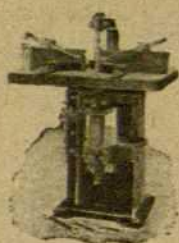
S. A.

Fabricació de Llet condensada
Marques "El Pagès" i "Ibèria"

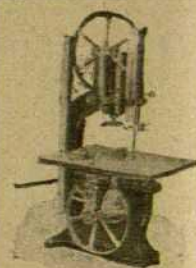
Superior qualitat :: :: Elaboració especial
Les més altes recompenses en tots els concursos

Trafalgar, 64 :: Telèfon A-1727

BARCELONA

Fàbrica de Serrar i Fusteria Mecànica

CASA QUE ES DEDICA A TOTA MENA DE
CONSTRUCCIONS PER A OBRES, TANT EN
FUSTES DEL PAÍS COM ESTRANGERES

Secció especial per a treballs artístics

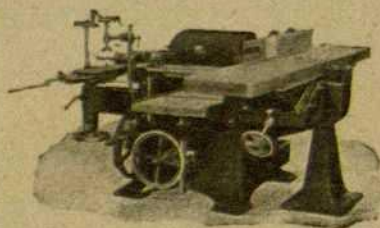
DE

Manuel Pujadas

Carrer Alcalde Fuster, 15 :: Telèfon 81 i 81 bis

LLEIDA

S'accepten con-
tractes, per
importants
que siguin

Es garanteix
tota mena
de treballs

D'ACÍ D'ALLÀ

MAGAZINE MENSUAL

SURT EL DIA 10

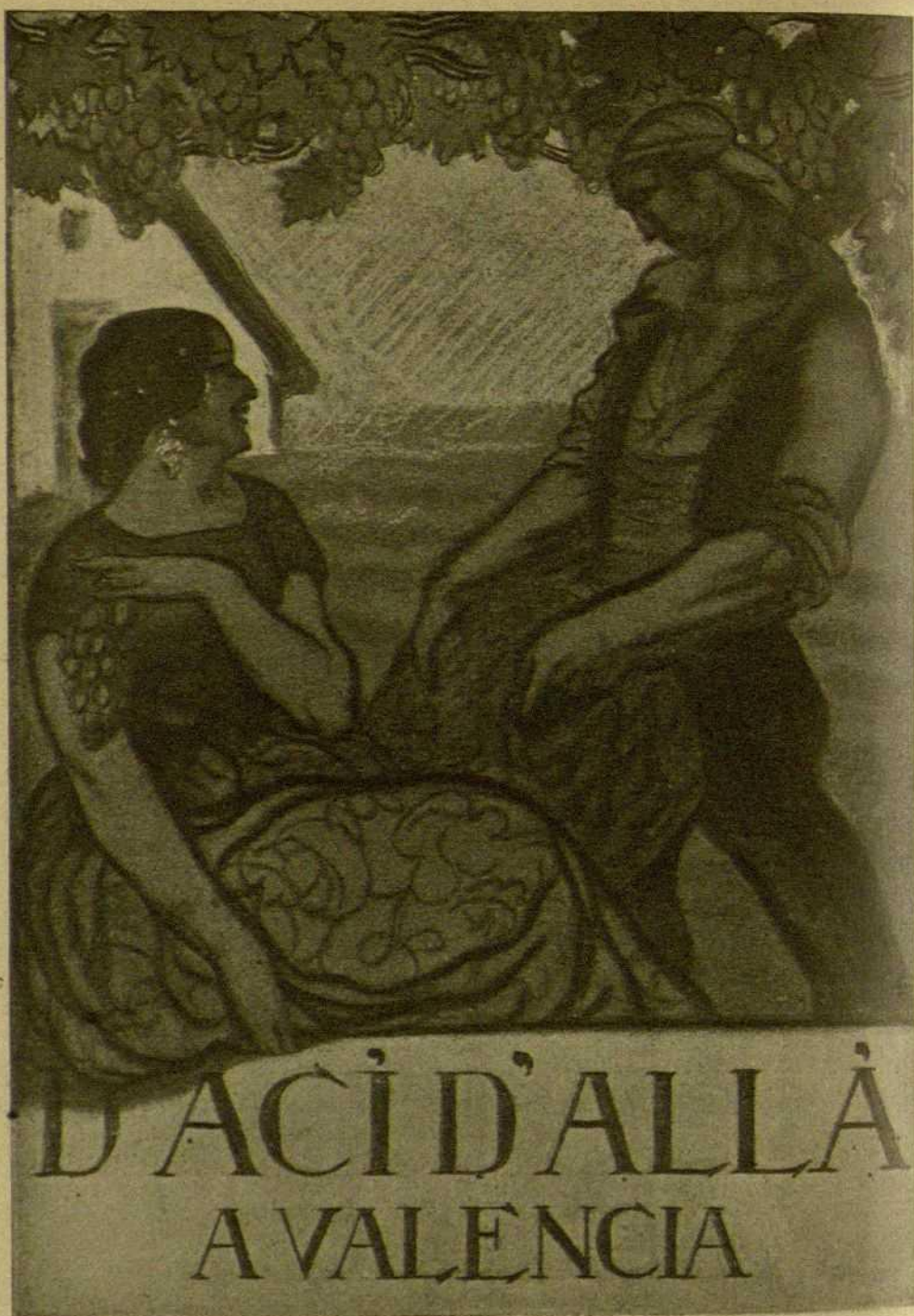
* *

PREU: 1 PTA.

EDITORIAL CATALANA. — ESCUDELLERS, 10 BIS. — BARCELONA

SUMARI

València i D'ACÍ D'ALLÀ	<i>La Redacció</i>
Economia en formació	<i>Josep García Conejos</i>
Moment actual de la literatura valenciana	<i>T.</i>
Petit poema de la Batalla de Flors de València	<i>Miquel Duran i Tortajada</i>
Pintura i Escultura	<i>Josep Blanquer i Belda</i>
La Música valenciana	<i>Eduard L. Chavarrí</i>
Migdia	<i>D. Martínez Ferrando</i>
Mossèn Cinto, mantenedor dels Jocs Florals de València	<i>T. Llorente Falcó</i>
L'art del «palmito»	<i>E. Martínez Sabater</i>
Quatre notes sobre Agricultura valenciana	<i>Ll. F.</i>
...la més bledana de l'horta	<i>Jacint M. Mustieles</i>
València Monumental	<i>Marcel·lí Pascual</i>
Elogi d'una tarda d'estiu	<i>Joaquim Folguera</i>
L'Institut d'Electricitat aplicada a les indústries elèctriques de Catalunya	<i>Marsal Corretjer</i>
Barba Blava	<i>Perrault</i>
Belleses artístiques i naturals de Catalunya	<i>***</i>
De la Ucraïna heroica i legendària	<i>Antoni</i>
Uniformes a milions	<i>X.</i>
El cas singular del doctor Jekyll i el senyor Hyde. (Continuació)	<i>Robert Lluís Stevenson</i>
A l'hora del te	<i>Georgina</i>
Crònica catalana	<i>X.</i>
Crònica estrangera	<i>A. Rovira i Virgili</i>

D'ACI D'ALLÀ
A VALENCIA

VALÈNCIA

ERRA gentil i fecunda la terra valenciana, tota llum i color i harmonia! Terra estimada la terra de València, perquè és ben germana nostra i una història i una llengua ens lliga, i unes iguals reivindicacions ens orienten, i un versemblant esperit ens reviva.

Libèrrima llauradora de braços forts i tendre esguard, en integrar-se a nostra vida, porta tota la beutat de ses urbs agradívoles i l'esplendidesa de l'horta de maragda; l'horta de què el poeta mallorquí deia

*Paradís obert
que a lo lluny se perd,
a la llarga vista,
en morades serres
oe clara ametista!*

Bressol d'Ausies March, Llombart i Llorente, la desvetllen a la vida pròpia i serena. Una lluita de sentiments, prevencions i consuetuds és començada, i no gaire tard el sol que ara s'anuncia expandirà la forta llum que ha de posar els fruits daurats i en saó plena.

Catalunya, germana gran, ara com abans i com sempre, allarga els braços i les mans amorosament a la terra «dolça com un lai d'amor». I obri el cor a l'esperança d'acomplir ben aviat la profecia de l'alt poeta que preveia com «s'acosta el dia que serem tots uns».

D'ACÍ D'ALLÀ, en tribut d'estimació, ordenà els treballs d'aquest número, i en fa ofrena a València amb rendiment coral.

DE LA VIDA VALENCIANA

ECONOMIA EN FORMACIÓ

En el moviment integral que varen promoure els ideals regionalistes a València, junt a aquells esperits que conreaven el patrimoni ideal, fent sentir als esperits amb llurs cants poètics i llurs composicions literàries, existia també una part que es dedicava a estudiar l'element material: la riquesa de la nostra regió.

Era l'economia d'un poble: l'economia de València, que existia, però desordenadament, sense normes ni pla preconcebut.

Una esperança existia en nosaltres. El nostre poble tenia totes les manifestacions de riquesa d'un grup productor: tenia agricultura, tenia indústria, tenia comerç. Unicament una falta s'acusava: la necessitat imminent que aquells mitjans productors s'estudiessin, s'ordenessin.

Qui havia d'iniciar aquesta manifestació econòmica? De cap manera els elements intel·lectuals. Amb l'allunyament que existeix, hauria cregut la classe productora que es tractava d'una plataforma egoïsta per a fins particulars.

La situació era d'esperar i estudiar.

Esperar que aquells elements, davant de problemes que mai se'ls havien presentat, demanessin la col·laboració dels elements intel·lectuals. Estudiar perquè, quan arribés aquest inevitable moment, es trobés una joventut preparada per a la lluita econòmica, per a la santa llavor d'orientació.

I arribà el moment. En les darreries del passat any els elements mercantils varen constituir un Centre; el d'Estudis econòmico-socials; i llavors, aquells elements que esperaven estudiant, varen ésser els que li donaren vida. I en la sessió inaugural sortí completament definida la missió d'aquella entitat.

València havia romàs adormida. El seu comerç era essencialment importador. Sols els fruits dels camps exportava, i encara amb pavelló estranger. Tenia una mar blava que banyava totes les seves terres, i no s'adonava que aquella mar era el seu esdevenidor, que aquella mar Mediterrània tornava a ésser ço que era en altres temps: el seu predomini s'acostava. La indústria valenciana, inimitable en alguns rams, tenia la seva vida en les Amèriques: València havia d'ésser exportadora.

Ara bé, dues coses faltaven: una Banca potentia valenciana i una marina pròpia.

La Banca, per a auxiliar aquella classe productora que amb els seus capitals no pot donar el necessari desenrotllament als seus mitjans.

La segona, perquè, sota la bandera valenciana, vejam com els nostres vaixells creuen la mar, portant els nostres productes cap a altres nacions, i, junt a aquells, una força expansiva, política i econòmica, molt superior a la que porten els vaixells que serveixen per a imposar el poder militar.

I el sentiment valencià, llavors, va veure, com sempre que se li parla al cor,

que aquella joventut portava un contingut ideològic i que el moment econòmic era de vida o mort.

Desbordat l'entusiasme des d'aquella data, per tot arreu es parla d'economia valenciana. Quin resultat pràctic donarà aquella llavor sembrada? So's el factor temps ho dirà. Però almenys tenim una realitat: haver despertat inquietuds que sempre són fruit d'estudi.

* * *

Poc temps després s'havia de celebrar a València el III Congrés d'Economia Nacional. Era una novetat, per la qual la gent es sentia atreta.

S'estudià el qüestionari, en la qual obra actuaren directament els joves, i junt a aquells temes d'economia general, es varen incloure uns altres temes que afecten tan sols a la nostra economia valenciana.

I arribà la data del Congrés. Anàvem a oir la veu tan volguda com sàvia del nostre mestre. Era la veu de l'insigne economista En Zumalacàregui la que anàvem a escoltar.

L'obertura era un acte que despertava interès immens. Es llegiren memòries, salutacions, com en altre qualsevol Congrés; però es va fer el silenci en aquell grandios Paraninf de la Universitat; la seva veu ja s'ofia...

I, així com les seves paraules sortien més ardents, els congressistes unien llur adhesió. Era el nacionalisme com a necessari en el camp econòmic. No eren conceptes negatius; era un camí a seguir.

Vingueren les sessions del Congrés, on s'ajuntaven els elements més diversos.

Aparegueren per tot arreu aquells problemes regionals. I allí es traçaven les línies generals de l'economia valenciana. Allí es va veure clara i terminant la seva fesomia.

Junt a la riquesa agrícola, volent implantar nous cultius, es parlava de l'exportació dels fruits del camp, de les indústries característiques valencianes, de la riquesa minera, estudiant l'aprofitament

actual dels carbons pobres i llur esdevenidor; de la riquesa hidràulica... Era una visió esplèndida i real. València, la nostra amada pàtria, era aquella. Sortiem de aquelles sessions i érem orgullosos de dir-nos valencians.

Es treballà sense descans dies i d'es. Les ponències eren ja totes discutides. Vingué la sessió preparatòria de la de clausura. I, després de donar lectura a totes les conclusions aprovades, va ésser l'interès de la sessió.

Era una proposta que demanava que, en successius Congressos, junt a la llengua castellana es poguessin utilitzar en els treballs les altres llengües espanyoles. Hi hagué la corresponent oposició, però vàrem veure el més formós espectacle: defensaven aquesta proposta valencians, catalans i un sevillà, que honrava la seva regió parlant de les característiques que determinen les diverses nacionalitats dintre de la Ibèria. «Es necessari —deia— que cada poble expressi el seu pensament en la seva llengua».

Clarament, com continuament es diu, la qüestió dels idiomes és la que sempre ha dividit més els pobles. Allí el Congrés es va dividir. S'arribà a la votació. Aquella proposta va ésser aprovada, tenint quatre vots en contra.

La llavor del Congrés va ésser la iniciadora d'una altra: la celebració d'un Congrés d'Economia Regional perquè aquells estudis iniciats cristal·litzin, es continuïn, i donin com a resultat que considerem com a cosa ben nostra aquesta riquesa valenciana.

Segueixen estudiant els elements joves, i segurament que amb llur esforç la Pàtria valenciana serà redimida d'aquella inevitable mort produïda per l'ignorància i desorientació d'altres generacions, que no pensaren sinó en passar llur vida admirant els de fora.

Com tot moviment de renaixement, la nova València conrea els dos patrimonis: l'espiritual i el material.

JOSEP GARCIA CONEJOS

MOMENT ACTUAL

DE LA LITERATURA VALENCIANA

IMMEDIATAMENT de la conquesta de València pel rei En Jaume, en integrar-se a la confederació catalano-aragonesa, floreix mossèn Ausies March, el príncep de la nostra literatura. I floreixen seguidament Joan Martorell, Jordi de Sent Jordi (inspirador del Petrarca), Jaume Roig, Corella i tants, que la literatura catalana de llavors es nodreix absolutament amb escriptors de València. Període el més lluminós, el més admirable, el de la seva més alta vàlua: el seu segle d'or.

Remarquem l'imposició castellana en haver d'esmentar el llarg silenci que seguí al període aquell de fecunditat meravellosa. L'ànima valenciana no s'avenia a la humiliació; i, no sabent plasmar el sentiment seu en parla estranya, emmudeix. Castro i Bellvis, Cristòfol de Virués... i res absolutament: un buit immens, un silenci d'angúnia.

Catalunya (l'estricta), potser més coratjosa, més abocada a l'acció que al plany, reacciona més aviat contra la imposició mateixa. I a l'exemple del seu renaixement, emmirallant-se en son amorós esforç, l'espurna patriòtica encén els tions

valencians, i veiem Constantí Llombart, el precursor, i Teodor Llorente, el patriarca...

Amb Llorente (ha dit recentment el culte escriptor Ernest M. Ferrando), València assoleix una figura que, com Mistral a Provença i Maragall a Catalunya,

sintetitza un moment del desenrotllament espiritual d'un país: tres guspires d'una mateixa llum encesa vora la clara mar mediterrània. Amb aquesta nova Castàlia es nodreixen tres joves poetes plens de entusiasme per una nova fe: Duran Tortajada, Martínez Ferrando i Jacint Me Mustieles. Cadascú seguint son temperament, cossa en el mestre un aspecte: el primer absorbeix la color, el segon la passió, el tercer la galania. La foguera és encesa, el despertar literari de Catalunya

Constantí Llombart

nya revifa els tions, i nous poetes van examplant el cercle, que, poc a poc, dibuixen la seva personalitat en l'ambient un xic inquiet, un xic malalt, de la capital valenciana.

Un xic inquiet i un xic malalt, he dit, perquè, en efecte, en aquesta tritració de l'ànima, que imposa la lluita de les

dues llengües, la balança no sap a quina banda decantar-se. Al moment que Llorente dóna una forta empena en favor de la llengua del país, Blasco Ibàñez ho fa en sentit contrari, i entre tots dos el poeta Querol, escrivint en castellà i en català, es diria que expressa l'angúnia del dubte.

Potser aquestes figures literàries, imposadors dels dos camins a seguir, no tingueren el relleu que calia per decantar la ciutat cap a una banda definitiva; avui l'ambient d'ambigüitat subsisteix. El novel·lista ha estat oblidat en poc temps,

per més que a l'estranger sigui encara la mostra més llampant de nostra literatura actual.

Qui ha seguit els seus passos portadors de l'hibridisme? Una sèrie de periodistes obscurs, entre els que ha sobresortit aquell García Sàndris, altre turmentat de la prosa com Blasco Ibàñez, fabricant d'un barroquisme dolorós. Pel que es refereix a En Querol, fem constar el que diu el criteri autoritzat de Pedro A. de Alarcón en el pròleg que va posar a ses *Rimes*: «Bueno

será que cuando haga nueva edición de sus poesías las pase otra vez por el fino tamiz de su buen gusto y muchas humanidades». Joestic ben segur que, si Blasco Ibàñez i Querol haguessin escrit en la seva llengua, el primer s'hauria intensificat en nervi i calor i el segon hauria fet la troballa de son veritable esperit; esperit que surt esplendorós en aquelles poesies que ell intitula *rimes catalanes*, no sabem si per ingenuïtat o per consciència. D'elles va dir Menéndez Pelayo, encertadament: «las primeras rimas que un valenciano se

atrevió a llamar así con notable extrañeza de sus paisanos aunque con estricta propiedad filológica».

Llorente, en canvi, fent tasca constructiva, va atraure al seu entorn un bell estol de joves entusiastes que despertaren a una nova llum; però, un cop s'apagà son cant, una crítica severa començà a minar la seva valor literària, de tal manera que en aquells petits comitès d'intel·lectuals que es formen per cafès i cerveseries ja tot-hom malparlava del poeta. Així han abandonat Llorente a la perillosa admiració de

ministres i regidors que aviat li aixecaran un monument amb ninots per a «in eternum». Aquests literats que judiquen amb tanta de severitat han de tenir en compte que hi ha dos poetes diferents dintre del mateix Llorente i cal no cedir el veritable a l'eloqüència indigesta de qualsevulla moixiganga d'ajuntament.

Procedint cronològicament i amb esperit de justesa estricta, constatem la reverència que hé mereix Constantí Llombart (precursor l'hem dit) el primer que, in-

fluenciat de Catalunya, escriu versos en la llengua nadiua i comença la publicació de *Lo Rat-Penat*, a ço que segueix la fundació de la Societat d'Amadors de les Glòries Valencianes amb el títol que Llombart donà al seu almanac i amb la seva presidència. Sis valencianistes de cor la fundaren, i encara d'aquests sobreviu En Lluís Cebrian, actual cronista de la ciutat.

Així, *Lo Rat-Penat* ha estat el veritable iniciador del renaixement literari valencià, i Constantí Llombart el precursor, el

Teodor Llorente

lluïtador infatigable, l'orientador del moviment regionalista, amb el qual València té deute de honra i glorificació.

El nom d'En Llorente apareix amb la Flor Natural dels primers Jocs Florals que *Lo Rat-Penat* organitza. Des d'aleshores van units els d'aquesta societat i els del Mestre, de manera tan íntima que sembla cosa una. Tots els escriptors de parla valenciana s'agrupen entre els «amadors de les glòries valencianes»; però, fidels seguidors del Patriarca, sense vibració personal, resten obscurits per ell. Exceptuem els noms de Víctor Iranzo Simon (poeta admirable) i Josep M.ª Puig Torralva (poeta i dramaturg) entre els desapareguts, i els de Cabrelles i Cebrian Mezquita entre els que afortunadament són encara entre nosaltres.

Amb la mort d'En Llorente potser hauria finat *Lo Rat-Penat* sense un empelt de saba nova, sense la integració de la joventut que, amb ses intransigències, va ésser la categòrica afirmació en front l'estancament dels altres i l'esperó de la qual revifà l'esperit somort dels escriptors iniciats.

Entre aquests joves prenen relleu i personalitat Duran Tortajada (amb *Cordes vibrants* i *Cançons i poemes*), Martínez Ferrando (amb *La cançó de l'isolat* i *Visions de l'horta*), i Jacint M.ª Mustieles (amb *Breviari romàntic* i *Flama*) els quals assenyalen a la literatura pròpia una nova tasca: la depuració del llenguatge i la reconstrucció de la forma. I l'esforç llur per integrar la literatura valenciana a la general de la Catalunya magna és més de remarcar quan (com ha dit l'erudit Josep Lleóart a *La Revista*, parlant del darrer llibre d'En Mustieles) «aquells fets socials que acompanyen els renaiements i dins dels quals solen incubar-se i pendre formes les generacions d'artistes, es manifesten amb els accionats i és no és grossers i els desafinaments de

veu dels començaments que volen fer-se populars, i l'enlairar-se per damunt de aquests fets socials demana en les individualitats un gran esforç...»

Actualment (no fórem justos si no ho diguéssim) el moviment literari valencià és veritablement afalagador. Un gran nombre de joves, enamorats de la seva llengua, per a la qual volen totes les prerrogatives i totes les glòries, cultiven la literatura en tots els gèneres. Una mica aviat és per a catalogar-los, ni encara per a judicar d'ells. Pensem, però, que entre els poetes mereixen ésser comptats Puig Espert, Asins, Caballero, Blanquer i algun altre.

Entre els prosistes cal esmentar especialment l'Eduard Lopez Chavarri i Bernard Morales San Martín, que han publicat llibres netament valencians, de veritable vàlua; T. Llorente Falcó, que descriu en castellà escenes de l'horta; Martínez Sabater, Ferrandis Agulló, Martínez Ferrando...

També hi ha cultivadors del teatre valencià. Recordem l'assaig d'una temporada de teatre propi en la qual Martí Orberà mostrà condicions admirables per al drama sorprès en la sinceritat del poble genuí. I l'escola d'Escalante, el saineter més gran hagut, la continua Faust H. Casajuana.

En front d'aquests escriptors que cultiven la llengua nadiua, ni un, absolutament ni un (fora Garcia Sanchis) escriu en altra llengua amb glòria que pugui esmentar-se. Ens trobem al moment (totes les opinions dels països han estat formades així) que els literats orienten la sentimentalitat del poble. I, per bé de tots, l'orientació és la integració, a la parla de tota Catalunya, de la color i la llum i la vibració de l'ànima i la terra valencianes.

T.

PETIT POEMA DE LA BATALLA

:: DE FLORS DE VALÈNCIA ::

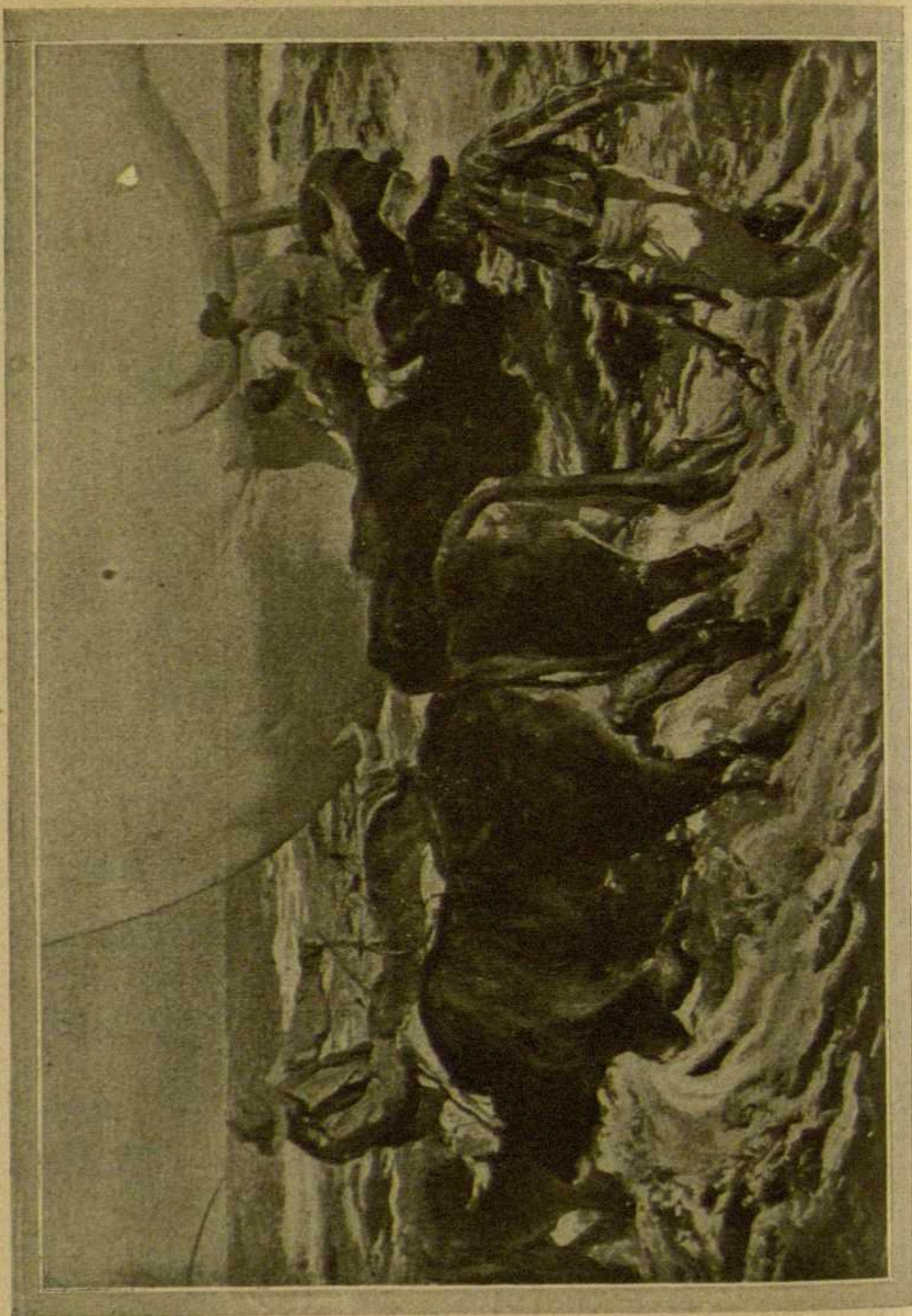
*Comença la Batalla. Hi ha inquietud
i entusiasme entre el poble i alegria.
Tot és llum i color. La multitud
s'enardeix amb confosa cridoria.*

*Passen els carros, bells i triomfadors,
i en ells les dones amb l'esguard rient...
I d'una banda a l'altra van les flors
besant les cares, perfumant l'ambient...*

*Mor la Batalla... I encar som germans.
Hi ha flors en les paraules i en les mans;
alegria en els ulls, goig en els cors.*

*Totes les dones són fragants i belles...
A baix, la terra està plena de flors;
a dalt, el cel està florit d'estrelles.*

MIQUEL DURAN I TORTAJADA

Sol de tarde, per Joaquim Sorolla

PINTURA I ESCULTURA

A tota hora ens és joïós de parlar de les coses de nostra ben'amada terra, i més, molt més, si, com ara, és per a presentar-vos el seu caient artístic.

Ens creiem, doncs, en un deure de no defugir aquesta ocasió que se'ns ofereix, i allà on la nostra humilitat pregonia no hi arribi, aplegarà a bastament, el nostre fervent entusiasme.

Com una aurèola que engarlanda el nom de la nostra València, s'ha format, arreu de les terres de Ibèria, un bellíssim prestigi de terra d'artistes: terra d'art, nosaltres en diríem.

I és que la ciutat i l'horta llevantines són, sempre que es mira i allà on es mira un espectacle virolat (policromia intensa, espai transparent, llum feridora)

que aguditza la retina i dona al pit una ardència amatent de la Bellesa. No veieu, així, el privilegi de les gentes de la València mediterrània?

Retrat de «Pepito», per I. Pinazo

Heu's aquí el perquè de l'abundosa floració d'artistes, espontanis, intuïtius, que, quan hi troben una assenyada formació estètica, quan és copsat el propi temperament, es converteixen en personalitats triomfadores.

De cada jorn més, la joventut que ara és en formació es decanta a les orientacions modernes de l'art, i un

anhel novell i una inquietud impulsadora d'activitats els empeny per viarany prometedors de fecunditats valuosisimes.

EL BES
per Mongrell

EL PARRAL
DE ROSES
per Mongrell

PINTURA

No exposem crítica d'art, a part que no fóra del tot oportú, perquè no ens creiem amb autoritat suficient per a endinsar-nos massa. Però ço que direm són impressions copsades en la conversa amb un pintor valencià d'anomenada ben merecuda, i sòlida cultura artística.

La pintura valenciana té una tradició rica i, en tota ella es manifesta una valor que és l'essència del seu caràcter: el realisme; un realisme cru que s'acusa en els mestres de la nostra pintura: Ribalta, Ribera, Espinosa, Zariñena, i fins en Joan de Joanes, malgrat ell mateix, a través del temperament

propí, personalíssim de cada un.

En el transcurs d'un llarg període tan sols apareixen, isoladament, el pintor Vergara i Vicents Lòpez, gran retratista aquest darrer. En la segona meitat del segle passat, un corrent de romanticisme

(que és com un inici del retorn al nostre realisme) impulsa l'obra que produeixen Domingo, Pinazo, Sala, Casanova, Benlliure (J.), Muñoz Degraín i Agrasot, entre altres més. És aquest moment com una fita que marca la renai-xença de la pintura valenciana, amb una

producció que presenta un conjunt i és ben abundosa.

I en minvar la intensitat d'aquest moment és quan arriba Sorolla, que, anat a l'estranger, rep la influència dels impressionistes francesos i del suec Zorn i, en retornar a València, ens ofereix la seva visió levantina amb un realisme opulent, fort, vibrant de llum, i resta, per a sempre més, produïda una obra de mestre de vàlua indiscutible.

Josep Mon-

grell és un altre orgull nostre. Veient la pintura de Sorolla va desvetllar-se el seu temperament, i la seva producció, tota lluminositat i harmonia de la color de l'horta, fa esdevenir-lo el pintor del genuí poble valencià, on les figures, ple-

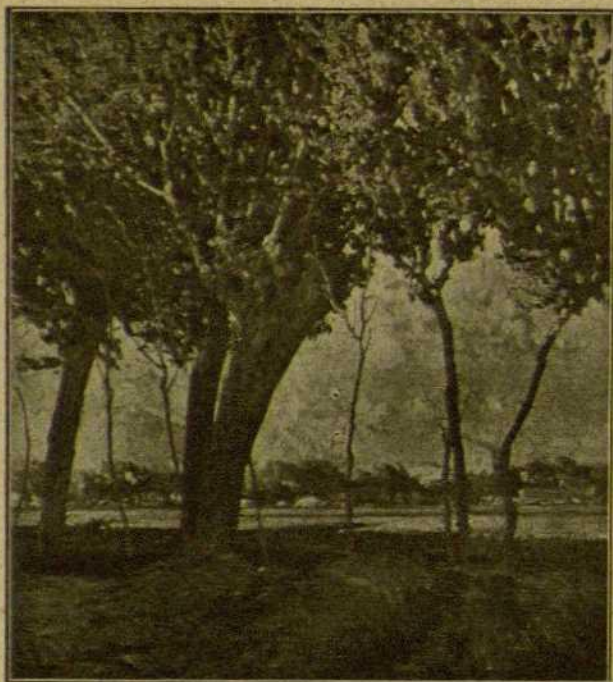

La dona del ventall, per Josep Benlliure (fill)

nes de caràcter, traspuen una bella serenitat en les actituds sempre escaients.

Manuel Benedito, molt justament guanyador d'un alt prestigi, s'ha format un estil recollint amb intel·ligència les influències que harmonitzaven amb el seu temperament, apartat per complet, això sí, de tot caràcter valencià i sense sentir res nostre; Cecili Pla, Peris Brell, Borràs Abella, Fillol, Bartomeu Mongrell... Convé anotar Vicents Climent, gran dibuixant, amb una valor de pedagog especialíssima.

De la generació que ara va cercant el seu assaonament, Rigobert Soler sobretot ferm i

Horta de Ruzafa, per Antoni Esteve

Pescadors valencians, per Rigobert Soler

assabentat seguidor de Mongrell, fins avui; Esteve, paisatgista delicadíssim, fort temperament, que pogué ésser apreciat ara fa poc pel públic barceloní; J. Benlliure (fill), que, occit, deixà una obra interrompuda; Blat, Moya, Benet, Pinazo Martínez, Valls, Carres, Ortí, Gras, Marco, Sanz, Borràs, Claros, Urios i altres més.

En pintura decorativa Capuz (Pascual), Janer, Pertegàs, Mellado, Dubon, Povo i Ballester, han aportat una producció de vàlua remarcable, en un camp variadíssim, essent com a cartellistes, de manera especial, que han aconseguit una personalitat genuïna.

ESCU- LURA

En escultura no té, València, una tradició característica i continuada. Al segle XVIII trobem l'escultor Vergara, interessantíssim, que ha enriquit l'ornament de la ciutat llewantina amb la portalada de la Catedral, frontera al carrer de Saragossa, i la del palau dels Marquesos de Dos Aigües, tan popular.

A les darreries del segle XIX sols apareix Marian Benlliure, qui cal reconèixer com un impulsor, i això hem d'agrair-li. Sempre hauriem dit que semblava quedar, el sentiment escultòric valencià, aixafat pel continuat i abundós florir pictòric; però avui ben bé podem enorgullir-nos de tenir un estol prou nombrós d'escultors novells, alguns dels quals es troben en camí d'assolir una plenitud formosa. No vacil·lem a declarar que, en conjunt, l'estat

Amor, fragment del monument al Dr. Moliner, per Josep Capuz

Escultura, per Josep Ramirez

de l'escultura dona actualment una impressió superior al de la pintura.

Davant de tots, Josep Capuz, admirable, sòlid, (diríem un enamorat de Miquel Àngel), amb forta personalitat, intel·ligent en l'execució i donant un fort alè de sentiment a les seves obres; Navarro, sadollat de bon gust; Martínez-Ballester, que sobriament va saber imprimir un insupe-

rable caràcter valencià a la seva obra *Lo mestre Zarzo*; Juli Vicent, Ortells, Ramírez, decoratiu; Rubio, Benlloch, Alemany, Marco, Ignasi Pinazo (fill), Vicent (C.), etc.

Una impressió falaguera i colpidora del nostre optimisme és la resultant que sobreix del precedent lleuger examen de com es troben representades, a València, les Belles Arts. Ara ens és bo de

dir com els artistes valencians treballen amb delit per presentar-se, el propi-
nent mes de novembre, al públic de
Barcelona, en una Exposició d'Art Va-
lencià, incloent les indústries gràfiques,
la ceràmica i els vanos. Llavors podrà
apreciar-se íntegrament ço que és Valen-
cia en el conreu de les arts, i els seus
artistes seran judicats per la Barcelona
amant de les coses de l'esperit.

Nosaltres tenim per ben segur que el
judici serà benivolent, després de l'aco-
llida germanívola que Catalunya mai
ens nega, i serà, a l'ensem, esperona-
dor i orientador de la joventut valencia-
na, pertorbant l'ambient, una mica enra-
rit i hermètic, de la ciutat del Túria.

JOSEP BLANQUER I BELDA

Lo mestre Sarzo, per Josep M.ª Martínez Ballester

La Música valenciana

Es ben difícil determinar les causes per les quals no té la música, a València, la mateixa puixança que altres belles arts, la pintura i l'escultura per exemple. I la veritat és que la característica musical de la terra ha fugit fa anys, de la ciutat, i queda refugiada en alguns indrets de muntanya, potser avergonyida de ço

Es en terres lliures, a cel obert, en mig dels camps, on encara viuen els moments de vera musicalitat valenciana. Allí la cançó popular encara respira i té la flexibilitat mediterrània, llevantina, amb arabescos de melodia i caients harmònics que la fan ben filla de la terra.

Permeteu-me que us posi aquí una

Largament y ab molta llibertat se compàs

Preambul

ut ay a ya e-ro... la... la
la-a-a la-le-ro... a... gay la la le-ro...
(simile)
Copla
L'a-gòt y la fe-rra-u...ra
t' sot y la fe-rra-u-ra... la fe-rra-u-ray l'a-
-sò... t, fan la pa-lla molt me--nu...da
fan la pa-lla molt me--nu...da... j al ro-sol por-tem al
trò... t.

que als grans centres de població és anomenat *música popular*. Per altra banda, la música, com que és l'emanació més directa de l'esperit, no pot viure allà on aquest esperit és desconegut, canviat o renegat; i ara som en temps d'eclipsi (qui sap si momentani) del sentiment característic valencià, i per tot arreu la música i la poesia, també característiques, van desapareixent.

transcripció ben fidel d'una d'aquestes tonades tan bellament poètiques. És precis que us imagineu la terra enlluernada per un sol d'estiu, la plana immensa que sembla, voluptuosa, rebre amb recolliment aquella besada fecunda. I allí, en el silenci de la llum, de la immensitat, entre l'or del forment i el blau del cel i la remor fresca de les sèquies, el llaurador canta, car sent d'una faisó instintiva que aquella

naturalesa esplèndida i ell estan en íntima comunió. I del pit brolla el cant: (1).

Heu's aquí una mostra del que era el cant típic del país. Quant a la música de dansa, també tenia les seves tonades típiques, i algunes resten encara pels pobles. Era tot un tresor que es va perdent cada vegada més de pressa.

* * *

De tot això, què ens resta per a tenir un art musical modern? No puc jo fer afirmacions decisives, perquè... jo també sóc músic, també sóc compositor, i les meves idees podrien resultar de crítica massa acerba, i, per tant, així mateix, d'exaltació de les meves obres.

Podríem dir que el passat segle XIX ha estat ben nefast per a la nostra música: la invasió de l'òpera italiana fou el començament de la *debacle*; el meyerbeerisme féu la decisiva desfeta; i el *género chico* acabà la descomposició. El públic, fet malbé per aquesta música curta i pel piano de maneta, ha oblidat la vera dignitat artística pròpia; és esclau, sense saber-ho, amb la pitjor de les esclavituds: la del que es figura ser lliure i ser amo.

És clar que en tals condicions, sense una tècnica pròpia, castissa, les influències exteriors han de resultar dominadores en absolut. Si per cas, s'agafa un motiu popular, i, sense tractar-lo musicalment, fent *paso doble* de ço que és llarga melodia lliure o és dansa de compàs ternari, per aquí s'orienta la poca eficàcia espiritual de què parlem.*

Una altra característica dels nostres compositors és que, ja sigui per temperament propi, ja sigui perquè la vida ho porta, gairebé tots es refugien en la música teatral: quan de vegades surt alguna composició simfònica o pianística (i

són escasses), té un caràcter marcadament poemàtic, i gairebé sempre ofereix condicions d'intermedi escènic... (Ben entès que és un *escènic* del *teatre* actual en un acte.)

És allò que diuen els que així fan música:

—El género chico es lo único que da dinero.

La peresa i la perversió del públic són les grans *proxenetes* d'aquella trista monstruositat.

Però no cal que penseu, per això, que es tracta del teatre de la nostra terra (tant se valdria!): es tracta d'aquell teatre madrileny que es proclama *género genuinamente español* i que per tot arreu triomfa. I, encara que els compositors llevatins hi posen algun motiu (sempre sol ésser el mateix) característic, està presentat tan fora de compte, vestit tan impròpiament, que tot el que té de propi queda esborrat allí grosserament.

* * *

Altres aspectes de la música que en aquestes contrades és practicat amb predominança és el de les bandes d'instruments d'aire. És la música que pot executar-se caminant, música d'aire lliure, de soroll i de festa. Amb ella es pot parlar mentre sona; ningú es destorba mútuament, ni el que parla ni el que toca, i la bona companyia en les processons, en els *pasacalles* i en les traques.

Fins va desterrant el *tabalet* i la *donçaina*, aquest acoblament moresc, potser l'única veritat que en la vida popular de la nostra música ens queda, fora part d'algun acompanyament de guitarra per a les *albaes* i el ball amb cançons, *jota valenciana*, que, com el seu nom indica, ja es va contaminant.

Però les bandes volen representar l'esforç de major cultura... popular, diguem-ne, d'aquests temps. L'instint colorista, els dies clars i formosos, la bona temperatura que ací tenim, poden ésser considerats com els primers creadors d'aquesta mena de músiques. Naturalment llur repertori es forma d'*arreglos* de *zarzuela*.

(1) És cantada aquesta forma melòdica cada vegada millor segons les terres s'allunyen del terme de la capital. Consta del *prehmbul* (diguem-ne així) ben significatiu, pel sentiment que expressa de joia en mig de la natura. Entre cada incís, aquí i en la cançó, el cantaire crida per animar el bestiar, o rectificar la feina, per exemple: «O...x què, rossí allà!»... «Mig i fora, mig i fora!»... L'última nota de cada vers sol ser allargada en un calderó curt.

és a dir, de tangos, *cuplés*, i municions altres en ús; o també d'*arreglos* de trossos d'òpera. Darrerament, en un concurs de bandes fet al seu lloc usual, és a dir, a una plaça de braus, va ésser executat (en el més jurídic sentit de la paraula) un increïble *arreglo* de la *Triana*, d'Albèniz. D'això en diuen progrés i cultura per al poble.

* * *

Crec fermament que la música, a València, està passant per un llarg moment de descans. Encara no han caigut en oblit les tendències i procediments envellits, i que ja en altres llocs han evolucionat o són mortes definitives; encara no és arribat aquest despertar vers nova llum; encara pesen en mestres i professionals les tradicions voreres que cristal·litzen en *remans* mentre el gran corrent del riu

corre a fecundar altres contrades. Cert que totes les etapes de transició són indecises. I per això creiem que la música valenciana podrà aviat oferir noves i veres creacions inspirades, si surt la joventut estudiosa i animada que es necessita per a tal empresa i que ja sembla anunciar-se de lluny.

Quan l'ànima de la terra entri ben a fons en l'ànima dels artistes; quan no hi hagi la peresa que fa perdre ço que de fora ens ve ja amanit; quan desaparegui el similor que tot ho envileix, i una santa passió per la pròpia lliure existència del nostre art visqui en el cor dels artistes, sense mentides, sense convencionalismes covards o cursis; aleshores haurà sortit l'auba d'un renaixement que podrà portar per tot arreu amb entusiasme la noblesa i el mèrit de la seva vida.

EDUARD L. CHAVARRI

VISIONS DE L'HORTA

MIGDIA

*El sol, al cel, encès de llum intensa,
cau sobre els camps en raigs de foc ardent;
és l'hora de la sesta, és el moment
que sembla que tot crema en l'horta immensa.*

*El treball s'ha aturat en el migdia.
Tothom està dormint; baix del frondós
emparrat, també està dormint el gos;
hi ha un silenci que aplanà en l'alqueria.*

*A intervals, en l'estable brama el bou,
i al costat de la casa, junt al pou,
se sent dringar de plats; un moscardó*

*revola, topetant pel finestral;
i al caure sorollós en l'aigua el poal
s'enlaira alegrement una cançó.*

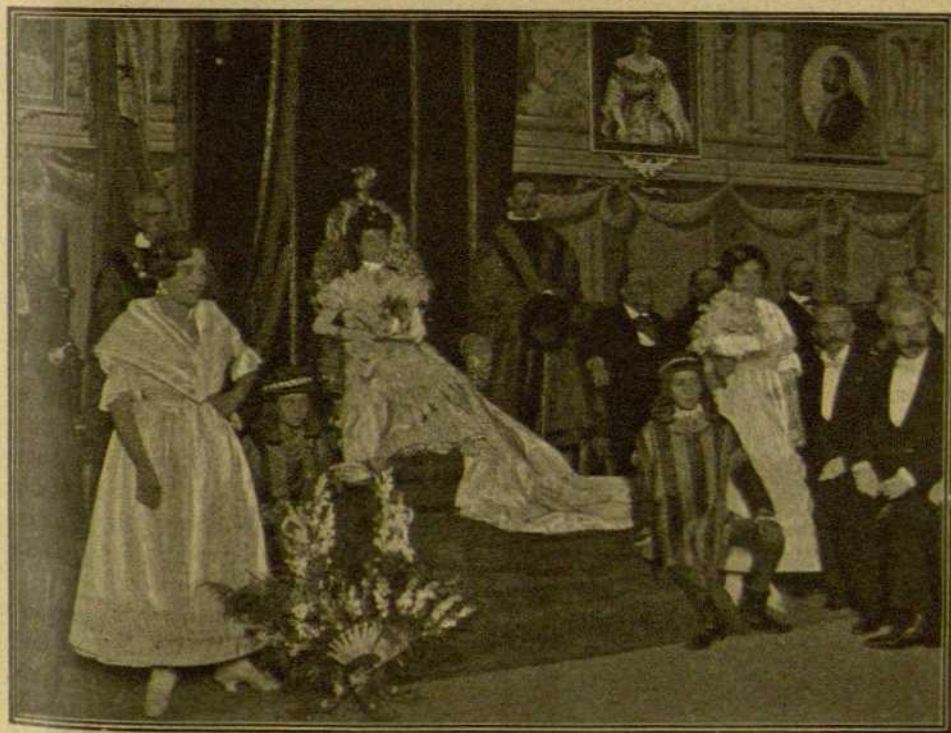
DANIEL MARTÍNEZ FERRANDO

RECORDS DEL TEMPS VELL

MOSSÈN CINTO, MANTENEDOR DELS JOCS FLORALS
DE VALÈNCIA

A fa d'això un grapat d'anys. Corria el mes de juliol del 1881, quan l'agrupació literària del renaixement valencià, *Lo Rat Penat*, celebrava per tercera vegada la seva festa anual dels Jocs Florals. Jo era aleshores

molt petit, i a penes si en la memòria guardo alguns detalls d'aquell temps; però, regirant l'arxiu de mon benvolgut pare, toparen les meves mans amb unes cartes de Mossèn Cinto, referents al seu nomenament de Mantenedor i a sa estada en la meua València. Com resistir a la temptació de donar-les a la publicitat, essent preadíssimes joies de les nostres

Els Jocs Florals de «Lo Rat Penat» de la ciutat de València. (A l'esquerra de la Reina s'hi veu el gran poeta valencià Teodor Llorente)

relacions amb els escriptors catalans, encara que no sigui més que pobrament agençades amb alguns records!

En el mes de gener de l'any 1881 degué escriure mon pare a Mossèn Cinto oferint-li el càrrec de Mantenedor dels Jocs Florals, i a aquesta carta contestà l'immortal autor de *L'Atlàntida* en aquests termes:

«Santa Perpètua de Moguda, 14 ja-
ner 1881.

Sr. don
Teodor Llo-
rente.

Molt estimat amich: ab molt gust accepte lo càrrech de mantenedor dels Jocs Florals que vostè m'ofereix en sa benvolgu-
da lletra. Massa honor és aqueix per mi, mes no puch perdre l'ocasió de conèixer asos companys en

Gaya Ciència, y de visitar una vegada més sa hermosa y estimada pàtria.

Los agrahesch molt la distinció, però sento no tenir lo foch de la paraula ab que lo més ardorós dels poetes catalans los enardia l'any passat, y no ser més que una ànima freda.

Conserves V. bo y mane y dispose de aqueix seu coral amich y servidor,

Facinto Verdaguer, Pbr.»

Barcelona 16 joliet 1898

*Caríssim amich,
gracias d'aver me trobat be per
venir a la festa del Tsch. Florals
de València lo dia que v'm'india
dona m'en vaig a Vich tant aviat
un dia y no haventhi res de nou doni
parar tornar a Barcelona i tant ja
no sortiré fins al dia 19 o 20
Si's retardas la funció li agrairia
que m'ho avisas a dir
gracies mil per l'oferta que m'heu
fet a cara
Mentre espera el moment de poder lo veure
a V. y a son company, mare y di, no c'ha
servir y jo al ama venen foras. Munt
Facinto Verdaguer Pbr.*

Facsimil d'una de les cartes dirigides per Mossèn Cinto a En Llorente amb motiu del seu nomenament de Mantenedor dels Jocs Florals valencians

Efectivament, l'any anterior havia estat mantenedor En Víctor Balaguer, orador de fàcil i febrosa paraula; i, essent una de les missions del mantenedor dur la veu del Consistori, es comprèn que Mossèn Cinto fes la dita salvetat per no veure's en el compromís d'haver de fer una cosa que no havia practicat mai.

Per a tranquilitzar els seus escrúpols li escriuria altra vegada son amic des de València, a aquesta carta contestà així:

«Barcelona,
23 ja-
ner 1881.

Estimadíssim amich y senyor: no he pogut veure a D. Manuel Milà, president de la Acadèmia de la Llengua Catalana. Eixa no està constituïda encara, y segons he entès, no ha re-

but encara l'ofici d'aprobació del Governador, a pesar de que creuen rèbrel d'un dia a l'altre. Així és que, el plasso de que V. fa esment en sa darrera lletra, s'allarga, y Déu sab fins a quan.

Respecte a la segona pregunta que'm fa, de si'm plauria fer o no discurs en lo certamen, diria que si, si fos orador, més no me'n sento; me sembla que lo millor que puch fer és callar. A boca tancada no hi entran moscas.

Déu m'ha negat moltes coses, y entre totes eixa que tant serveix a la llengua. Quan Ell me la ha negada, senyal és de que no'm convenia. ¡Alabat sia Déu!

Una altra rahó m'acut ara a la punta de la ploma, y és que jo en València, davant de sos poetes, si hagués hagut de parlar, hauria omplert mon discurs ab lo nom de don Jaume, y (ell m'ho perdone) en los Jochs Florals de Barcelona ne diguí més de lo que'n sabia.

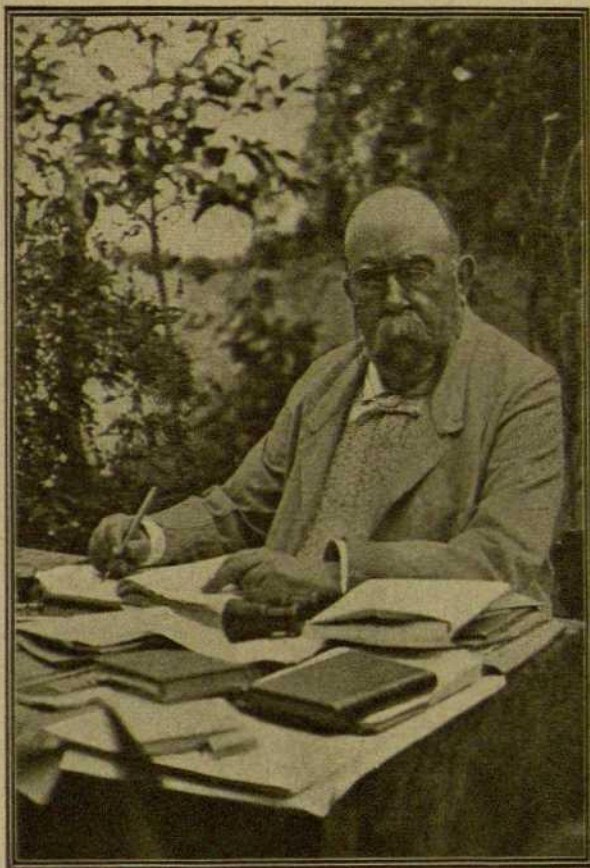
Quedo a les seues ordes de V., desitjant me done ocasions de servirlo, com me n'ha donades per apreciarlo.

Seu del cor,
Jacinto Verdaguier, Pbr.»

El dia 22 de juliol aplegà a València, Verdaguier, allotjant-se a casa de mon pare i prenent part en els treballs del consistori. Fins al 29, que se celebraven els Jocs Florals, l'insigne escriptor va ésser molt festejat pels poetes valencians i visità les ruïnes del teatre romà de Sagunt i el monestir de Santa Maria del Puig, des d'on el Rei Conqueridor posà siti a la ciutat.

La festa de la poesia valenciana de *Lo Rat Penat* se celebrà, com és costum, al Teatre Principal. Mossèn Cinto, lluint en son pit la insígnia de la Societat, que li regalà la junta directiva d'aquesta, prengué seient en el lloc destinat al con-

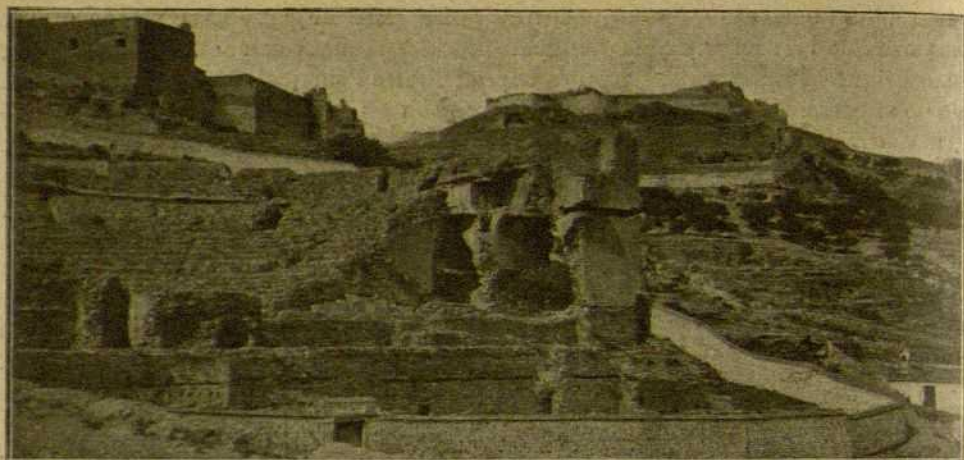
sistori. El teatre estava radiant. El bo i millor de València s'hi havia reunit. Fou premiat amb la Flor Natural don Joan Rodríguez Guzman, un dels pocs poetes que queden d'aquell temps i que, actualment, vell i malalt, a penes si guarda ja memòria d'aquella festa. El tron de la poesia l'ocupà la senyora Isabel de La Cerda de Andreu, i els oradors foren D. Jacinto Labaila i don Antoni Amorós, poeta i

Teodor Llorente en els darrers anys de la seva vida

novel·lista el primer i eminent juriconsult el segon, els quals dedicaren a Verdaguier els millors períodes de llurs entusiàstics discursos. De la colla de escriptors premiats en aquells Jocs Floa penes si en queda algun.

La visita de mossèn Cinto a València despertà gran entusiasme entre els lite-

Ruïnes del Teatre Romà de Sagunt a on estigué En Verdaguer, quan la visita a la ciutat de València

rats i molta curiositat entre el públic. El periòdic *Las Provincias* publicà, escrita per son director i amic Teodor Llorente, una llarga biografia literària del poeta català, i Vicents Querol, l'autor de les *Rimes catalanes*, escrivia a son amic Llorente, de Madrid estant, en aquests termes:

«Buena Reina de la Fiesta. Felicítala en mi nombre, así como al Rey consorte: dos buenos amigos a quienes quiero desde hace muchos años. Las reinas de los Juegos Florales valencianos van a constituir una dinastía de hermosas que nos envidiarán Provenza y Cataluña. Da también mi enhorabuena a Rodríguez Guzmán, que debe de estar contentísimo. Un apretado abrazo a Mosén Verdaguer. Confío que Valencia sabrá hacer los honores debidos al primer poeta del renacimiento catalán: Atenas no debe olvidar que alberga por breves días a Homero. Mucho siento no encontrarme entre vosotros para ayudaros a festejarle.»

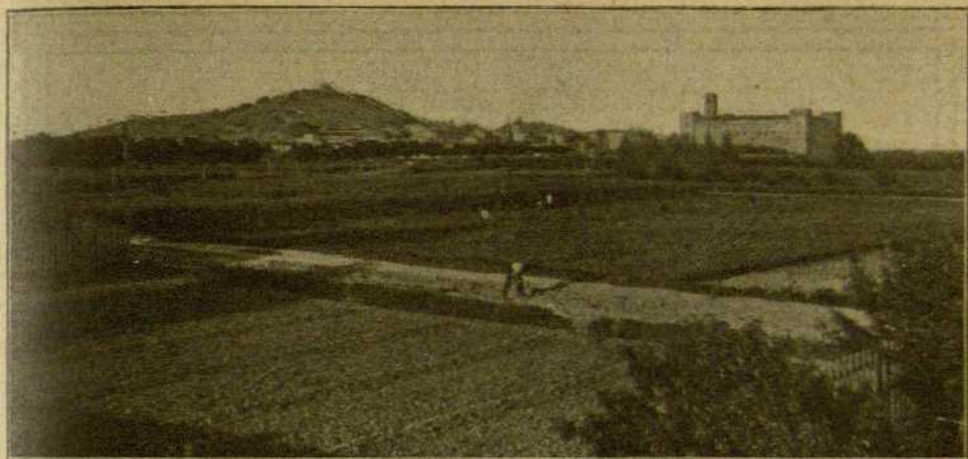
Al dia següent de l'esmentada festa els socis de *Lo Rat Penat* i de l'Ateneu

Científic obsequiaren amb un dinar, en la fonda de París, el poeta Verdaguer, i es brindà per la confraternitat dels poetes del renaixement i es llegiren poesies. Després tots els comensals plegats acompanyaren a l'estació l'autor de *Canigó*, qui aquell mateix dia tornava a Barcelona.

A penes arribat a sa casa, Mossèn Verdaguer escrivia a son amic Llorente la següent carta, formós epíleg de son viatge a València:

«Estimadíssim amich y senyor meu:

Acabo d'arribar feliçment a Barcelona, y, com si el cor se m'hagués quedat en València, encara'm sembla sentir lo dolç y bellament accentuat llenguatge de vostès, vèurels d'un a un davant mos ulls, explayar ma vista per eixa verda planura, que, com la blavosa de la mar, sembla no tenir fites, y sentir la dolça estreta d'eixes *lligasses de flors*, ab que, segons la hermosa imatge d'Amorós, lo Micalet cativa a sos peus als valencians y als que tenen, como jo, la ditxa de visitar tan bell país. Mes ¿com mostrar mon agraïment per les probes d'afecte

Vista del Monestir de Santa Maria del Puig (a l'esquerra de la fotografia), que visità Mossèn Cinto quan la seva estada a València amb motiu dels Jocs Florals. Fou des d'aquest lloc que el rei En Jaume posà sít a la ciutat

que de sos habitants hi he rebudes? La confusió que no'm deixava parlar ahir encara em dura, y me durarà mentres recorde lo que vostès han dit y fet per mi, humil pagès de la plana de Vich, en quals mans indignes Déu ha posat una pobra lira de poeta y el càlzer sagrat del sacerdot. Amb quin gust jo hauria declinat tan immerescuda honra vers els verament inspirats poetes que sota les ales del *Rat Penat* y a l'ombra del Montserrat floreixen, dels quals no són més que mal aprofitat deixeble. Mes, ja que així l'amabilitat de vostès ho ha volgut, a mi no'm toca més que d'arlosen les gràcies amb tot el cor.

Mos afectes a tots els de sa família, des de son pare, del que desitjo el prompte restabliment, fins a la eixerida Josefina, amb qui aviat hauriem sigut amics, a pesar de son poc temps y de ma *adustez* de caràcter. Encara li queden a descap-

dellar alguns somnis dels àngels y de la Verge.

La Verge Maria completi la milloria de la salut del simpàtic Pasqualet; no em descuidaré de demanar-li, com no me n'he descuidat eixos dies, en el sant sacrifici de la Missa.

Gràcies a V. de tot y veja en que pot ser-li útil eix seu admirador i amic que l'estima,

Jacinto Verdaguer, Pbr.

Barcelona, 31 de juliol de 1881.

Com el lector ha pogut veure, la visita del més gran poeta català a València fou un veritable triomf, i aquesta visita i altres de què parlarem més avant, proven les relacions de confraternitat que sempre existiren entre els escriptors de Catalunya i els de la nostra regió.

T. LLORENTE FALCÓ

València, 18 de maig de 1918.

ASPECTES VALENCIANS

L'ART DEL "PALMITO"

ESCRIBURE a corre-cuita un estudi sobre l'art del *palmito* és tasca prou difícil, perquè compendia en sí tres arts meravellosos: la pintura, el muntatge i l'art d'usar-lo. Parlin, si no, algunes dames, que el trobaran indispensable per a afiançar la llur coqueteria, i vos diran que els *palmitos* no serveixen solament per a ventar-se.

És clar que el corrent d'aire que provoca, en bellugar-lo nerviosament unes mans femenines, comunica a les galtes una frescor falaguera, perquè aquest corrent d'aire augmenta la vaporització de la humitat cutània i treu calor al cos. Ço és un fet físic elemental compendiador de la seva finalitat, i el secret d'haver estat usat des de la més fosca antiguitat no és altre que la calor. En tot moment històric han desitjat ventar-se quan la calor ha vingut després de passar el fred i la primavera. Perquè, encara que sembli perogrullada, contra aquesta llei fatal de les estacions naturals no troba l'home altra defensa que de cobrir-se en hivern i de ventar-se en estiu.

I així veiem que des de temps remotsíssims s'ha usat sempre de *palmitos*. Una llegenda xinesa curiosíssima ens conta, explicant-nos l'origen dels vanos, que la formosíssima Kant-Si, filla d'un mandarí de l'extrem Orient, va concórrer una nit a la festa tradicional de les antorxes, on les dames precisava que portessin la cara tapada amb una petita carasseta; i la jove Kant-Si, que era d'una bellesa in-

comparable, no podent resistir l'asfixiant calor que sentia, es tragué la màscara; però com que al mateix temps no volia exposar la seva bellesa a les mirades indiscretes, perquè li semblava una profanació, bellugà amb gran velocitat la carasseta per a fer-se vent amb ella, i el ràpid moviment d'aquesta prop de la cara vingué a constituir subtilíssim vel que no permetia als homes admirar les formoses faccions de la púdica Kant-Si. Les altres dones que concorrien a la festa, en nombre de deu mil, trobaren magnífica la idea genial de la filla del mandarí; i, seguint son exemple, es llevaren totes les carassetes i les bellugaren prop de llurs galtes, per a minvar el sufocant caliu que sentien. I aquest fou, segons resa la llegenda xinesa, l'origen dels *palmitos*.

En les tombes de Beni-Hasam i en els baixos relleus de Ramesseum, en les escultures dels palaus de Nínive i Persèpolis, ja veiem els monarques rodejats de eunucs, portant uns el para-sol i altres els enormes vanos de plomes d'estructura de despentinades fulles de palmera. Eurípides, en sa tragèdia *Helena*, ens demostra que també en la Grècia usaven de vanos; i es conta d'un eunuc, per boca d'ell, que havia estat ventant segons el costum frigià, la cabellera, els braços i el pit de la formosa dona de Menelao. A Roma també conegueren uns *palmitos*, i els usaven en la vida familiar, molt especialment després del bany. Suetoni ens conta que August tenia un esclau solament destinat a fer-li aire amb un de aquells *palmitos* de grans dimensions, i mànec llarguíssim que apel·laven *habrarii* o *flabelliferae*.

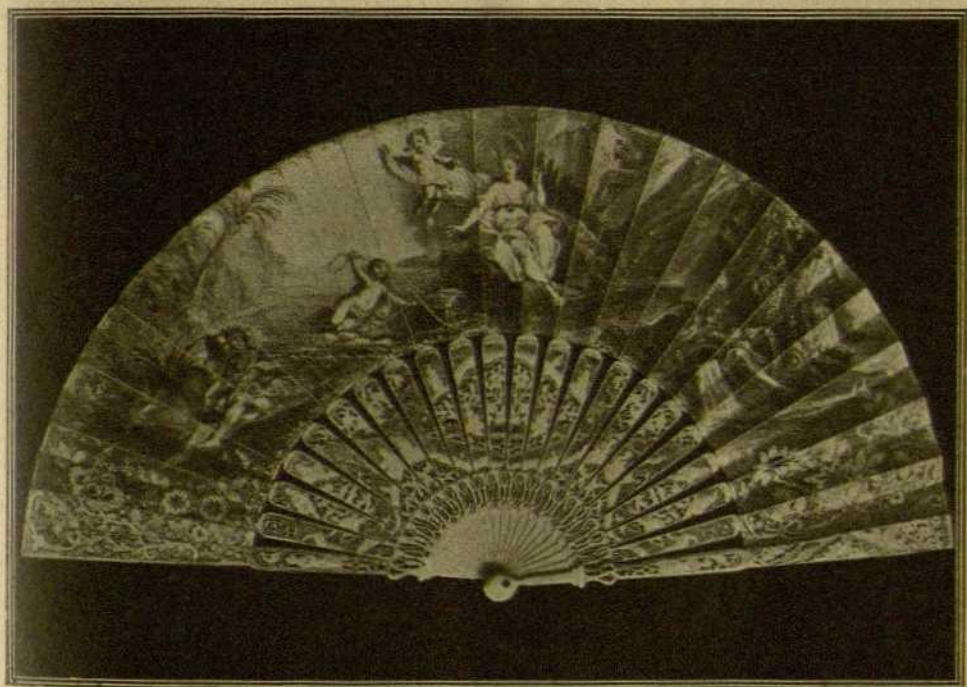
En la litúrgia cristiana també s'ha usat sempre el *palmito* com un signe de dignitat, encara que en son origen tenia per objecte defensar dels insectes les sagrades formes de l'Eucaristia movent els *flabel·los*, fets de plomes de pavó. Avui, encara, quan el Papa s'asseu en la cadira gestatòria, van als costats els cambrers bellugant enormes flabel·los de gust oriental.

En l'Edat mitjana es feren *palmitos*

el que usava la comtessa d'Essex d'Anglaterra quan li llegien la sentència de mort i amb el qual es cobrí la cara perquè el públic no pogués veure l'efecte que li havia produït.

I també un altre que està en possessió del rei d'Espanya, des de l'any darrer, que fou pintat per la mateixa mà de la desgraciada Maria Antonieta.

Però encara que, com hem vist, l'ús del *palmito* és antiquíssim, el *palmito* ve-

Artistic i luxós exemplar de vano valencià

amb plomes de faisà, estruç, papagai, i pavó, idèntics als usats a Grècia i Roma. I encara es conserva a la Catedral de Monza el que usà Teodolinda, la muller d'Altari, rei dels lombards. A Hernan Cortès, entre els regals que li féu Motezuma, hi havia sis vanos de plomes amb riquíssims branillatges; ço que ens demostra que els asteques de Mèxic també coneixien els vanos.

Entre els *palmitos* històrics, es compta

ritablement plegable, tal com avui es coneix, és originari de Corea, d'on passà a la Xina als començos del segle XV. De Xina diuen alguns que passà a Portugal i després a Espanya i Itàlia; però jo no dubto a afirmar, per les proves que tinc a la mà, que primerament entrà a Espanya per València, estenent-se per tota l'Europa. Aquests *palmitos* plegables foren de moda entre les persones elevades del temps de Lluís XIV. Les dames de

la societat francesa els posseïren riquíssims, i es conta que la reina Margarida regalà a Lluïsa de Lorena un vano nacrat, que valia 1.200 escuts, o sien 60.000 francs. Però quan hi hagué veritable furor pels vanos fou en el segle XVII. Aleshores era l'emblema de la coqueteria, tant en hivern com en estiu; i en les delicades mans de les duquesses era una arma i un símbol que sabia tancar galanies d'amor viu, entre les escenes al·legòriques i els quadres cèlebres que els pintors reproduïen en llurs branilles. El caprici d'algun artista enamorat va pintar Mme. de la Vallière en mig d'un jardí fragrant rebent homenatge de la Fama, la Victòria i la Poesia.

Una mica després apareixen els vanos satírics, tal vegada originats pel mestre holandès Klingsteot. Aviat decaigueren, i les mateixes dames eren les que elegien els assumptes. La bella Ninon de Lenclos va fer-se pintar en un vano riquíssim *el siti de Jerusalem*, per sentir especial predilecció per les escenes bíbliques. Més tard apareixen els *palmitos carasseta* i els de les *precioses ridicules*, de forma especialíssima. En el segle XVIII, que és la més gran època del vano, tota dona elegant en posseïa molts i de totes les formes.

La marquesa de Pompadour donà el seu nom a una varietat riquíssima, i Maria Antonieta els pintava ella mateixa per repartir-los entre ses dames addictes. Quan arribà la Revolució decaigué l'ús del vano, i n'aparegueren uns, que, podríem apel·lar *polítics*, que tancats donaven la forma d'un fusell, i en el país portaven el retrat de Lafayette amb l'escarapel·la tricolor. A Espanya se'n conserva un, interessantíssim, de vori, que representa el motí d'Esquilache.

Més tard els *palmitos* d'estil Lluís XV tornaren a posar-se de moda en els rigodons de les Tulleries; i tots els pintors més notables, com Gavarnie, Ingres, Ver-net, Lami i Celesti, seguiren l'exemple que donà Rubens, en el segle XVI, en pintar *palmitos*. En època recent, també pintors tan notables com Detaille, Lambert, Worms, Mme. Lemaire i Champlin, no

s'han desdenyat de pintar-los. A Espanya, Cano d'Arévalo, al segle XVII, assolí una gran fortuna pintant vanos, i un preeminentíssim lloc en aquest art Marián Pedrero, Miravent, Lengo, Riquer, Josepa Teixidor i moltíssims més.

* * *

A Europa el vano quasi és exclusiu de les dames, car sols en el cas d'una calor excessiva és usat pels homes. No obstant, hi ha variadíssimes classes: de senyora, de senyoreta, d'estiu, d'hivern, de dol, de butxaca, de jardí, d'olor, de baralla, d'anuncis, etc., etc.

La fabricació dels vanos és una indústria nacional que a València comprèn quasi per sencer des d'època remotíssima. En les nombrosíssimes fàbriques valencianes es construeixen els branillatges i la muntura, en paper, tela, randes i pergamí. Els operaris que fan els branillatges es divideixen en dues classes: *peuers* i *maqueadors* o *polimentadors*, segons siguin encarregats de laborar la fusta o de polir-la i adornar-la. Direm, perquè es compregui la veritable importància d'aquesta indústria a València, que passen de 20.000 els obrers empleats a la fabricació dels vanos, la majoria dels quals treballen a llurs cases o en tallers auxiliars, puix que a les fàbriques solament n'hi assisteixen uns 5.000 entre homes i dones. Demés, al petit poble d'Aldaia, prop de València, està desenrotlladíssima aquesta indústria, molt especialment la fabricació de vanos de preu ínfim.

València, abans de la guerra actual, exportava considerables quantitats de *palmitos* i branillatges a tota l'Amèrica del Sud, França, Alemanya, Itàlia, Àustria, Suïssa i Anglaterra. Avui, per les dificultats que es comprenen, resta un tant restringida l'exportació, però encara la producció anual és immensa, puix que ha passat segurament dels 2.000.000 de pesetes.

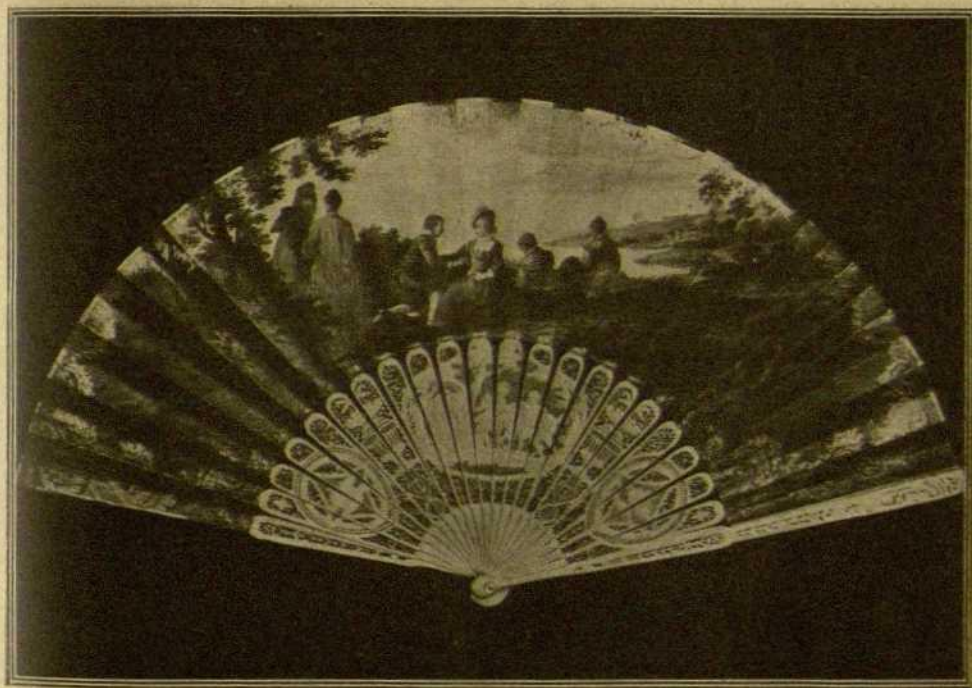
El vano de més eixida en el mercat és el de costums espanyols. No hi ha cap estranger que vingui a Espanya que no se n'emporti un per a tenir un visió de l'Espanya de la *pandereta*. I com que València no és estació de pas al turisme, al-

guns fabricants tenen al mateix París col·leccions completes de vanos valencians perquè puguin comprar-los allà sense necessitat de comprar-los a la nostra ciutat.

Els vanos valencians competeixen, amb moltíssim avantatge amb els fabricats a París, la Xina i el Japó. No obstant, com que aquesta indústria està molt més afavorida per llurs governs, la veïna república fa una major producció que la nostra. París i el departament de l'Oise

miters cometeren la turpitud d'enviar allà models, i la paciència i laboriositat japonesa han conseguit reproduir l'art dels nostres palmitos, en perjudici de la nostra indústria pròpia.

Deixant apart els detalls de la construcció dels vanos, que també podríem ressenyar (cosa que no fem per no allargar massa aquestes notes), hem de fer constar l'apremiant necessitat que nostres Governes es preocupin d'aquesta indústria

Artístic i luxós exemplar de vano valencià

són els principals centres productors. En dit departament, i en particular a la vila de Sainte-Geneviève, treballen més de 5.000 obrers en la construcció de branillatges que després s'envien a París per a telar-los. Els palmiters de la Xina mai han pogut competir amb els nostres; els del Japó tampoc, davant dels vanos econòmics, puix que solament molt de tard en tard es posava de moda llur producció. Uns anys enrera, nostres pal-

importantíssima i característicament nostra. Perquè a la construcció dels palmitos cooperen una infinitat d'indústries diverses, com la fusteria, papereria, indústria dels espills, orfebreria, gravat, joieria, randes, cisellat, indústria de les plomes, escultura, pintura, etc. Totes aquestes indústries concorren en la construcció de tots els palmitos, per senzills que siguin, puix que no es trobarà cap objecte manufacturat que tingui un preu

tan variat que pugui recórrer l'escala des de 5 cèntims a 5.000 pessetes. Els fabricants xinesos venen uns models de bambú brunyit i envernissat al preu d'una pesseta la dotzena. I a València, a quasi tots els establiments de venda, es troben des de 5 cèntims a 5.000 pessetes.

Aquesta indústria valenciana és avui en un franc renaixement, degut a artistes tan afamats com Dubon, Povo, Català i moltíssims més que prenent exemple de Rubens al segle XVI, de Watteau al XVIII, de Fortuny més tard, i de Diaz Glace, Gabarni i altres en l'actualitat, cultiven sortosament l'art de pintar *palmitos*.

D'haver disposat de més temps podríem haver inclòs una bona mena de fotografies; però entre això i que els *palmiters* no volen donar a la publicitat e's nous models que preparen per a la temporada pròxima, hem tingut de conformar-nos amb les dues formoses fotografies de vanos *imitació antiga* que ens ha proporcionat l'acreditadíssima casa Ortells, que, amb la de Colomina, Carbonell i Prior, sostenen la fama dels vanos valencians sobre tots els altres.

Dèiem abans que per a usar el *palmito* és necessitava una gràcia i un art especial, i això és veritat. D'entre totes les dones, les que millor saben usar-lo són les espanyoles i les franceses, que el fan esdevenir arma poderosíssima. Perquè, com diu el novel·lista Juli Janin, «ço que s'aconsegueix fer quan es maneja convenientment aquesta màquina d'Estat, qui pot dir-ho? Se'l plega, se'l belluga, es gira, es baixa, s'alça, es serveixen d'ell per a mostrar les mans quan són belles, per a ocultar les dents lletges, per a acariciar el pit, i sol ser utilitzat també per a dissimular els sobresalts involuntaris del cor. Dóna motiu, el *palmito*, a un sens nombre de mims, gràcies i monades, així com a passions i rabietes íntimes que fóra necessari estudiar. La gelosa apoia el llavi, furiós, al *palmito*; la curiosa, la tafanera, a través d'aquesta pantalla, mira i endevina; l'avorrida per damunt de l'orella es rasca badallant...».

Té raó Janin. De vegades un vano és el testimoni mut o l'actor de profundíssims poemes d'amor.

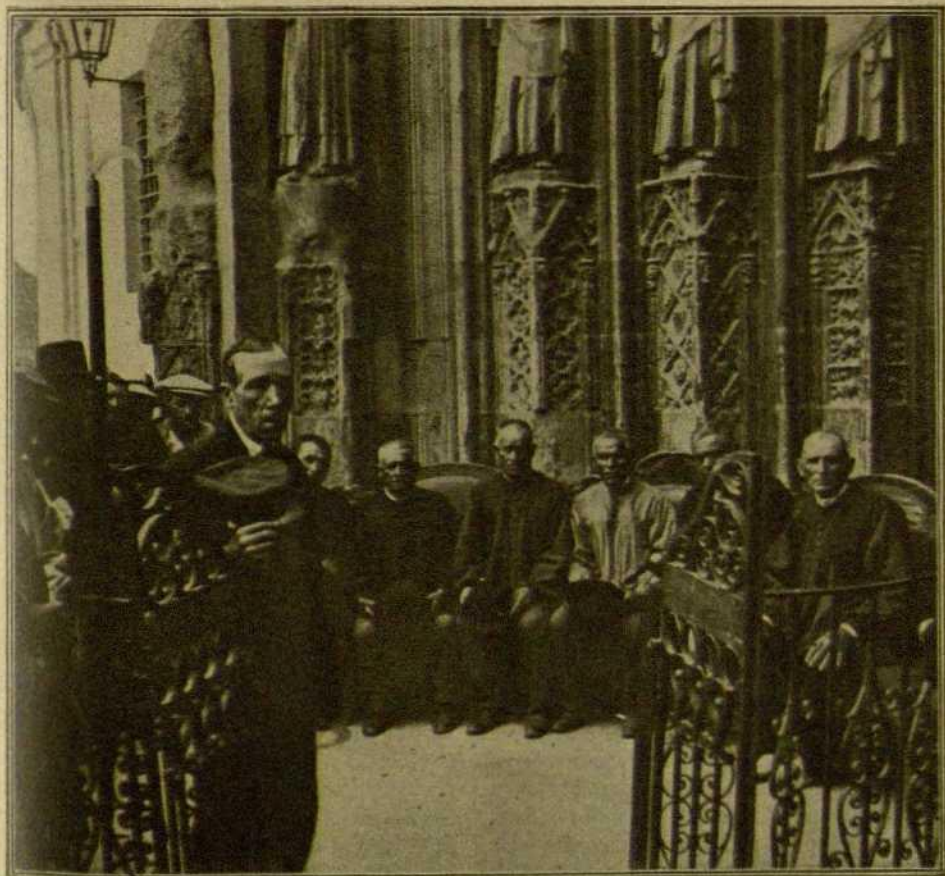
E. MARTÍNEZ SABATER

QUATRE NOTES SOBRE AGRICULTURA VALENCIANA

Si el llegidor d'aquestes ratlles alguna vegada estigué a València, segurament que es detindria davant de la portalada del palau del marquès de Dos-Aigües, atret per la complicada composició xurrigueresca d'aquella obra. Pertanyia aquest palau a la família Rabassa de Pe-

reilós, una de les cases valencianes més fortes fins a mitjans del segle XIX. Els artistes que idearen la composició de la dita portalada cregueren que la millor manera de representar un símbol de la riquesa de València era posant una expressió gràfica dels dos rius, el Túria i

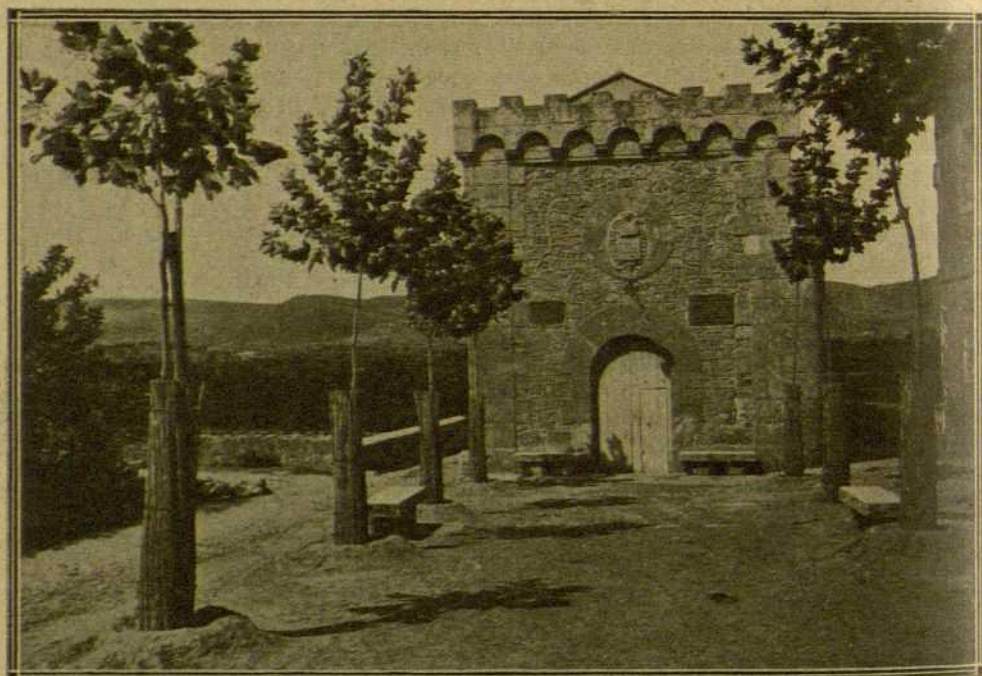

Constitució del Tribunal de les Aigües

(Fot. Cabedo, Valencia)

el Júquer, que fecunditzen les parts més cobejoses de la nostra província. A un costat i a l'altre de la portalada buiden llurs aigües els dos rius, pregonant llur importància en la prosperitat de la nostra agricultura. Fou un encert el dels esmentats artistes. No és possible parlar de l'esplèndida producció de la nostra província, sens tenir en compte ço que per a ella representen el Túria i el Júquer; i, en intentar nosaltres condensar en un article

corrent que humitegi son amplíssim llit. Milers d'hectàrees de terra reguen aquests assuds que fan de l'horta valenciana una de les més famoses i el sosteniment d'una infinitat de pobles. Un sistema de regadiu tan gran no hauria pogut subsistir sense una legislació, i no tardà aquesta a crear-se, apareixent el Tribunal de les Aigües, antiquíssima institució que, sense ploma ni paper d'ofici, es reuneix tots els dijous a la porta de la Seu per resoldre les

Casa anomenada del Rei, a Antella, on neix el Canal.—Aquesta bella construcció és propietat de la Junta de la Sèquia (Fot. Cabedo).

el moment agrícola, no podem excusar el dedicar unes línies a aquests rius.

Fa sa entrada en terres valencianes el riu Túria per l'aspre recó d'Ademuz, i corrent entre muntanyes, aplega al camp de Llíria. A partir d'aquest punt comença el sistema de regadiu tan meravellosament traçat pels romans i engrandit pels moros. Més de trenta assuds prenen l'aigua del riu, que aplega als murs de la ciutat, sens deixar a penes algun rajolí de

qüestions que se susciten, i que atén totes les reclamacions, usant els mateixos procediments de quan els moros poblaven les hortes valencianes.

Naix el Júquer en la serralada de Cuenca, tocant al Tajo, entra en el regne valencià per Cofrentes, i, després de rebre el reforç d'altres rius que li donen llurs aigües, arriba a Antella, d'on parteix la Sèquia Reial, obra atribuïda al rei En Jaume el Conqueridor i que s'encarrega

de fecunditzar els termes de pobles tan importants com Antella, Gabarda, Alberich, Masalavés, Benimuslem, Alcúdia, Buadasuar, Algemesí, Albalat de la Ribera, Sollana, Algimet, Benifayó, Almusafes, Picasent, Silla Alcàcer, Beniparrell i Albal, una de les comarques arrosseres i de taronja més importants de la regió, en una quantitat de més de 250.000 fanegades. Al front de l'administració de aquest canal hi ha una Junta de diputats, nomenada pels pobles regants, que gaudeix de gran autoritat.

De 1.000.000 d'hèctàrees que compren la província de València, segons càlculs del Servei Agronòmic, 400.000 són de cultiu, 300.000 de mont públic i les restants poden considerar-se completament improductives.

Ocupa el primer lloc de la producció la viticultura. La terra destinada a aquest cultiu és de 80 mil hectàrees

amb una collita de 1.200.000 hectolitres de vi. Els viticultors valencians, com els de tota Espanya, han passat moments molt amargs. Primer quan França tancà les portes als nostres caldos, es trobà amb una sobreproducció que féu baixar els preus del vi a tipus ruïnosa, agreujant la situació el fet que els nostres colliters s'havien preocupat de l'elaboració del vi i topaven amb grans dificultats per a fer bones classes i anar a la conquesta de nous mercats. Pareixia aquest punt ja resolt, quant la fil·loxera començà de fer estralls en les nostres vinyes, i avui es pot afirmar que la producció dista molt de com pot ser el dia que s'hagi fet la re-

plantació de totes les vinyes fil·loxerades. Aquest servei l'atén de una manera molt eficaç la nostra Diputació Provincial, amb la creació d'una estació, davant la qual està l'enginyer don Rafel Janini, il·lustre valencià que ha vingut dedicant bona part de la seva activitat al problema de la replantació de les nostres vinyes. Per a la defensa dels productors existeix una Federació dels Colliters, el centre de la qual ha vingut sempre radicant en el districte de Requena, el més vinater de València. Ja d'ençà d'alguns anys el diputat a Corts per aquest districte ha tingut sempre especial significació agrària, sense deixar de

pertànyer a un dels partits turnants. La riquesa vinícola valenciana mai oblidarà les campanyes fetes al seu favor per don Josep Garcia Berlanga, i l'agraïment dels electors del districte de Requena fou fet patent per ells nomenant diputat, a la mort del dit

Vista del Canal, en el lloc a on es prenen les aigües del Júcar
(Fot. Cabedo, València)

senyor, al seu fill, que fa tots els possibles per a inspirar-se en l'exemple del seu pare. La conflagració europea fou un bé per als viticultors, que aquests últims anys han pogut vendre el vi a preus molt remuneradors, encara que actualment miren amb recel l'esdevenidor.

Segueix en importància la collita de la taronja. Què direm, d'aquesta riquesa, que no siguin amarguíssimes lamentacions a l'hora present! 20.000 hectàrees compren aquest cultiu que, de seguir alguns anys més la guerra, anirà reduint-se a termes d'una veritable ruïna per a aquesta regió. Sols el passat hivern, es calculen en 3.000 hectàrees les que han

estat arrencades, i en 5.000 les que per efecte de la present crisi no han estat convenientment ateses i estan perdudes per la serpeta, el poll roig i altres flagells.

La taronja ha estat per molts anys la producció més rica de València. Abans de la guerra, el que tenia un hort de taronges de més de cinquanta fanegades considerava resolt el problema de la vida, i en aquesta confiança cap colliter es preocupà de les qüestions de l'exportació, en mans de cases angleses. Sabia el propietari d'un hort que en aplegar el mes d'octubre aniria un corredor d'espardeinya a veure la fruita, que tindria amb ell una breu polèmica sobre la quantitat de taronges que tindrien els arbres, i que acabaria per agafar un feix de bitllets; i no es preocupava de res més. I a l'ombra dels tarongers creixeren molts pobles, es crearen indústries, es llauraren grosses fortunes, i s'estengué la fama de la València agrícola per moltes nacions d'Europa. Però esclatà la guerra, i tot canvià de sobte. El primer any encara es pogué trampejar, però vingué el segon i començaren a faltar vasons en les estacions ferroviàries i a pujar els nòlits i acumular-se la collita els últims mesos, declarant-se ja la ruïna. El que ha succeït els anys següents no és per a dit. El fet eloqüentíssim d'haver-se arrencat 3.000 hectàrees de taronger dóna idea de la magnitud de la catàstrofe.

Avui el propietari de tarongerals està en franca ruïna. L'any últim es donava la fruita sols per arrencar-la, i encara s'esenyala el cas que un *compraor* d'aquesta classe digués al *venedor*, després de fet el tracte, que no li convenia la seva taronja.

—Com és, això, si te l'emportes per cap diner?—li preguntà, ple d'admiració.

—Perquè he trobat un altre hort—li replicà—que és més a prop del meu magatzem, i m'ix més econòmic el transport.

De fets com aquest podrien citar-se'n molts. A Algemesí un comerciant comprava la pell de la taronja, i molta gent pobre s'arbitrava anant als horts i collint la fruita per pelar-la i rebre algunes peces de cinc cèntims.

Agrava el problema taronger l'encariment dels jornals i dels guanos. Sense ingressos el colliter no pot de cap manera sinó anar entretenint els horts. Això qui ho pot fer? Els qui els tenen en terra d'horta arrenquen els arbres i fan altres collites; però els qui han de regar amb màquina i no poden destinar la terra a altres cultius es passen la vida sospirant pel terme de la guerra, mentre els arbres van perdent força, preparant-se a una trista agonia.

Pareixia natural que una situació tan desesperada com aquesta haguera portat algun solució. Fins ara tot s'ha reduït a alguna que altra convulsió passatgera, a unes quantes reunions que no han fet res pràctic i al nomenament de comissions perquè parlamentessin amb el Govern. És una apatia musulmana, aquesta, que no té explicació, i que algun dia plorarà València amb llàgrimes molt amargues, puix que la producció tarongera, per les seves indústries derivades i els jornals d'hivern que donava a la classe treballadora, mereixia no sols una defensa més ferma dels seus interessats, sinó també del Govern, obligat a vetllar per les seves fonts de producció.

No contem el mateix, els arrossers, dels efectes de la guerra. Fins ara tot han estat alegries. El sac de cent quilos, que abans valia 20 pessetes, ha arribat a pagar-se a 50. I pot comptar-se el que signifiquen 30.000 hectàrees de terres dedicades a aquest cultiu, els milions de pessetes que representen. Però, si la qüestió de preu és cosa resolta, perquè mentre duri la guerra el gra sempre valdrà, el problema de la falta de guanos comença de preocupar el colliter, puix que sense matèries fertilitzants, la producció ha de disminuir molt, com ja passa amb la collita d'enguany, i pot succeir que, les 50 pessetes, encara vingui dia que no siguin prou remuneratives. Aquest problema és general a tots els productes del camp, però afecta especialment l'arros, perquè necessita més que cap altre l'adob mineral, que és el que més escasseja.

Tampoc poden queixar-se els productors

La plantà
de l'arròs

Col'int
taronja

La sega
de l'arròs

(Fots. Cabedo,
València)

de collites d'horta. El cacauet, amb les seves 5.000 hectàrees; el blat, amb 23.000; la civada, amb 8.000; la dacsa, amb 10.000, i els altres grans, tots atanyen preus remuneradors, així com els altres productes, i entre ells la ceba, que avui es paga molt bé, i les fruites, que han donat ocasió a la indústria conservera, que avui té moltíssima importància i que permet l'exportació d'una gran part del que es cull en les nostres terres.

També es mostren satisfets els productors de garrofes i d'olives, no sols per les bones collites d'aquests últims anys, sinó també pels preus. La comarca garrofera arriba a 100.000 hectàrees, i la de l'oliva a 34.000.

Una nova font d'ingressos cal assenyalar per als agricultors. Ens referim a la cria cavallina. Des que s'establí la parada de sementals de l'Estat s'ha estès l'afició a aquesta indústria, i no han de passar molts anys que la regió valenciana siga una de les més importants d'Espanya en aquesta producció.

Resumint aquest ja llarg article, podem afirmar que la situació agrícola de València, si no fos per la producció taron-

gera, que pesa molt, seria pròspera. Els més afavorits han estat els petits llauradors, aquells que compten amb unes quantes fanegades de terra, i els més perjudicats els grans propietaris, en les mans dels quals es troben el tarongerars, cultiu costosíssim que demana cabals.

Però, l'esdevenidor es presenta obscur per a tothom. L'encariment dels guanos i dels jornals és un problema que necessita solució, i per a aconseguir-ho, urgeix que tots els agraris imposin orientacions als governants, i això no ho podran assolir si no es federen i formen sindicats i agrupacions agrícoles. Alguna cosa en aquest sentit es comença a fer, però encara és poc. L'elecció de l'il·lustre agrari senyor comte de Montornés com a diputat a Corts pel districte de Chiva, elecció que despertà gran entusiasme, és una esperança de regeneració que voldríem veure confirmada amb altres actes per a bé d'aquesta regió, que, disposant d'elements de riquesa naturals tan grans, no es troba en aquell estat de prosperitat a què té dret.

LL. F.

...la més bledana de l'horta

RA a prop de mitja nit. La petita papallona que havia estat voleiant a l'entorn del llum de petroli restava pegada al vidre, morta.

Corria el tren pels camps àrids i tristos de l'Alt Aragó, i els viatgers, reservats i cerimoniosos al principi, havien devingut amics. Per les finestrelles obertes, entrava un ventijol fred que feia nosa. La formosa bruna s'estremia lleugerament i ell, galant, sol·lícit, anà pujant els vidres.

—Certament és molest aquest vent de la mitja nit. Encara al fort de l'estiu no pot resistir-se. Però cal pensar a on som; l'Alt Aragó no sap de les nits plàcides i calmoses de la seva terra...

—Potser massa caloroses. Les nits, a la meua terra, sols en arribar aquesta hora devenen agradoses.

—Com me plauria de conèixer-la!

—Mai no ha estat a València?

—Mai. Però l'he somniada tant, que em sembla haver-la viscuda. Sovint penso que hi sóc, no a la ciutat mateixa on no sabia fruir la seva bellesa, sinó cercant-la en l'horta... I veig a l'horta un llum, una coloració, una alegria que posa un somris a cada cosa i una cançó a cada indret. A la nit davalla la pau dolça, corpredora, com una amoreta a cau d'orella. Clares i melodioses les veus de l'aigua, dels arbres, la flaire dels tarongers

són una suau harmonia que inunda l'esperit...

—Bé que es veu que és vostè poeta! —somrigué ella.

—Li sembla? Llavors acusi's vostè un xic. La visió d'aquelles nits estiuenques no fóra prou sense l'incentiu d'aquests ulls que esguardo, més lluminosos encara...

Ella baixà els ulls un tant confosa; ell parlà baix baixet, i la germana petita de la formosa viatgera seguia esguardant als dos, amb una mitja rialleta picaresca. El tren corria terra avall i la màquina xiulava fortament.

* * *

L'estació del poble aparegué a una corba del camí; l'estació xicoteta, que tenia un bell jardinet al darrera i era plena de gent i malament llumenava amb dos fanals la fusta gris amb el nom del poble.

La formosa viatgera i sa petita germana baixaren lleugerament i un rogle de parents i amics es féu a l'entorn d'elles, disputant-se per donar-los-hi un abraç, per fer-los-hi preguntes, per demanar-los-hi noves.

—Crèiem que passarien les festes i no vindríeu!

—Això mancava!

—Saps? Jo sóc clavariesa...

—Estàs més grossa, Remediets...!

—I la Maria més alta...!

—Mira, Sento el Roig ha dit que si tu

no arribaves, a la nit no deixava cremar ni un coet al teu carrer.

—I la senyà Mònica?

—No us ha passat res per allà?

—Prepara't a lluir-te, Remediets, que la banda del poble guanyà un premi a València, i la velà d'esta nit serà de *rumbo*..

—Xiques, anem...!

—Escolta...!

—Vinga xecs, anem...!

—Escolta...!

—Toca, anem...!

El tren seguí sa marxa. A una finestra-lla, el viatger galant i poeta mirava afa-nyosament al grup de Remediets i la germaneta, potser amb una imprecisa sensació de melangia, d'incerta enyorança. Remediets entre els parents i amics, cap al poble en festes, girava els ulls i somreia. Somreia afalagada, com si una il·lusió hagués florit en son pit de verge.

* * *

Acabat el castell a la plaça—el castell de focs d'artifici; eixides xiuladores que dalt, molt a lo alt, es desfeien en espurnes blaves i roges i verdes; rodes de coets que dibuixaven fontanes immenses amb aigua que era llum i estampits que arrencaven vitors; *traca* típica que corria per tota la plaça voltant estrepitosament, graduant els trons i finant amb la cantarella consabuda,—acabat el castell i mort el ressò de la cantarella allà en la negror de les muntanyes llunyanes, tota la gent de la plaça prengué comiat poc a poc esperant des de llurs cases la *coetà* que farien, com tots els anys, uns quants valents del poble, els que, de setembre a setembre vivien desafiant a cremar més municions i sostenir la lluita més bravament.

—No n'hi han!... Que no n'hi han!...

I ans d'acabar la provocació ja havia ei-

xit de la faixa de Sento el Roig, el primer coet de «canya verda» que encengué amb el cigar i féu creuar la plaça xiulant. De l'altra part respongueren amb un altre que Sento el Roig, serè, impertorbable, replegà de terra sense deixar-li temps de esclatar i retornà al punt d'eixida. Llavors, a un temps, de totes parts s'encenien i en totes parts esclataven. La plàcia havia quedat fosca, i els coeters eren ombres que un raig de coet deixava veure amb l'altre de resposta a la mà. Els trons se succeïen sense interrupció; les espurnes enlluernants es confonien i morien a lo alt, quan eixien altres i altres i tantes altres. Molts dels trons quedaven avortats baix un peu valent que havia aixafat la canya. I les veus virils s'encoratjaven amb una xacota, una ironia, una al·lusió.

—Chè, Rull, eixe va per tu!

—Empoma *éste*, valent!

Després una pausa; una pausa expressa per donar lloc al crit provocador:—Ja no en queden!... ja no en queden!...

I altra vegada la plaça creuada per coets que en totes parts s'encenien i en totes parts esclataven. I una hora, altra hora. Qui diria les hores que passen? Ho diria el sereno si s'atrevis, però el pobre vell és escamat de cada any i dóna un rodeig, per no entrar a la plaça llavors. De lluny el veuen, i el criden:

—Chè, tio Toni, ja és hora?

—Sí, ja és hora...

—De què?

—D'acabar la *coetà*. Hauen d'acabar ja, d'orde del senyor alcalde.

—Vinga ací, tio Toni, i ens ho dirà.

—No, que tirareu!

—No tinga por, que no en queden.

—Sí, sí, com l'any passat!...

—No que no en queden.

—No en queden?

I un coet anà al cantó on se resguardava el tio Toni que es pegà a la paret deixant-li pas i fent-li reverència. Els de

reno-agutzil d'aleshores! I si no fóra que ara les cames ja no li deixaven!...

Els estampits anaven minvant. A la fi

I per primera vegada els ulls més hermosos del poble es mullaren davant d'altres ulls que eren plens d'afecte

la plaça rigueren. El tio Toni, malgrat «la miqueta d'asco», rigué també. Ho havia fet ell, tantes vegades, amb el se-

el poble restà callat, profundament callat, en la pau infinita de les nits de l'horta. I fou ara quan els fadrins, en ronda ga-

lana, anaren de carrer en carrer, de finestra en finestra, on sabien que un cor de dona aguardava ansiosament la cobla plena d'amor i gallardia. De vegades—eterna idiosincràsia valenciana—la ronda s'aturava a la casa d'un viudo vell, del rector, del cacic i la cobla vibrava punyenta i un chor de rialles la seguia.

A la darrera casa del poble—petita i blanca, guarnida de flors i de llum—els fadrins cantaren més ardentament, més enamoradament. I en acabar les cobles, hi hagué qui tragué de la faixa un coet de «canya verda», i amb ell encès a la mà pintà a la porta les xifres del nom de la formosa Remedets.

Una mica més tard devingué absolutament la pau infinita de les nits de l'horta. I fora, s'oïen els grills entonant la rítmica cançó eterna...

* * *

A l'endemà, en eixir de la Missa Major, a la porta de l'església discutien en rogle els coeters de la vespra. Les dones—en llurs mantons de seda brodats, llurs mantellines de randa i el gran *palmito* a la mà i el mocador i el llibre i el catret—sortien lentament, enlluernades pel sol fort del migdia, somrients, dolçament embaumades d'inciens i de gesmil. Els de la *coetà* discutien les gestes de cada un, calculant la pólvora cremada, la *passà de fulano* i els bots que donava *sutano* que, com el sereno-agutzil, no tenia por si no... «una miqueta d'asco».

—Qui va ser el que pintà la porta de Remedets?

—La porta de Remedets?

—Sí, home, sí, no feu el soca! La porta està cremada per un coet amb les lletres d'ella.

—Devia ser...

—Sí, Sento el Roig, veritat?

—Potser.

—Llàstima de xicot!

—Llàstima? Perquè?

—Perquè eixa valentia de pintar amb un coet encès, desafiant l'explosió que pot arrencar la mà, és un homenatge que diu clarament perquè es fa. I Remedets ha tornat compromesa.

—Eh?

—Home, tant com compromesa, no ho sé; però sé que un senyor de molt talent i molts diners, com si diguérem un personatge, s'enamorà d'ella en el viatge i li escriurà i... El millor dia vindrà i s'emportarà la flor del poble, la més bledana i més estimada flor de nostre poble.

—Era natural. Remedets és massa bonica, massa bonica per a un llaurador que no té més que un tros de terra i dos braços per a treballar-la; farà la sort que mereix...

—Que enveja tindran els altres!

—Que enveja!

I la veu corregué de grup en grup i de casa en casa. Prompte ho sabé tothom i tothom anà a ella a preguntar-li:

—Diuen que un senyor de Madrid està enamorat de tu, Remedets?

—Remedets, és veritat que va demanar-te un senyor de Madrid?

—Xica, és cert això de què et cases, Remedets?

—Es templat? És jove? És ric?

—Diuen que té un carrer de Madrid tot de cases seves?

—Quina sort fas, Remedets!

Remedets somreia a tots; somreia com sempre, amb la dolcesa de sempre, en'reobrint la magrana saonada de sa boca fresca.

—Ja vorem... ja vorem...

Però tant li plaia l'admiració desperta-

da, la certa enveja també, que, per insint ben femení, deixà créixer els comentaris, les suposicions que l'envanien, l'aurèola que formaven sobre sa figura formosa de llauradora bruna i alta i plena.

I així, després de les primeres converses, restà definitivament convingut que la més bledana i més estimada flor del poble era destinada a l'alta sort que li esqueia, i un dia—no sabien quan i ella no ho deia—un dia havia d'arribar, en aquell tren que a mitja nit despertava al poble, l'afortunat conqueridor de la gentil bruna plena.

...Els anys passaren així plàcidament. Els enamorats de la formosa bruna romangueren en silenciosa admiració resignada. Les amigues seguiren envejant-la secretament. I uns i altres, quan Remedets era retreta com terme de comparació, es responien amb tota la bona fe.

—Bé, bé, de Remedets no parlem. És massa dona per a podrir-se entre els terrossos d'un poble i massa bonica per a un llaurador. Per això la va comprometre un senyor de molts mèrits...

Amb la mateixa bona fe que, cada any, en arribar les festes del poble, a la nit de la *coetà* els fadrins no arribaven a la darrera casa del poble—que era petita i blanca, guarnida de flors i de llum—per a què havien d'arribar? Sabien tots que la gentil Remedets no era per a ells; que un senyor de molts mèrits li escrivia unes cartes molt boniques, molt apassionades... I que el millor dia vindria per ella.

I Remedets, la flor més estimada del poble, sentí com anava marcint-se la fruita saonada de sa boca rogenca, entre l'admiració i l'enveja callada de tots...

I una vesprada—havien passat anys, molts anys i era ja casada la petita Maria—tornava de l'horta Remedets amb la germana de Sento el Roig. I per primera vegada els ulls més hermosos del poble es mullaren davant d'altres ulls que eren plens d'afecte.

—És de temps, Remedets, que ho pense. Molt ans d'anar-se a València el meu germà. Pareix com si una veu m'ho diga dins el cor... L'admiració de tots t'ha arreconat, i tu... tu no eres feliça, Remedets. Vols que t'ho diga? Pense que eixes cartes tan boniques i tan apassionades, no les ensenyes a ningú perquè tu... tu tampoc les veus. Pense que potser el teu cor corregué massa imaginant que era veritat el que a tu t'hauria agradat que fóra veritat, i tu, i tots, t'hem donat per consagrada a un somni, del que et plaia fer-te envejar... i ha devingut ta dissort. No és veritat, Remedets?

I Remedets, la flor més bledana i més estimada de l'horta, molt feblement digué mirant a terra:

—...Però no ho digues a ningú!

Les campanes de l'església tocaven la oració i els llauradors tornaven cap al poble amb l'aixada al braç i una cançó als llavis.

L'immensa pau davallava per l'horta.

JACINT M.ª MUSTIELES

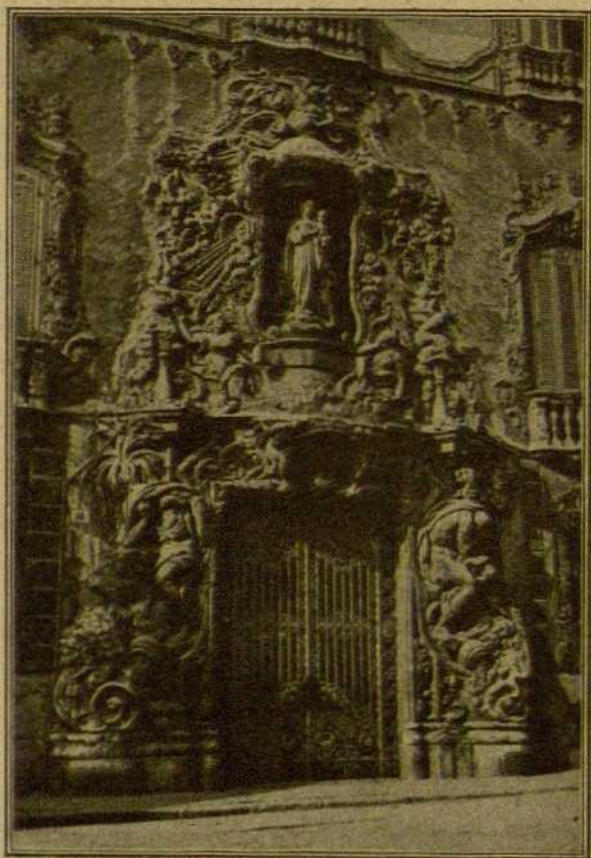
VALÈNCIA MONUMENTAL

BREUMENT, i so's a guisa de taula compendiada, anotem les principals bel·leses de la València monumental.

Palau del marquès de Dues-Aigües. — Situat a la plaça de Villarasa, destaca la formosor de sa façana xurrigueresca, admirablement treballada en alabastre de Ninyerola. En sa part superior té una capelleta amb una imatge de la Verge del Roser, i emmarquen la porta principal dues gegantines figures d'home amb dues àmfores

vessant aigua, com a al·legoria del poble titular del marquesat. Aquesta magnífica portalada, obra de Vergara, és considera-

da com un dels més bells models de l'estil de Churriguera, i fou construïda, segons documents de l'època, el 1740.

Sumptuosa façana del Palau del marquès de Dues-Aigües

nes gàrgoles sumament capricioses.

A la Catedral hi ha un veritable tresor pictòric, una riquíssima biblioteca amb

La Catedral i El Micalet. — El Micalet, torre octogonal de més de 60 metres, fou començada el 1381 per determini del bisbe Jaume d'Aragó, de acord amb el Capítol i per llicència del rei Pere IV, cosí de l'esmentat bisbe. És d'estil gòtic i té vuit finestres apuntades i de mig punt. A la part superior té uns delicats fistons, conservant-se a les arestes algu-

prop de 8.000 documents inèdits valuosíssims, i molts exemplars de llibres preciosos. Fou el temple de Diana en temps dels romans; Catedral consagrada al Salvador en temps del gods; mesquita en la dominació alarba; i, per fi, Jaume II, en conquerir la ciutat, manà purificar el temple i consagrar-lo a la Verge Maria. Redificada, l'any

1262, pel bisbe Allalat, en el segle xv li fou augmentada la primera nau, anant perdent caràcter amb aquestes i successives reformes. Resten com a fragments notables la porta dita dels Apòstols, gòtica; la del Palau, romànica, amb delicades columnetes i bells remats; la porta principal, d'estil barroc temperat, amb estàtues de la Verge, sant Vicents Ferrer, i sant Vicents Martir, de Verga-

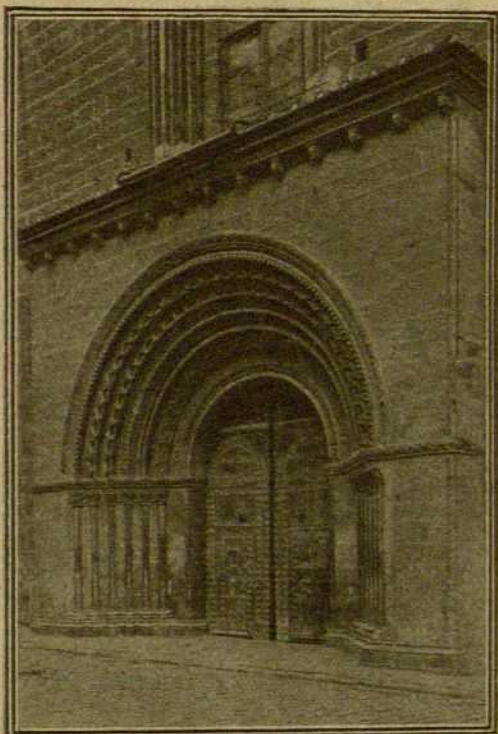
ra (pare); i el cimbori, que, malgrat el sacrilegi artístic que va sofrir en el segle xviii, és avui encara una de les més notables obres del seu estil.

És notabilíssima la Sala Antiga del Capítol, d'estil ogival. De les seves parets pengen les cadenes del port de Marsella arrencades per les naus valencianes el 1492. També davant el chor, hi

veiem un escut del rei D. Jaume, amb esperons i fre.

Llotja. — Altre monument d'incomparable bellesa és la Llotja, de caràcter gòtic, acabada el 1498 i restaurada bastant piadosament, fa pocs anys, sota la direcció del Sr. Aixa. La façana que dona al Mer-

cat té tres cossos, corresponent el de la dreta al Saló de columnes, el del centre a la torre del rellotge i el de l'esquerra a l'antic consolat. El remat és de marlets coronats. L'interior és notabilíssim. El Saló de columnes consta de tres naus, sostingudes per vuit columnes salomòniques, i a l'esquerra la torre del rellotge, amb escala de cargol sense eix central.

Una de les portes de la magnífica catedral de València

Palau de la Generalitat. — És amb gran dol que

havem de parlar del nostre Palau de la Generalitat, vilment profanat per l'Estat el 1827, en instal·lar l'Audiència Territorial. Fou començada pel rei Pere IV el 1384, millorat per Alfons V el 1418 i renovat el 1510. La porta principal és dòrica. L'estil general de l'edifici és gòtic en sa darrera època. N'adornen les finestres més baixes unes figures fantàsti-

ques. El Saló de Corts té un artesonat de gran magnificència. A les seves parets hi ha els retrats dels diputats del tres estaments i els Sants titulars de cada braç. La Diputació provincial ha d'instal·lar-se en aquest edifici quan l'Audiència passi al Palau de la Duana que a tal fi s'habilita.

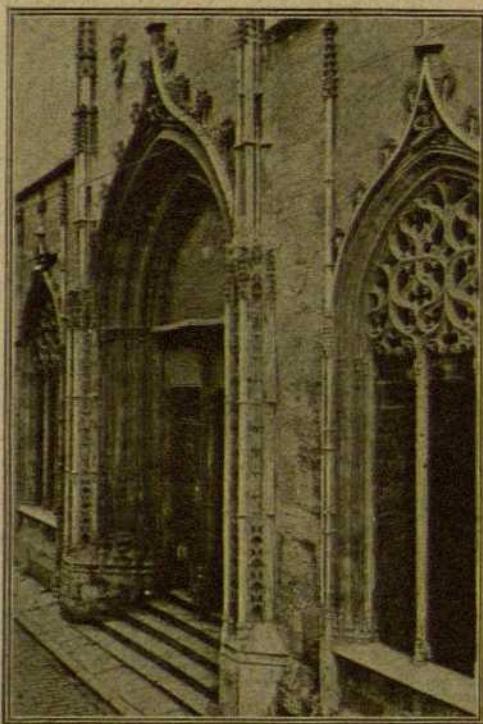
Palau de la Duana. — Fundat per Carles III el 1760 i acabat el 1802. És d'estil clàssic, amb pilastres dòriques i timpans als balcons. En la façana una estàtua del rei Carles III, de la Justícia i la Prudència (obra d'Ignasi Vergara). Sobre la porta un enorme escut reial, del mateix artista.

Encara que lleugerament, parlem de les torres de Serrans, bell monument gòtic florit, construït el 1381 per Pere IV, quan sa guerra amb Pere I de Castella; i de les torres de Quart (importantíssimes en la defensa de València contra les tropes del mariscal Moncey), en les quals encara es veuen els senyals de l'artilleria d'aquell general. Les torres de Quart foren començades el 1444 i acabades el 1490. Són del mateix estil que les de Castel Nuovo de Nàpols. Hi ha també la torre

de Santa Catarina, construïda el 1688; l'obra xurrigueresca més notable que tenim. En la parroquial de Sant Joan s'admira el meravellós sostre, de Palomino.

No tenim a València grans monuments que perpetuin la memòria dels fets del nostre poble; i encara, els que tenim, dedicats als homes que poden servir-li de

exemple, són pocs i (trist és confessar-ho) no gaire importants. Però el nostre deure no seria complert si no donéssim compte de alguns d'ells. Situat en el Parterre, bell jardinet que omple espaiosa plaça, s'alça l'estàtua del rei D. Jaume, en bronze, obra de Agapit Vallmitjana. En la Glorietta trobem el dedicat a Eduard Escalante, el nostre gran i popular saineter, obra de Benlliure; com també l'estàtua del pintor

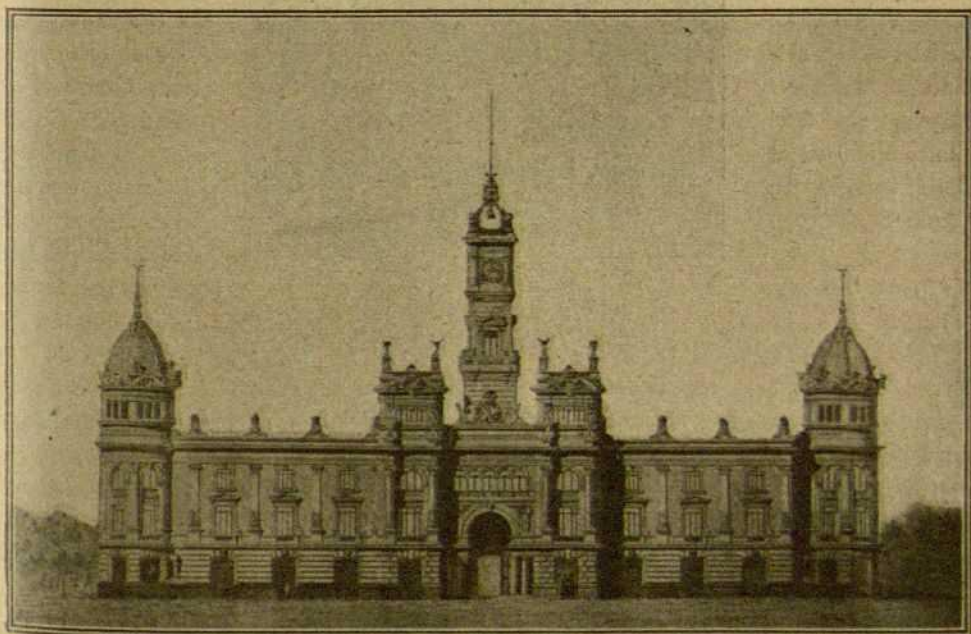

Porta i finestres posteriors de la Llotja de València

Ribera i el monument al marquès de Campo, emplaçats en els antics solars de Sant Francesc, avui plaça d'Emili Castellar; el monument a Cervantes, també de Benlliure; l'estàtua de Lluís Vives, obra d'Aixa, en el claustre de la Universitat; la de Sant Tomàs de Vilanova, en el Palau de l'arquebisbe; l'estàtua del Beat Joan de Ri-

La València nova.—Projecte de reforma de la Plaça de la Reina

La nova Casa de la Ciutat, de València, que pròximament s'obrirà al públic

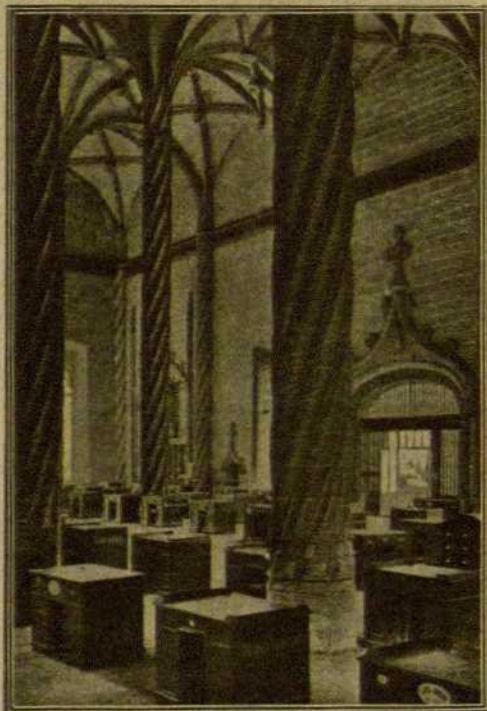
bera, obra de Benlliure, en el claustre del Col·legi de Corpus Christi (vulgarment Patriarca); l'estàtua del Pare Jofre, en el pati de l'Hospital Provincial; i algunes altres que escapen a ma memòria. Per sa senzillesa i bell isolament, destaca en la façana de l'església de Sant Martí, dalt de sa porta principal, una imatge d'aquest Sant, en bronze, a cavall i en el moment en què, segons la tradició, partia sa capa amb Jesucrist, que se li aparegué en forma de captaire.

En construcció hi ha alguns monuments i altres en projecte. Citem entre els primers els dedicats a D. Teodor Llorente i al Dr. Moliner, i entre els segons els del pintor Pinazo i el del malaguanyat Pepin Benlliure.

Ponts. — Sobre el Túria (el primitiu

Tyr o Tyris) trobem els següents ponts, admirables per llur estil i antiguitat: El de *Sant Josep*, al Portal Nou, construït el 1606, sobre el qual hi havia dues estàtues de marbre blanc, fetes per Ponzanelli. Compta tretze arcs. — El de *Serrans* davant les torres del mateix nom, de nou arcs, construït el 1515. També tenia estàtues que avui han desaparegut. — El de

la *Trinitat*, de deu arcs, és del 1356, igualment amb estàtues que tampoc hi són avui. — El del *Real*, enderrocat en temps de Carles I i que fou reedificat. — El del *Mar*, deu arcs, que serva encara dues estàtues, com l'anterior, i al costat del qual se'n construirà aviat un altre, més ample, per necessitat del gran tràfic del camí del Grau (Port de València).

Interior de la gran sala de la Llotja de València

Pedra commemorativa. — No perquè tinga cap valor la pedra en si, sinó per l'alta glòria representativa, esmentem la que al portal de Valldigna diu: «A los introductores en Valencia del arte civilizador de la imprenta, Alonso Fernández de Córdoba y Lamberto Palmart, que en este sitio establecieron la primera prensa que funcionó en España. El Municipio de Va-

lencia, al celebrarse el IV centenario de su instalación en nuestro país, año 1874.» El primer llibre imprès fou: *Obres o Trobes en llahors de la Verge Maria*, i l'únic exemplar, procedent del convent de Predicadors, es conserva a la biblioteca universitària.

Molt queda encara per dir de la València antiga i monumental, però la classe

Parc Emili Castelar i carrer de les Barques

del nostre treball no ens permet donar-hi més extensió. Si el passat és ric en monuments, l'esdevenidor tindrà també proves del nostre temps. L'Ajuntament té magnífics projectes que aviat seran realitats: la construcció de la superba façana per al seu Palau, amb escultures de M. Benlliure; el nou Mercat, ja en construcció; la gran avinguda, també en construcció, que des de l'estació del Nord arribarà fins al centre de la ciutat; un gran passeig que, naixent a l'Alameda, portarà a la platja de la Malvanosa, construït ja en part i en el qual serà aixecada la Facultat de Medicina i altres edificis notables; la reforma de l'actual Plaça de

la Reina, de la qual partiran tres grans vies: una en la direcció del carrer de Sant Vicents, fins als extramurs; una altra en direcció al carrer de la Mar fins a la Plaça de Tetuan; i la darrera, que, partint del peu de la torre de Santa Catarina, anirà en la direcció de la Catedral, tenint al fons, com a perspectiva, el Micalet, el nostre Micalet, aquella torre que veiem en despertar-nos del somni del viatge, en la mar, que es confon amb l'horta, o entre la verdor dels tarongers, la rogençor de la terra i l'onejant capa dels planters d'arròs... de nostra volguda València.

Monument al pintor Ribera

MARCELÍ PASCUAL

Elogi d'una tarda d'istiu

*Ara diré l'elogi de l'istiu
i d'una tarda mediocre i bella
que és en el temps com una penjarella
que es gronxa trista dins el vent esquiu.*

*Cap joia al món com el sotrac valent
i aquella pols tremoladiga i fina
que fa un cartró terrós en la narina,
i el baf del poble cordial i coent.*

*Cap joia al món com berenà a la font,
amb el tomàtec i la ceba crua,
on sempre el vi, posat en fresc, s'afua
pel rierol, on cadascú es compon*

*en un recó meravellós de molça,
amb manta cuca que pessiga el cos,
davant del ca que sol·licita el tros,
i a cada punt d'animalics s'espolsa.*

*Cap joia al món com jeure cap al tard
sobre les garbes del nou blat, daurades,
tebies del sol de tot el dia encar,
quan tornen moixes les fidels ramades,
quan els ocells fugen al niu xisclant
i s'aixopluguen les saragantanes*

*i us arboreu al so de les campanes
que cada vespre van a jòc plorant.*

*Cap joia al món com aquell pur afany
de dir l'amor a la coràl veïna
que coneixeu aquell mateix any
i mal sigués tota grollera o fina,*

*car és l'amor en el sospir del vent
i ni en l'objecte ni en el cor mai fóra:
neix la follia de l'encantament
de l'admirable nit d'istiu sonora.*

*Cap joia al món com el retorn beat
amb una espiga que us fa pessigolles,
agemolit prop de l'amor guanyat,
i en l'alegria de les joves colles,
camí del lloc on us espera atent
un llum molt tímid, que sovint s'apaga,
sobre una taula de sopar coent,
flotant damunt d'una oloreta vaga
i amb la promesa d'un repòs feixuc
damunt d'un llit que té la corba fina,
sota l'empar beat d'una petxina
i un sant vermell i aureolat i astruc.*

JOAQUIM FOLGUERA

L'Institut d'Electricitat aplicada a les indústries elèctriques de Catalunya

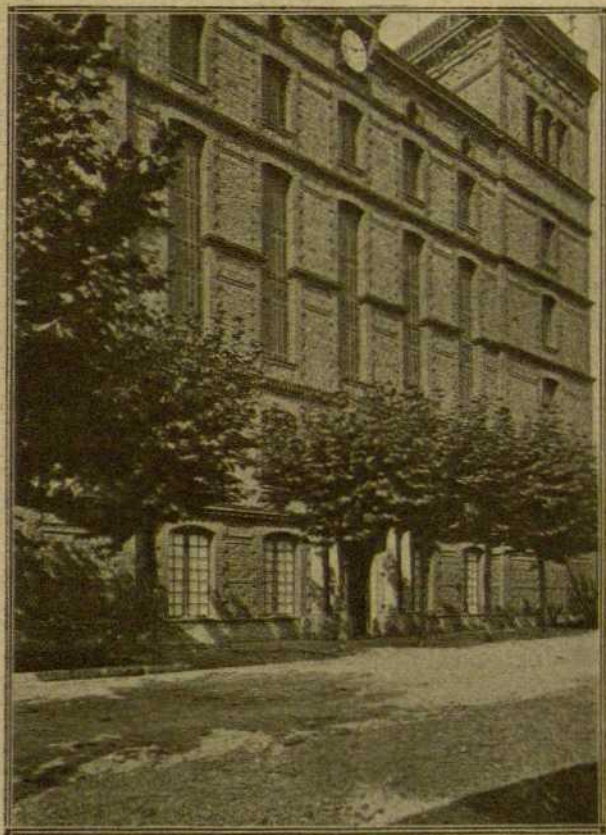
HEU'S aquí com respon Catalunya moderna a l'ample bategar de la vida contemporània en les avançades de la civilització. Ja no es tracta de manllevar.

La personalitat nostra té manifestacions pròpies de parió amb les que puguin donar-se en les més altes esferes de la cultura al dia. Una vegada més sorgeix aquí una organització poderosa, xuclada en les capes més pregoneres de la ciència i de les activitats modernes, i donada a llum en aires i en caients del tot catalans, i una vegada més el mot estranger pot ésser esborrat perquè el esforç nostre ha aixecat una obra al nivell de qualsevol altra obra estrangera.

Aquesta obra és l'Institut d'Electricitat aplicada que s'instal·la a l'Universitat Industrial, recés de generosa actuació.

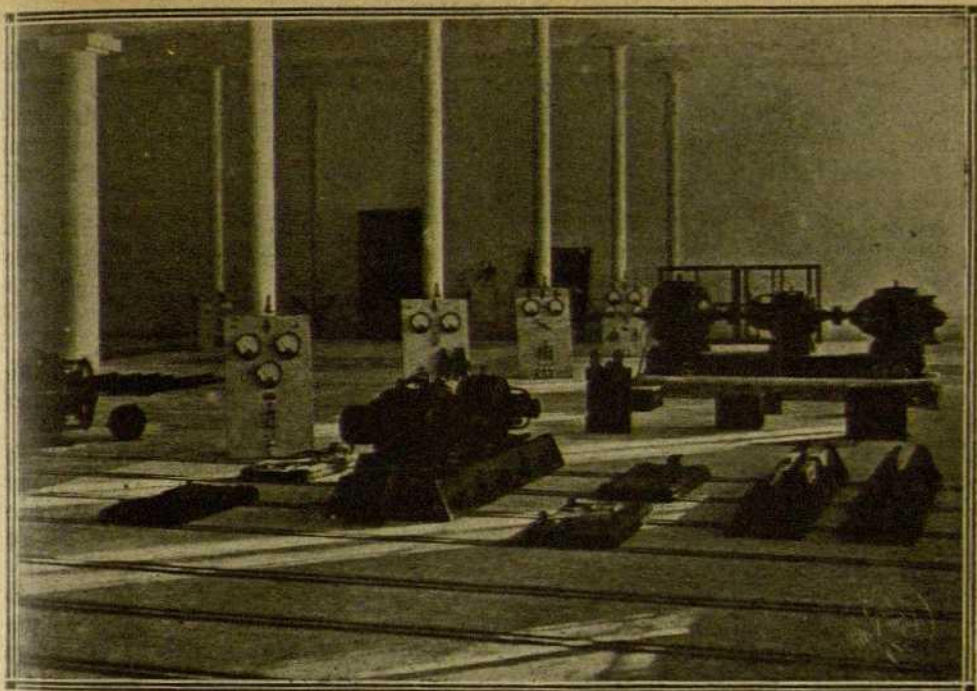
En efecte: l'Universitat Industrial, en pensar en una institució on l'Electricitat fos ensenyada, no podia deixar de considerar, i molt menys en el corrents de la

pedagogia moderna, la universalitat d'aplicacions que té aquesta forma de l'energia, i com a casa nostra s'empara de l'ambient i senyoreja l'indústria i el treball i la vida tota, i no podia reduir-se a una simple escola on amb mètodes més o menys encertats es donessin nocions de portes endins a un nombre d'estudiants: havia de pensar en una institució oberta de portes enfora que abassegués tot el corrent de la introducció

Façada principal de l'edifici a on està instal·lat l'Institut d'Electricitat aplicada a les indústries elèctriques de Catalunya

de l'electricitat en les activitats i costums de Catalunya-ciutat i així guiés i ensenyés a tothom, a l'ensens que al nombre d'alumnes encarregats d'ésser dintre de

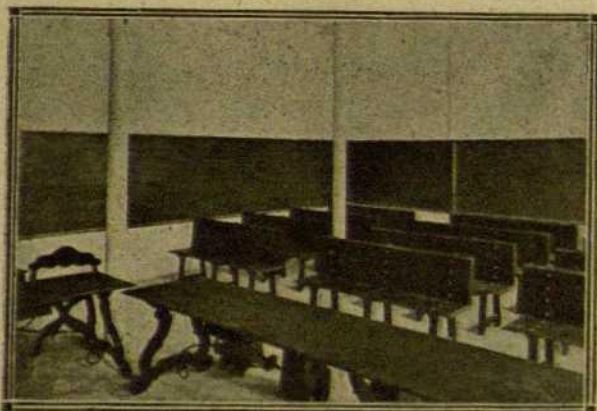
La sala de màquines, en curs d'instal·lació

poc l'exèrcit capdavanter. I per això paral·lelament a la Exposició d'Indústries Elèctriques, veu's aquí com a l'Universitat Industrial es crea un organisme capaç d'emparar-se, d'ésser el nucli de cristallització, l'ample còrrer de recepció i guia de totes les ensenyances, de totes les energies que en el terreny de la electricitat desvetlli i fomenti la gran Exposició. L'Institut d'Electricitat aplicada ha d'ésser, és, doncs, essencialment un lloc on no tan sols l'electricitat és ensenyada sinó estudiada en vistes a les múltiples aplicacions que pot tenir.

L'Institut d'Electricitat aplicada ha d'ésser essencialment un Institut d'Investigació i, per tant, una deu d'insospitades aplicacions industrials que poden crear

fonts de riquesa inconegudes i multiplicar les mateixes existents avui.

I, per obtenir aquest resultat, l'Institut d'Electricitat aplicada ha d'ésser un laboratori i un taller obert al públic, capaç per atendre les necessi-

Una de les aules

tats industrials d'assaig, d'investigació, de recerca, de contrastació. Ell pretén realitzar en orde a l'electricitat tot el que no pugui ésser realitzat enlloc més en la

nostra terra. Ell pretén ésser un instrument en la nostra indústria, un auxiliar eficaç, un element més en ella de millora i avenç.

I l'ensenyança? I la Escola d'Electricistes?

L'Escola d'Electricistes, anomenada Escola de Directors d'Indústries Elèctri-

ques, és organitzada dins l'ample element de l'Institut. Heu's aquí el pensament generós. Heu's aquí el pensament pedagògic sorprenent. No una Escola que té un petit caire de laboratoris i tallers, sinó uns laboratoris i tallers en l'ample sentit industrial, que tenen en el seu si, que involucren una Escola. El públic il·lustrat pot comprendre com els alumnes d'una Escola així han de ésser forjats en la pràctica concreta, en

el foc mateix de l'activitat industrial i han de sortir d'ella utilitats i armats com Minerva del cap de Jove. I, efectivament, tot el pla d'ensenyances és combinat en vistes a aquest resultat. Mireu sinó el que es diu a la capçalera del programa:

1 Els estudis anomenats de preparació seran reduïts a un mínim. L'Electricitat serà ensenyada des del primer

any, àdhuc en les classes elementals de Aritmètica, Àlgebra i Geometria.

2 No s'ensenyarà cosa de Matemàtiques ni de Física i Química que no tingui un interès directe amb l'Electricitat aplicada pràctica.

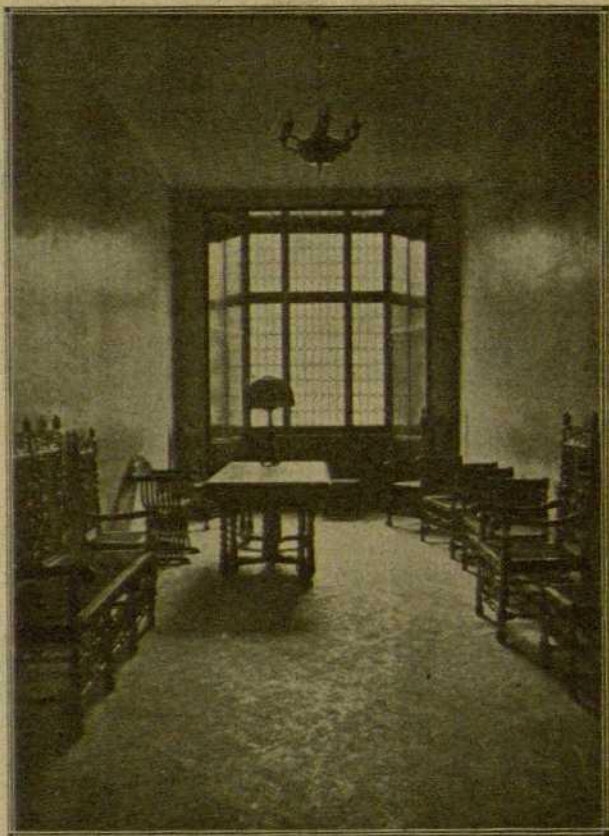
3 L'Escola no pretén fer teòrics. Acabats en ella els estudis, donarà, però, mitjans per a la investigació personal, i accidentalment, cursos d'extensió.

4 S'ensenyarà pràcticament el treball del muntador i ajustador. Se n'ensenyarà, també, el de contra-mestre de fàbrica, el maneg i muntatge d'aparells de mesura i força. S'ensenyarà la fabricació (de material), així com la obtenció de metalls especials, isolants, etc.

5 Seran considerats essencials els coneixements d'organització de tallers, la

constitució de Societats per a l'explotació d'una indústria, la teneduria de llibres, el reclam, el coneixement de mercats i llur estudi.

6 Els esforços del personal docent se encaminaran a convertir l'Escola en un taller, i a la vegada en un laboratori industrial. Sense mires al negoci, construirà material, aparells i màquines.

Sala de la Direcció

Aquesta és la bandera de l'Escola aneja a l'Institut i aquests són els seus fets en l'any que porta d'existència amb el èxit més sorprenent.

Es indubtable, doncs, que una organització com la de l'Institut de Electricitat aplicada amb una Escola en el seu si, entesa, amb aquest esperit d'actualitat i de vinculació amb les activitats més vives

del país, representa una avançada formidable en el camí de les conquestes per la plenitud nacional.

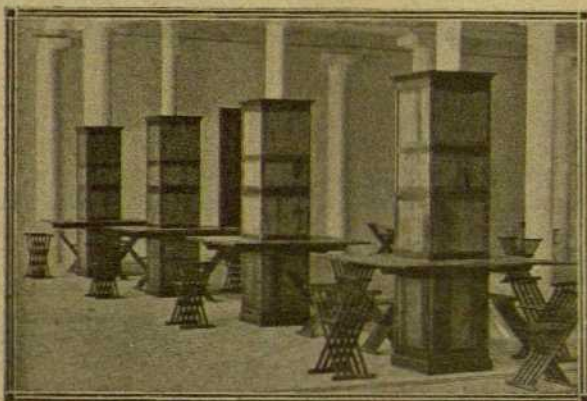
I de la realització completa d'aquesta obra en són la principal fermança el crèdit de la Diputació de Barcelona i del

Patronat de la Escola Industrial en les seves organitzacions, i l'indiscutible autoritat del Director de l'Institut don

E. Terradas, i dels professors del mateix, tècnics tots ells de gran vàlua i competència com són D. Bernard Lassaleta, enginyer de la «Siemens Schucker» i professor a la Escola d'Enginyers; don J. Planell, ex enginyer de la «Brown-

Boveri»; D. R. Jardí, professor de l'Acadèmia de Ciències i de l'Universitat; D. R. Torroja, enginyer de mines i catedràtic de la Universitat.

MARSAL CORRETJER

Altre aula amb els armaris per aparells de laboratori

BARBA BLAVA

DE PERRAULT

UNA vegada hi havia un home que tenia belles cases a ciutat i al camp, vaixella d'or i argent, mobles amb brodades i carrosses totes daurades. Però, per malaurança, aquest home tenia la barba blava: això el feia tan lleig i tan terrible que no hi havia dama ni donzella que no fugís del seu davant.

Una veïna seva, dama de qualitat, tenia dues filles perfectament belles. Ell li en va demanar una per a casar-s'hi, deixant-li la elecció de la que ella volgués donar-li. Elles, totes dues, no en volien saber res, i se l'endossaven l'una a l'altra, no podent decidir-se a acceptar un home que tingués la barba blava. El que les disgustava, demés, és que ell havia ja esposat diferents dones i que hom no sabia què se n'havia fet, d'aquestes dones.

Barba Blava, per fer coneixença, va menar-les, amb llur mare i tres o quatre de llurs millors amigues, i alguns joves del veïnatge, a una de les seves cases

de camp, on varen estar-se vuit dies sencers. Hom no feia més que passejades, caceres i pesca, danses i festius menjars; hom no dormia gens, i es passava tota la nit fent-se trapaceries els uns als altres. En fi, va anar tot tan bé, que la més petita va començar a trobar

que el mestre de l'estatge ja no tenia la barba tan blava i que era un home força com cal. De ençà que hom va ésser de retorn a ciutat, el casament fou convingut.

Al cap de un mes, Barba Blava va dir a la seva esposa que havia de fer un viatge a províncies, d'almenys sis setmanes, per a

un negoci una mica complicat; que li pregava que es divertís força durant la seva absència; que fes venir ses bones amigues, que les menés al camp, si volia, que fes arreu bons menjars.

—Vet ací — li diu — les claus de dos grans guardamobles; vet ací la de la vaixella d'or i d'argent, que no serveix pas cada dia; vet ací la de les meves

caixes dels diners, on hi ha mon or i mon argent; la de les meves capsetes on hi ha les meves pedreries; i vet ací la clau mestressa de totes les habitacions. Amb aquesta claueta (és la c'au del gabinet al cap de la galeria gran de l'habitació de baix) obre-ho tot, vés per tot arreu; però et prohibeixo que entr's a aquesta cambreta, t'ho prohibeixo de tal manera, que, si arribes a obrir-la, tem qualsevol cosa de la meua ira.

Ella va prometre observar exactament tot ço que se li acabava de ordenar: i ell, un cop l'hagué abraçada, pujà a la seva carrossa i marxà a fer el viatge.

Les veïnes i les bones amigues no varen pas esperar que se les enviés a cercar per anar a casa de la novella maritada; tanta impaciència tenien per

a veure totes les riqueses de la casa, no havent gosat de venir-hi quan el marit hi era, per mor de la seva barba blava, que els feia por. Heu's-les aquí recorrent tot seguit les cambres, els gabinets, els robors, tots l'un més bell que l'altre. Varen pujar després als guardamobles, on elles no acaben mai d'admirar el nombre i la bellesa de les tapisseries, els llits, els sofàs, les cambres, els vetlladors, taules i miralls on hom es veia de cap a peus, els marcs dels quals, els uns de lluna, els altres d'argent i de vermell daurat, eren els

més bells i els més magnífics que mai s'haguessin vist. Elles no paraven de exagerar i d'envejar la benaurança de llur amiga, que entretant no es divertia gens veient totes aquestes riqueses, a causa de la impaciència que tenia per a anar a veure el gabinet de l'habitació de baix.

Va sentir-se tan fortament empesa per la seva curiositat, que sense considerar que era lleig deixar la companyia,

va baixar per una escaleta falsa, i amb tanta de precipitació, que es va pensar dues o tres vegades que s'anava a rompre el coll. Havent arribat a la porta del gabinet, va deturar-s'hi una estona, pensant en la prohibició que el seu marit li havia fet, i considerant que podia pervenir-li damnatge per haver

estat desobedient; però la temptació era tan forta, que no va poder resistir-la: va pendre, doncs, la claueta, i va obrir, tot tremolant, la porta del gabinet.

De bell antuvi no va veure res, per tal com les finestres eren tancades. Després d'uns moments va començar de veure que el sòl era tot cobert de sang presa, en el qual es veien cossos de moltes dones mortes i arrambats al llarg dels murs: eren totes les dones que Barba Blava havia esposat i que havia degollat l'una després de l'altra.

Li va semblar que es moria de por, i la clau del gabinet, que acabava de treure del pany, va caure-li de la mà.

Després d'haver reprès una mica els sentits, va collir la clau, tornà a tancar la porta, i va pujar a la seva cambra per reposar-se un poc; però no podia arribar-hi, de tan emocionada com estava. Havent hagut esment que la clau del gabinet era tacada de sang, va eixugar-la dos o tres cops; però la sang no se n'anava. Ella prou la rentava, i fins va fregar-la amb sorra i tosca: sempre hi quedava sang, car la clau era fada i no hi havia manera de netejar-la del tot: quan hom treia la sang d'una banda, tornava a aparèixer a una altra.

Barba Blava va tornar del seu viatge la tarda mateix i va dir que havia rebut unes cartes pel camí que li havien fet saber que l'assumpte pel qual havia marxat acabava d'ésser resolt en favor seu. La seva esposa va fer tot el que va poder per testimoniar-li que estava encantada del seu prompte retorn.

L'endemà va demanar-li les claus, i ella va donar-les-hi; però amb una mà tan tremolosa, que ell va endevinar fàcilment tot el que s'havia esdevingut.

—Què ho fa—li diu—que la clau del gabinet no és amb les altres?

—Serà—diu ella—que me l'hauré deixada a dalt, damunt la taula.

—Aniràs—diu Barba Blava a donar-me-la tot seguit.

Després de molts rodeigs, no hi va haver més remei que dur-li la clau. Barba Blava, havent-la esguardat, digué a la seva esposa:

—Com és que hi ha sang, a aquesta clau?

—No ho sé—va respondre la pobra dona, més pàl·lida que la mort.

—No ho saps?—va replicar Barba Blava. — Jo prou que ho sé. Tu has volgut entrar al gabinet! I bé, madona: tu també hi entraràs i aniràs a raure al costat de les dames que hi has vist.

Ella va llançar-se als peus del seu marit, bo i plorant i demanant-li perdó, amb totes les mostres d'un ver penediment de no haver estat obedient. Hau-

ria ablanit un roc, bella i afligida com era; però Barba Blava tenia un cor més dur que un roc.

—Has de morir, madona—li digué;—i ben aviat.

—Ja que he de morir—respongué ella, esguardant-lo, plens de llàgrimes els ulls—concedeix-me un poc de temps per encomanar-me a Déu.

—Et dono mig quart d'hora—respongué Barba Blava;—però ni un moment més.

En trobar-se sola, va cridar sa germana i li digué:

—Germana meva, Anna (car així s'apel·lava:—puja, et prec, al capdamunt de la torre, per veure si vénen els meus germans. M'han promès que vindrien a veure'm avui; i si els obires, fes-los senyal que cuitin.

La germana Anna va pujar al capdamunt de la torre; i la pobra, afligida, li cridava de tant en tant:

—Anna! germana meva, Anna! No veus venir res?

I la germana Anna li responia:

—Jo no veig més que el sol que fen-deix la polseguera i l'herba que verdeja.

Mentrestant, Barba Blava, amb un gran gabinetàs a la mà, cridava amb tota la força:

—Baixa aviat, o jo pujo ací dalt!

—Un moment, encara, si us plau—li respongué sa muller.

I tot seguit cridava, ben baixet:

—Anna! germana meva, Anna! No veus venir res?

I la germana Anna li responia:

—Jo no veig més que el sol que fen-deix la polseguera i l'herba que verdeja.

—Baixa, doncs, aviat—cridava Barba Blava—o jo pujo ací dalt!

—Ja vaig—respongué sa muller.

I després cridava:

—Anna! germana meva, Anna! No veus venir res?

—Veig—respon la germana Anna—una gran polseguera que ve d'aquest cantó.

—Són els meus germans?

—Ai, las! No, germana meva! Veig un remat de moltons.

—No vols baixar? — cridava Barba Blava.

—Un momentet, encara — responia la muller.

I després cridava:

—Anna, germana meva, Anna! No veus venir res?

—Veig — respongué ella — dos cavallers que vénen d'aquest cantó; però són ben lluny encara.

—Lloat sigui Déu! — digué ella un moment després. — Són dos germans.

—Jo els faig senyal, tant com puc, que cuitin!

Barba Blava va posar-se a cridar tan fort, que tota la casa en tremolava. La pobre dona va baixar i va anar a llançar-se-li als peus tota plorosa.

—Això no serveix de res — diu Barba Blava: — has de morir.

Després, agafant-la amb una mà pels cabells, i amb l'altra alçant el ganivetàs en l'aire, anava a tallar-li la testa.

La pobre dona, girant-se devers ell i esguardant-lo amb ulls moribunds, li va demanar un momentet per recollir-se.

—No, no! — digué ell. — Encomana't bé a Déu. — I aixecant el braç...

En aquest moment hom va tustar tan fort a la porta, que Barba Blava va atu-

rar-se tot de sobte. Hom va obrir, i de seguida hom va veure entrar dos cavallers que, posant mà a l'espasa, corregueren dret a Barba Blava. Aquest va reconèixer que eren els germans de la seva muller: l'un dragó, l'altre mosqueter: així que va fugir tot prest per salvar-se. Però els dos germans varen perseguir-lo de tan a prop, que varen atra-

par-lo d'abans que ell pogués arribar a l'escaleta forana. Li varen passar llur espasa a través del cos i el deixaren mort. La pobre muller estava tan morta, gairebé, com el seu marit, i no tenia forces per a aixecar-se per abraçar als seus germans.

Va trobar-se que Barba Blava no tenia he-

reus, i que així la muller restà mestressa de tots els seus béns. Va esmerçar-ne una part per casar la seva germana Anna amb un jove gentilhome de qui era amada feia temps; una altra part per comprar les credencials de capità dels seus dos germans; i la resta per maridar-se ella amb un home molt decent que li va fer oblidar el temps malastruc que havia passat amb Barba Blava.

Trad. LLUÍS BERTRAN

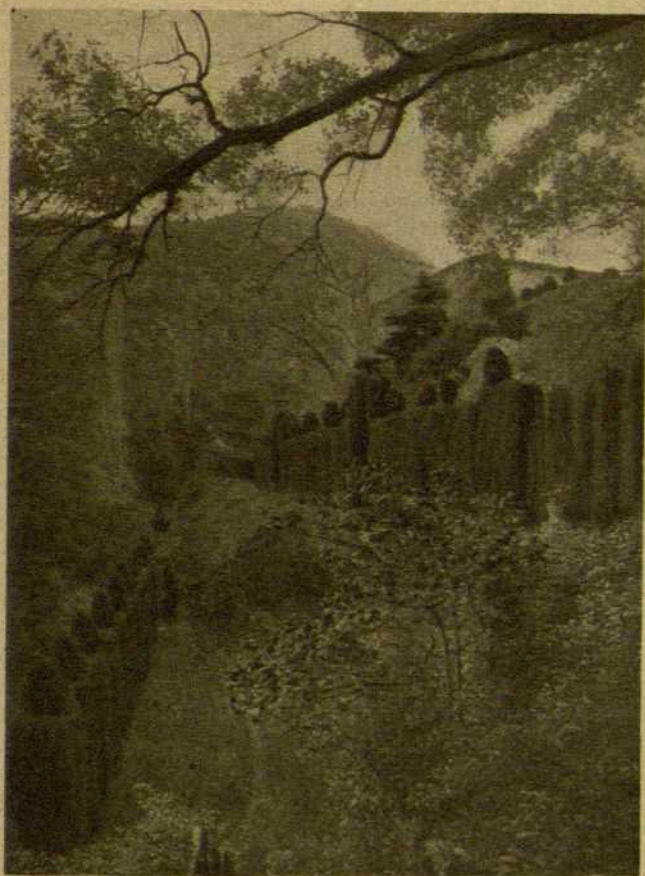
Belleses Artistiques

Terrassa. — Església de Sant Pere

(Fot. Serra)

i Naturals de Catalunya

Valldemossa (Mallorca).—Jardí de la Coma

(Pot. Mas).

DE LA UCRAINA HEROICA I LLEGGENDÀRIA

DELS estats nascuts de l'esfondrament de l'imperi dels tsars, la novella república d'Ucraïna és un dels que major interès inspira actualment, per la transcendència que poden tenir, en la solució del conflicte mundial, les seves decisions.

Per a molta de gent, aquestes noves agrupacions polítiques que van apareixent a l'orient d'Europa són quelcom d'arbitrari i improvisat, individualitats creades subrepticiament, aprofitant avinenteses ocasionades per la descomposició de la Rússia immensa.

I, no obstant, no és de bon tros així. Tots aquests novells estats, que trepiden amb contínues accions i reaccions, i el contorn dels quals festa encara indecis, tenen l'arrel molt enllà de l'història, i llur naixença coincidí amb la d'algunes nacionalitats occidentals. Les vicissituds del temps han anat esborrant, més o menys definitivament, els trets característics de llur personalitat; però tots tenen un passat llegendari i heroic que s'ha anat trametent, de generació en generació, sobre tots els pobles que han conservat viu llur idioma nacional. En aquest sentit, la Ucraïna d'avui és un exemple sumament característic. La Rutènia o Ucraïna (en polonès Oukrania, que vol dir terra fronterera) és la pàtria dels homes d'ulls

blaus i de caràcter sentimental, d'ànima generosa i esperit supersticiós; i és el país de les llegendes emocionants i dels cants llangorosos.

Actualment compta amb una població de 35.000.000 d'habitants, i Kiew, la capital, és una bella ciutat europea; però, deu segles endarrera, el territori que avui ocupa tanta de gent civilitzada no era altra cosa que un seguit d'estepes interminables que s'estenien enllà, cap a Orient, com una mar immòbil i deserta.

Situada la Ucraïna a la part més meridional de la Polònia, tocant les mateixes portes de l'Islam, durant molts anys fou «l'escut de la cristiandat», com diu la notable escriptora Halka Duçaine. Els reis de Polònia cediren grans trossos d'aquests deserts inhospitalaris a famílies nobles, i de mica en mica anaven formant-se petits nuclis de població, dels quals alguns es transformaren en ciutat. Pels temps dels gloriosos Segimon III i Ladislau IV, de Polònia, les marques d'Ucraïna assoliren una densitat de població veritablement considerable. Cal dir, només, que l'enginyer francès Beauplan hi fundà cinc viles per encàrrec de Ladislau IV.

La vida, a aquelles terres, no obstant la creixent prosperitat, hi era dura i plena de contingències dramàtiques. La situació de terres avançades mantenia constantment pobles sota l'amenaça de les incursions tàrtars. Aquestes circumstàncies donaren a la Ucraïna una fesomia social ben diferent del restant de Polònia i la convertiren en un país guerrer i enyorvol, en el qual l'arada i l'espasa eren els únics instruments que l'home manejava.

Ni el luxe, ni els jocs de galania, ni les

especulacions de la saviesa, habituals a la cort de Varsòvia i als palaus dels nobles polonesos, prengueren ufana als terrenys i solitaris castells d'Ucraina. Les mares educaven llurs fills pensant només en ferne braus defensors de la terra dòcil que els donava el pa; les dones, en les hores neguitoses de soledat, mentre els homes eren a barrar l'entrada als tàrtars, s'aplicaven a la confecció de bàlsams i remeis, fets a base de fórmules dictades per la superstició, destinats a guarir les ferides i esguerraments, i havien cura, amb viril energia que les hisendes llevessin amb abundor.

De vegades, però, quan el perill creixia, la dona col·laborava activament amb l'home a la defensa del país, i contribuïa, amb el seu coratge i natural astúcia, a destruir els paranyis i a descobrir les traïdories de l'enemic. Quan la ocasió s'esqueia, vestia la fèrria armadura de guerra, i, al costat del marit, es llançava al mig de la topada i, amb l'arma al puny plantava cara als homes més ferotges de la terra. Un cop el perill era passat i l'enemic rebutjat enllà de la frontera, la família retornava a casa seva, l'home empunyava el timó de l'arada i la dona prenia el fus i la filosa, i tots es lliuraven a llurs tasques habituals, mentre els rapsodes errants anaven escampant arreu de les planes onejants les peripècies de la passada gesta cantades amb una tonada sentimental i trista, en les quals es condensava tot el marriment d'aquella terra d'enyorança. Aquelles incursions reiterades sempre deixaven una tràgica estela de desolació i incendi. L'allau tàrtara no sempre era repel·lida victoriosament; i aleshores la barbàrie i la violència s'ensenyorien del país, la població era feta captiva i els tàrtars s'enduïen, a peu, llargues cordades de dones que, després de travessar les planes resseques i roents dels confins d'Ucraina, anaven a raure a algun harem de l'Àsia o de l'Àfrica. Moltes vegades, poc temps després d'una d'aquestes malvestats, es veia galopar per l'estepa un cavaller portant un saquet de monedes d'or a la gropa del cavall: era un pare o un germà que corria a comprar

la llibertat d'un parent o amic. Als homes era relativament fàcil ser rescatats; les dones, però, poques vegades podien tornar a veure les parets de la llar nadiua.

A les darreries del segle XVI, en tot el país no s'hauria trobat una família que no plorés la pèrdua d'un ésser estimat o que no esperés endebades el retorn del pare, del marit o d'un fill. L'enyor d'aquesta frívola espera inspirava cançons patriòtiques i melangioses, en les quals mai no es retreien amoroses aventures, que, si bé incitaven a cavalleresques empreses, manta vegada duïen el verí de la traïdoria o eren l'esquer d'un alevós parany.

A voltes, quan ja eren perdudes totes les esperances, l'enyorat captiu es presentava de sobte, sense que els que amb tant de daler l'esperaven arribessin a conèixer-lo de tan canviat com era.

Es compta que l'estarosta Wilczek, després d'una batalla desaparegué i mai més no se'n sentí parlar. En partir a la guerra havia deixat al castell la seva jove esposa i dos tendres fillsets. Passats que foren un bon munt d'anys d'espera, convençuda que el seu marit era mort, cedint a les sol·licitacions de la seva família, accedí a casar-se amb un pretendent que de molt temps la festejava.

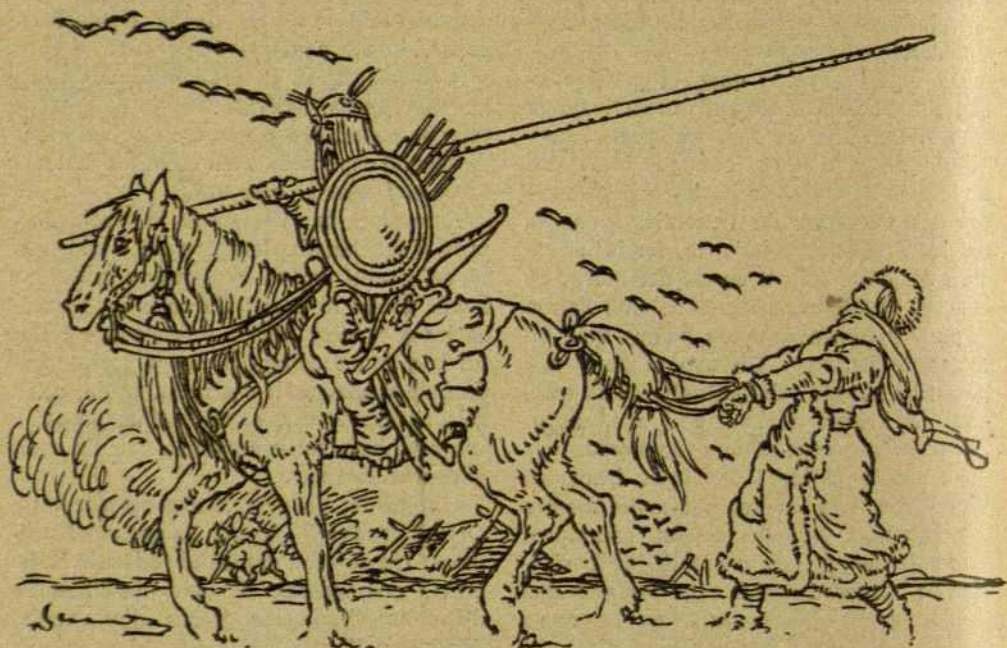
Una tarda, un pelegrí que retornava de Orient trucà al castell demanant acolliment. Un cop fou admès al redós de la família, començaren de demanar-li noves d'aquelles llunyanes terres d'on venia. Aleshores l'home contà fetes i aventures d'amics i companys de captiveri, i retragué casos de captius als quals l'adversitat i els patiments havien desfigurat en tanta manera que ni llurs parents els havien reconegut en retrobar-los. En sentir aquestes paraules plenes d'enyorívola tristot, un jove que escoltava, digué, tot eternit:—Per què Déu no ens retorna el nostre pare!—Fill meu!—exclamà el pelegrí. I, en dir-ho, tentinejà, li fugí la sang dels llavis i caigué a terra com una pedra. Un cop la mort hagué aclarit el rostre del desconegut, la dama i els seus familiars reconegueren que el pelegrí era l'estarosta Wilczek. L'alegria i el desgany l'havien mort. Després d'això, la da-

ma abandonà el segon marit i anà a tancar-se a un convent.

Dintre aquesta llei d'aventures, una de les més típiques és la del rei Ladislau, el qual, esperonat per la glòria dels creuats, declarà la guerra al turc, freturós d'haver una part en el triomf de la creu. Tenia vint anys. A la batalla de Warna, abrandat de juvenívola ardor, es llançà en mig l'espessor dels enemics i desaparegué de la vista dels seus soldats. Durant molts

Les incursions tàrtares assolien una violència i ferocitat brutals. En una d'elles, haguda el 1288, foren arrabassades de llurs famílies, i fetes captives, 21,000 donzelles. La voracitat del dragó de la falla que cada any engolia milers de verges, fou ultrapassada per la voracitat de les hordes tàrtares que en aquell temps flagel·laven les regions meridionals de la Ucraïna.

Bé, però, que és cert que el destí de

... i els tàrtars s'enduïen a peu, darrera dels cavalls victoriosos, llargues cordades de dones...

anys es mantingué incerta l'esperança del seu retorn; i finalment, després d'haver fracassat totes les provatures fetes per haver el rastre del jove rei, el seu germà Casimir acceptà la corona que el poble li oferia.

Vint anys després, un germà de la reina de Bohèmia anà en romiatge als llocs de França i d'Espanya tinguts per miraculosos, i trobant-se al regne de Castella, cregué reconèixer al rei Ladislau en un penitent que vivia a una ermita perduda en un recó de la serra.

les captives era tristíssim gairebé sempre, hi hagueren, no obstant, curioses excepcions, alguna de les quals donà peu a aventures que tenen tot el tirat de fantàsiques rondalles.

La història següent n'és una bella mostra. En començar el segle XVI caigué captiva una bella camperola de la Rutènia que havia per nom Raxelane, la qual, per un voler de l'atzar, anà a raure entre les esclaves del soldà Soliman II. La bella rutènia tenia una gràcia tan poderosa i tanta de vivor espiritual, que el soldà en

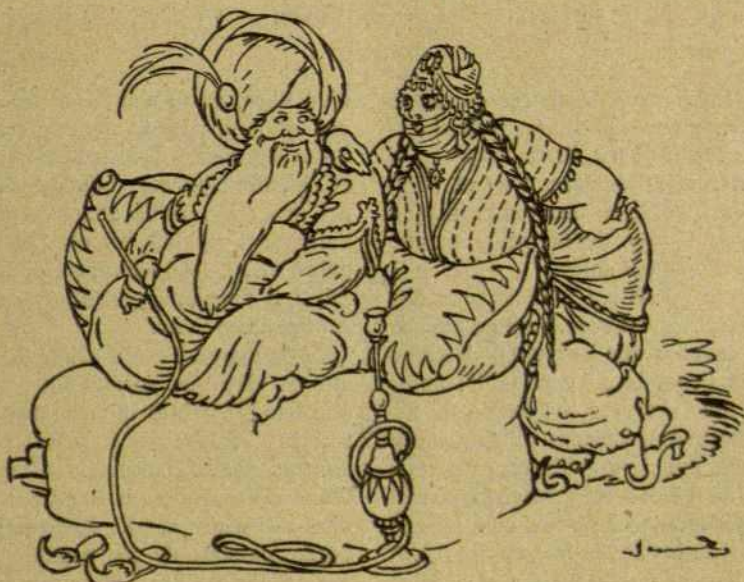
restà encisat i li donà el nom de *Churem*, que vol dir *alegre*; més tard li conferí el títol de *Chaseki*, que significa *la primera de les favorites*; i, finalment, la prengué per muller. Dotada de gran talent, i tenint el do de la simpatia, aviat dominà tota la cort donant proves de subtil habilitat. Elambaixador de Venècia a Constantinoble diu que, si no era una bellesa perfecta, en canvi tenia un poder de seducció irresistible.

Roxelane hagué dos fills, Selmi i Baia-set, i una filla anomenada *Mirmach* (*lluna solellada*), la qual casà amb Roustrem, que també era d'origen eslau. L'ex camperola volia que un del seus fills succeís Soliman; però, per a això calia, de primer, desfer-se del gran visir Ibrahim, al qual Soliman havia fet solemne fermança de tenir-lo com a legítim hereu. Roxelane consultà el cas amb els homes de lleis, els quals, freturosos de complaure l'hàbil i gentil sultana, després d'ardues controvèrsies i espesses deliberacions, trobaren un fórmula de meravellosa simplicitat, obra mestra de la ductilitat oriental. Els savis doctors digueren que, certament, el soldà no podia mancar a la seva prome-

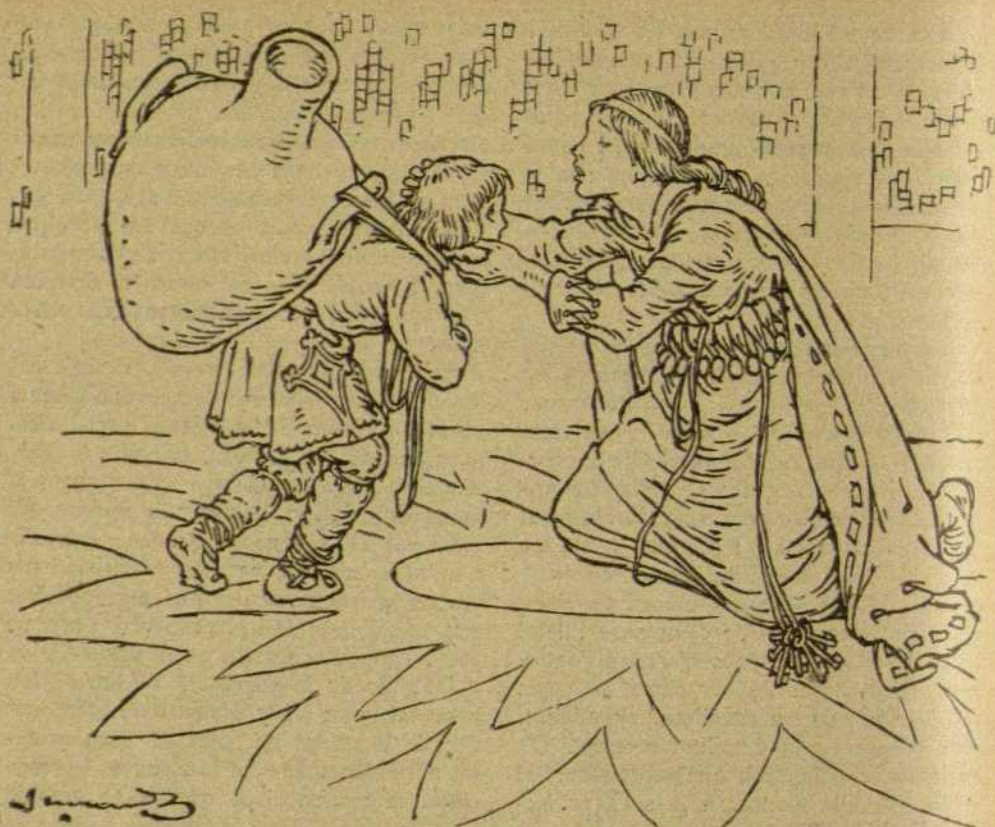
tença; però, per altra banda, assegurar en que res no s'assembla tant a un mort com un home adormit. La solució era simplíssima: entre el son d'una nit i la dormida eterna hi ha un matís perfectament negligible; qui és mort per unes quantes hores, no ha de protestar si l'acliquen definitivament. Doncs, escanyant Ibrahim mentre dormís, tot era resolt a gust de tot-hom. L'operació de perpetuar la dormida d'Ibrahim fou realitzada amb èxit envejable.

Més tard, Roxelane volgué treure's del davant el gran visir Ahmed perquè s'havia posat en contra d'ella; però, per a allunyar aquesta petita nosa, hi havia la gran dificultat de la prometença que Soliman li havia fet de no destituir-lo mentre ell visqués. Altra vegada Roxelane consultà els doctíssims, i altra vegada els sapient barons la traguieren del mal pas, decidint que es tallés el coll al gran visir; tenint, però, especial cura de no destituir-lo.

Després de la supressió d'A Ahmed, fou nomenat gran visir Roustrem; però els fills de Roxelane no trobaven prou encertat el nomenament del seu cunyat i provocaren la guerra civil, que acabà amb el

El soldà en restà encisat i li donà el nom de *Churem*, que vol dir *alegre*

La trista mare descobrí el seu filllet perdut que es corbava atuit pel pes d'un càntir enorme que duia damunt de l'espatlla

triomf del més gran. Aleshores es decidí que, per evitar aquestes lluites fraticides, els fills de les sultanes fossin reclosos al fons dels harems. Roxelane morí el 1557 i Soliman la sepel·lí en una tomba magnífica al costat mateix de la mesquita que porta el nom d'aquell soldà.

El contacte persistent amb la naturalesa, i els atzarosos esdeveniments d'aquella existència cavalleresca i senzilla, deixaren un pòsit de llegenda a l'esperit del poble d'Ucraïna, que a través del temps ha florit en innumbrables balades profundament emocionants, populars avui encara per tot el país. Una de les més característiques és la que Hauptmann intercalà com un episodi en una de les seves famoses obres.

Diu la llegenda que un dia una mare que no es podia aconsolar de la pèrdua

d'un filllet, entrà a una església i hi trobà una gran munió de morts que pregaven. La trista mare descobrí entre els morts el seu filllet perdut, que es corbava atuit pel pes d'un càntir enorme que duia damunt de l'espatlla. Plena d'astorament la pobre mare, tocà suaument el braç del seu fill, i li preguntà per què portava aquell càntir tan feixuc.

—O mareta!—féu l'infant.—No saps què és això que porto? Són les llàgrimes que has plorat per mi tot murmurant contra la Providència! Com em pesen, aquests plors! He hagut d'anar recollint d'una a una les teves llàgrimes i posar-les dintre d'aquest càntir. Ara sempre l'he de portar damunt de les espatlles, per purgar, mareta dolça, el pecat que has fet murmurant de la voluntat divina.

El caient sentimental i supersticiós de aquest poble imaginatiu es revela en la pintoresca manera d'interpretar els fenòmens més corrents de la naturalesa. Així, per explicar un eclipse, diuen que la lluna i el sol es tapen els ulls l'un a l'altre per no veure les baralles dels homes; de la Via Làctea en diuen que és un camí que va de l'Infern al Paradís, i que és absolutament necessari que al món hi hagi tants homes com estels hi ha al cel. La pluja, segons la gent de Ucraïna, és distribuïda per un àngel sord, que, pobret!, no pot entendre bé les ordes divines, i això fa que moltes vegades avii l'aigua damunt de terres que no en necessiten.

Això no vol dir que la Ucraïna sigui un país endarrerit, que tot just comenci de barbotejar les primeres lleïres de la civi-

lització. La llengua rutena, amb tot i haver adoptat una gran quantitat de mots polonesos, russos i fins tàrtars, és d'una gran originalitat; l'ús freqüent de diminutius li dona una dolcesa especial i l'acorda amb el caràcter sentimental del poble. El patriotisme de un eixam de notables poetes que han usat l'idioma nacional d'Ucraïna en llurs obres, ha fet que el ruteni sigui actualment una de les llengües eslaves més expressives i més musicals. Si per altres motius aquest país no hagués demostrat que està prou preparat per a regir els seus destins, el fet que els seus esperits més selectes treballin per la difusió i exaltació de llur idioma

nacional ens donaria dret a creure en l'esdevenidor de la Ucraïna.

ANTONI

La pluja, segons la gent d'Ucraïna, és distribuïda per un àngel sord que, pobret!, no pot entendre bé les ordes divines

UNIFORMES A MILIONS

FABRICACIÓ MECÀNICA
D'UNIFORMES PER A L'EXÈRCIT

Els aliats fan als Estats Units milers de colossals comandes, car l'Amèrica proporciona a l'Entente demés d'acer, obusos, fusells, metralloadores i municions, l'indumentària diversa a una gran majoritat dels combatents.

Les fotografies que reproduïm ens donaran una clara idea de com es treballa en el Nordamèrica, fent-nos conèixer la confecció mecànica dels uniformes dels soldats.

Els sastres transatlàntics són meravellósament utilitzats, puix que aqueixes grans manufactures, damunt dels encàrrecs dels anglesos, francesos, belgues i altres encara, han d'atendre els que els fa el propi país.

És ben curiós el procés de la fabricació mecànica de la roba dels soldats. Veu's

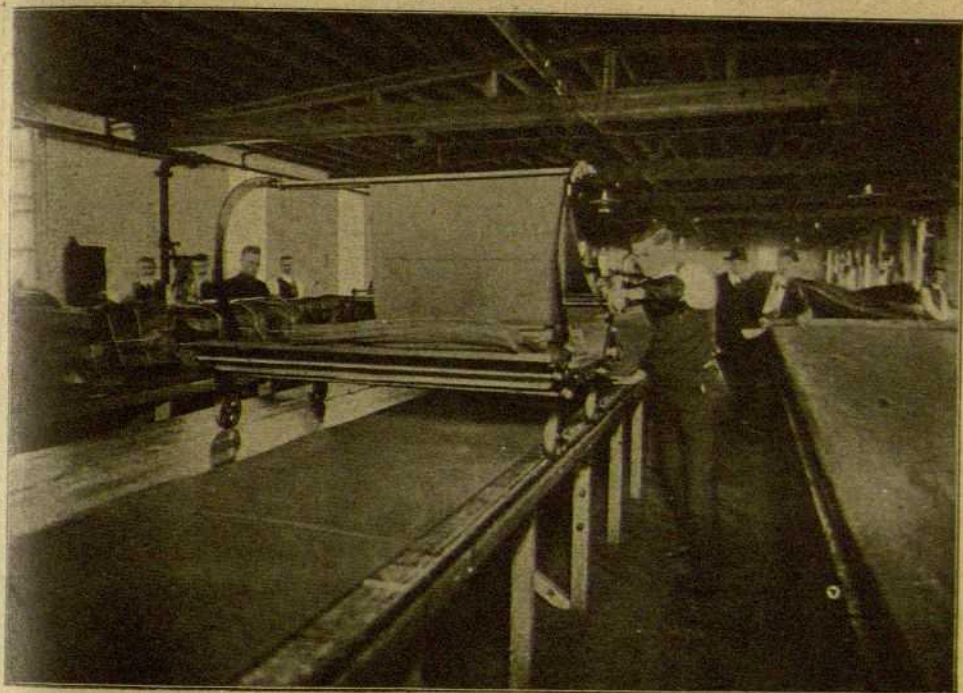
en aquí la descripció: La roba arriba als grandiosos tallers en llargues peces que un sol home, per mitjà d'un aparell a

posta, va desenrotllant damunt d'un taulell fins a una quarantena de gruixos. Un cop és així apilada la roba, hàbils talladors dibuixen servint-se d'un aparell elèctric que porta el corresponent guix, les línies segons les quals s'hauran de tallar els pantalons, les americanes, les mànegues i, en una paraula, les diverses peces que constitueixen un vestit o un capot.

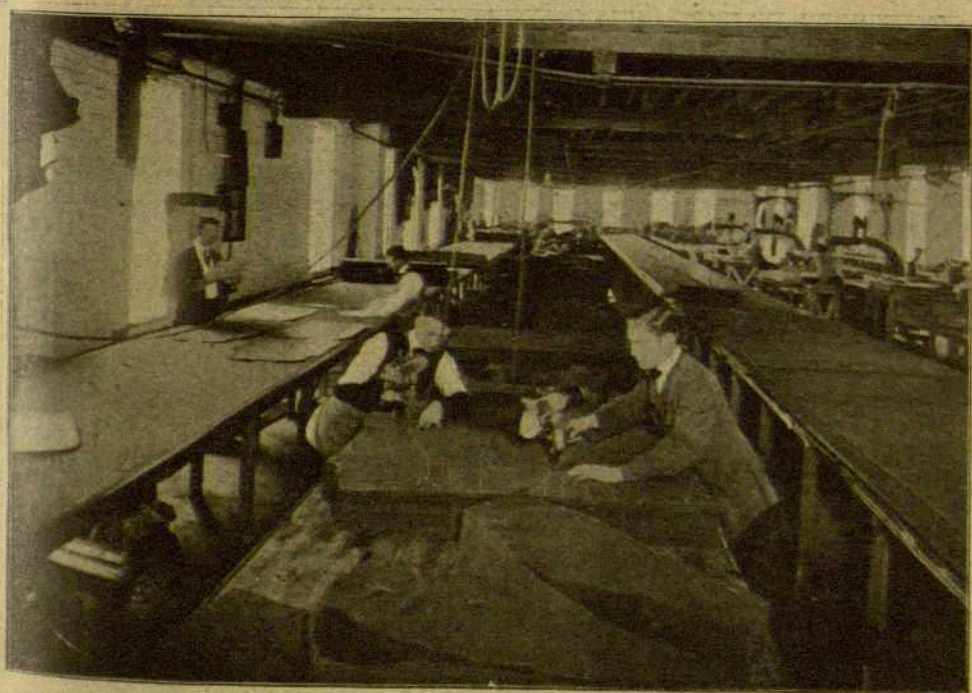

La màquina que col·loca els ulls

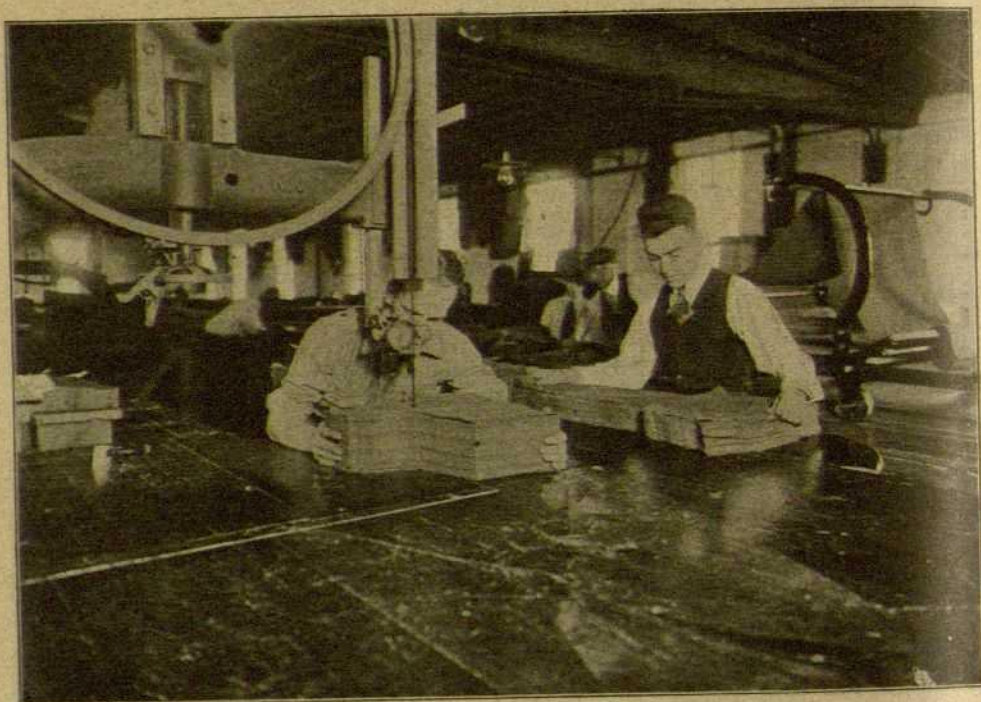
Marcada d'aqueixa faísó la roba, el gruix total de la qual es manté en forta pressió, mitjançant un aparell a propòsit, passa a la serra de finíssimes dents, de la qual en surten tallades en poca

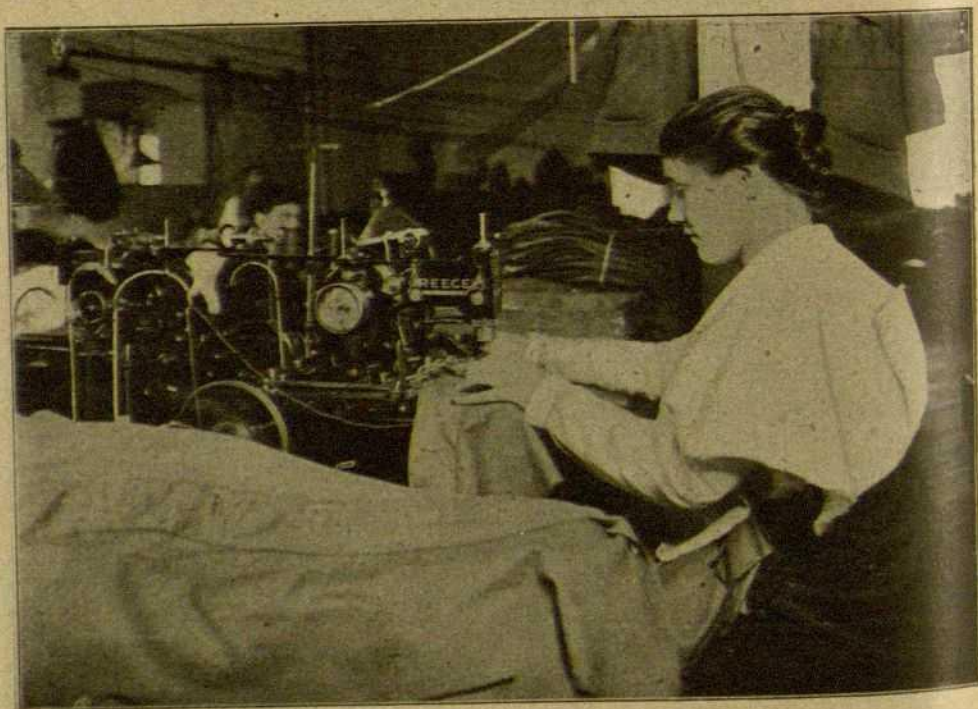
L'aparell que desplega les peces de roba

Per mitjà d'un aparell elèctric, els sastres dibuixen les diverses peces de que es compon el vestit

Les serres mecàniques que tallen la roba en gruixos considerables

Els innombrables traus que figuren en cada uniforme són fets ràpidament, mercès a un aparell regentat per una sola treballadora

estona, de 50 a 60 peces d'un sol cop.

Retallats els trossos, es procedeix a la formació de les diverses peces que constitueixen el trajo, repartint-se a les diverses seccions cada una de les quals està constituïda per gran nombre de

No cal dir que tota aquesta maquinària és moguda elèctricament.

Mercès a aquests perfeccionats aparells i moderns mètodes, pot confeccionar la fàbrica de Nova Jersey, de la qual són les vistes fotogràfiques que aquí re-

Planxat elèctric de les peces

màquines que intervenen fins en els més ínfims detalls de la confecció. En els tallers de costura hi trobarem, per exemple, des de la simple i ja clàssica màquina de cosir fins a la de fer traus, passant per tota una admirable graduació d'aparells curiosíssims que intervenen en tot.

produïm, la enorme quantitat de 15.000 uniformes cada dia. I per a tot això, sols calen uns quants homes per a regentar les màquines d'aquests grans tallers que vesteixen cada any la friolera d'uns 4.500.000 soldats...!

X.

El cas singular del Dr. Jekyll i el senyor Hyde

NOVEL·LA DE ROBERT LLUIS STEVENSON

(Vegeu's n.º 8, pàg. 168)

LA DARRERA NIT

El senyor Utterson seia a la vora del foc un vespre, després de dinar, quan el sorprengué de rebre la visita de Poole.

—En nom de Déu, Poole, què us porta?—va exclamar; i després, adreçant i un altre esguard:—Què us fa mal?—afegí, —està malalt el doctor?

—Senyor Utterson, —féu l'home, —passen coses de mal averany.

—Preneu seient, i aquí teniu un vas de vi, —digué l'advocat. —Ara, preneu -vos el temps que calgui, i digueu-me planament què us convé.

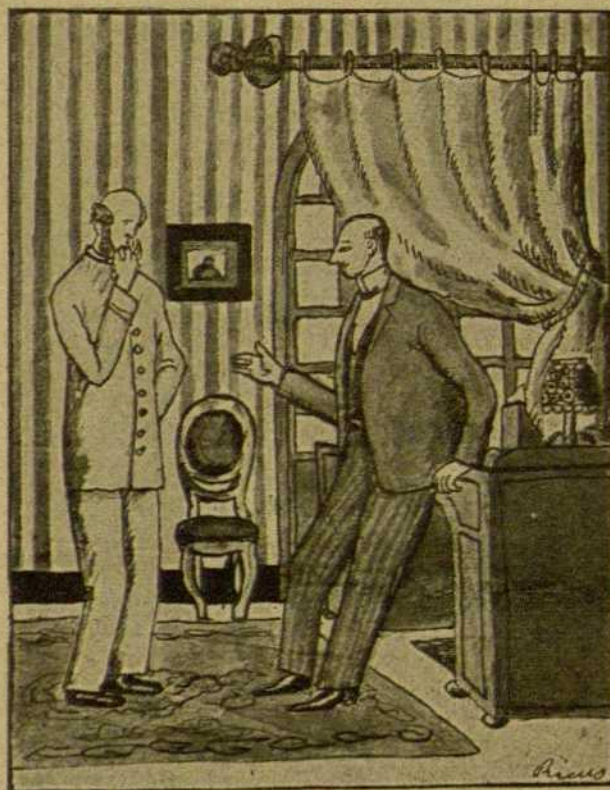
—Ja sabeu l'esil del doctor, senyor, —replà Poole, —i com es tanca i es barra. Bé, altra vegada està tancat i barrat en el seu despatx; i no em plau, senyor... m'ha fi faci si em plau. Senyor Utterson, estic esporuguit.

—Bé, bon home, —digué l'advocat, —expliqueu-vos bé. De què us esporugiu?

—N'ha es'at vora una setmana, —respongué Poole, deixant de banda la pregunta, obstinadament, —i no puc comportar-ho per més estona.

El posat de l'home corroborava amplament les seves paraules; el seu capteniment anava de mal borràs; i fora del moment que per primera vegada havia anunciat la seva terror, no havia mirat un sol cop l'advocat a la cara. Ara mateix, seia amb el vas de vi, sense tastar, damunt el genoll, i amb els ulls adreçats a un recó del paviment. —No puc comportar-ho més, —repetia.

—Veiam, —digué l'advocat, —veig que teniu algun motiu seriós, Poole; veig que hi ha quelcom que va mala-

—Senyor Utterson, —féu l'home, —passen coses de mal averany

ment de bo de bo. Proveu de dir-me quin cosa és.

—Em penso que hi ha hagut malvestat, —digué Poole, amb veu ronca.

—Malvestat; —cridà Utterson, amb d'allò més astorament i bastant inclinat.

per tant, a l'irritació. — Quina traïdoria? Què vol dir això?

—No ho goso a dir, senyor,—fou la resposta;—però, veieu eixir amb mi i veure-ho vós mateix?

Per tota resposta el senyor Utterson s'aixecà i prengué el capell i l'abric; però reparà amb sorpresa la intensitat de l'al·leujament que es mostrà en la cara del majordom, i potser amb una altra no menor que el vi encara estava sense tastar, quan ell va deixar-lo per anar-li en seguit.

Feia una nit de març violenta, freda, característica, amb una lluna esblaimada, que jeia sobre el dors com si l'hagués bolicada el vent, i un celatge volatils, d'il·leixit més flonjo i cotonós. El vent feia difícil de parlar, i fuetjava la sang al rostre. Sembava, a més a més, haver escombrat els carrers, ara anormalment desproveïts de vianants; i el senyor Utterson pensà que mai no havia vist tan deserta aquella part de Londres. Bé hauria desitjat que fos altrament; mai en sa vida no havia experimentat un desig tan agut de veure i tocar el seu proïsme; perquè baldament pogués lluitar, li afeixugava el esperit un atúidor presagi de calamitat. La plaça, en arribar-hi ells, era tota plena de vent i polsaguera, i els arbres denerits del jardí s'afuaven contra la reixa. Poole, que durant tot el camí havia romàs una pasta o dues endavant, ara es cetajà a mitja sendera, i a desgrat del temps mosqueaire, es llevà el capell i va fregar-se amb un mocador vermell de butxaca. Però amb tot i la pressa de son camí, no era pas la rosada de la fadiga el que esborrava, sinó l'humiditat d'alguna sufocant angoixa; perquè sa cara era tota blanca, i la seva veu, de par a a pra i rompuça.

—Bé, senyor,—digué—ja hi som, i Déu vulgui que no hi hagi hagut mal.

—Amén, Poole,—digué l'advocat.

Aleshores el criat trucà d'una manera molt discreta; la porta fou oberta damunt la cadena; i una veu, de dins estant, va demanar:—Són vós, Poole?

—Jo mateix,—digué Poole.—Obriu la porta.

El rebedor, en entrar-hi ells, era br-

llanament il·luminat, el foc torrejava; i, al volt de la llar, tots els criats, homes i dones, eren amuntegats com remat d'ovelles. En esguardar al senyor Utterson, la cambrera esclatà en un ploríc histèric; i la cuinera, tot cridant:—Déu me val! és el senyor Utterson,—corregué cap endavant com si anés a abraçar-lo.

—Com, com? Tots vosaltres aquí?—digué l'advocat, amb mal humor.—Es una cosa ben irregular, fora de ratlla; vostre senyor no en fóra gaire complagut.

—Tots es an esporuguits,—digué Poole.

Seguí un orb silenci, sense que ningú protestés; només la cambrera cridà i es posà tot seguit a plorar fortament.

—Quietud—li digué Poole, amb una ferotgia d'accent que testimoniava el trasbalsament de sos propis nervis; i tanmateix, quan la minyona havia alçat tan sobtadament la nota de son plany, tots havien tingut un ensust i s'havien girat cap a la porta interior amb cares de paorosa expectació. —I ara,—continué el majordom, adreçant-se al vailet,—abraeu-me una candela i pendrem això en mà, tot seguit. —I en acabat demanà al senyor Utterson que el seguís, i obri la via cap al jardí de la part de darrera.

—Ara, senyor—digué,—abraeu tan a pleret com pogueu. Cal que sentiu, i que no sigueu sentit; i pareu esment, senyor: si per algun atzar us demanava d'entrar, no ho féssiu pas.

Els nervis del senyor Utterson, davant aquest acabament imprevist, donaren una esrebada que gairebé li féu perdre l'equilibri, però aplegà son coratge, i seguí al majordom cap a l'estatge del laboratori i a través de la cambra quirúrgica amb sos mals endreços de coves i ampolles, fins al peu de l'escala. Allí Poole li demanà de romandre de costat i parar la oïda; mentre ell, deixant en terra la candela i amb un gran i palès recaptament de sa pròpia resolució, pujà els graons i tustà amb una mà lleument insegura damunt la balata roja de la porta del despatx.

—El senyor Utterson, senyor, demana de veure-us,—digué amb veu alta; i àdhuc mentre ho feia, senyalà violenta-

ment altra vegada a l'advocat que parés la oïda.

Una veu respongué de dins estant:— Digueu-li que no puc veure ningú,—féu, planyent-se'n.

—Gràcies, senyor,—digué Poole, amb una nota com de triomf en la seva veu; i aixecant la candela, féu tornar al senyor Utterson cap a l'eixida i a la gran cuina, on el foc era apagat i els escarbats saltaven en terra.

—Senyor,—digué, tot mirant al senyor Utterson, fit a fit,—era aquella la veu del meu senyor?

—Sembla molt trasmutada,—replicà el advocat, ben pàl·lid, però baratant esguard per esguard.

—Trasmudada? Oh, sí, ja ho crec,—digué el majordom.—Després de passar vint anys a la casa d'aquesta persona, podré enganyar-me al volt de la seva veu? No senyor; el meu senyor és mort; fou mort fa vuit dies, quan el sentírem que feia un crit amb el nom de Déu; i qui pugui ésser el que estigui allí dins en lloc d'ell, i perquè hi romanguí, és cosa que clama al cel, senyor Utterson!

—És una història ben estranya, Poole; és una història bastant fol·la, bon home,—digué el senyor Utterson, mossegant-se el dit.—Suposant que fos així com vós suposeu, suposant que el Dr. Jekyll hagués estat... bé, assassinat, quina cosa podria induir l'assassí a romandre aquí? Això no se sosté; no és cosa que el seny recomani.

—Bé, senyor Utterson, sôu un home de mal satisfer, però em veig amb cor de aconseguir-ho—digué Poole.—Tot a aquesta darrera setmana (cal que ho sapigueu) ell, o l'altre, o quisculla que visqui en aquest despatx, ha estat cridant de dia i de nit perquè li duguéssim un cert remei, sense poder trobar-lo a son gust. Era de vegades costum seu—això és, estil del senyor—d'escriure les seves ordes en una fulla de paper i tirar-la damunt l'escala. No hi ha hagut altra cosa tota aquesta setmana; res més sinó papers, i una porta tancada; i fins les menges deixades allí eren entrades d'amagat quan ningú mirava. Bé, senyor, cada dia (oi, i dues i tres

vegades en un mateix dia), hi ha hagut ordes i planys, i he hagut d'anar corrents a tots els grans droguistes de la ciutat. Cada vegada que he portat el producte, hi ha hagut un altre paper dient-me que el tornés, perquè no era pur, i una altra comanda per una altra casa. D'aquesta droga se'n passa una grandíssima fratura, senyor, sigui pel que sigui.

—En teniu algun, d'aquests papers?—demanà el senyor Utterson.

Poole cercà dins la seva butxaca i en tregué una nota masegada que l'advocat, decantant-se més a prop de la candela, examinà curosament. Son contingut era aquest: «el doctor Jekyll presenta sos respectes als senyors Maw, i els assegura que llur darrera mostra és impura i del tot inútil per son actual propòsit. L'any 18... el doctor J. en comprà una quantitat bastant gran als senyors M. Ara e's demana que recerquin amb la cura més diligent, i que si en resta gens de la mateixa qualitat, la hi trametin tot seguit. No cal reparar en la despesa. L'importància d'aquesta adquisició per al Dr. J. amb prou feines pot ésser exagerada.» Fins aquest indret la carta lliscava amb relativa serenitat, però aleshores, amb un sobtat gargot de la ploma, l'emoció de l'escriptor s'havia amollat. «En nom de Déu, afegia, trobeu-me'n de l'antiga.»

—És una nota singular—digué el senyor Utterson; i després, severament:—Còm heu arribat a tenir-la descòsa?

—El dependent de la casa Maw estava enfurcit, senyor, i me la tirà al damunt com un rebuig.

—Aquesta lletra és indiscutiblement del doctor, sabeu?—reprengué l'advocat.

—Vaig pensar-ho, que ho semblava—digué el servent amb bastanta sorrudesa; i, després, en una altra veu:—Però què importa el tirat de lletra?—va fer.—L'he vist!

—L'heu vist?—repetí el senyor Utterson.—I bé?

—Vet-aquí!—digué Poole—va ser de aquesta manera. Vaig comparèixer sobtadament a la cambra de cirurgia, del jardí estant. Sembla que ell s'havia esquitllat cap enfora en cerca d'aquesta droga o del

que fos; perquè la porta del despatx era oberta, i ell estava a l'altre cap de la cambra, furgant entre els coves. Mirà enlaire quan jo vaig entrar, féu una mena de crit, i corregué escales amunt, cap al despatx. No el vaig veure sinó un sol minut, però va redreçar-se'm tot el cabell. Senyor, si aquell era el meu senyor, perquè tenia una careta a la cara? Si era el meu senyor, perquè feia un esgarip com una rata, i fugia de mi? L'he servit qui sap lo temps. I després... — L'home callà i es passà la mà per la cara.

—Totes aquestes coses són ben estranyes, — digué el senyor Utterson, — però em sembla que començo de veure un raig de claror. Vostre senyor, Poole, és evidentment colpit d'una d'aquestes malalties que a l'ensems torturen i deformen el pacient; d'aquí ve, sino m'erro, l'alteració de la seva veu; d'aquí ve la careta i el defugir sos amics; d'aquí ve la seva dèria de trobar aquesta droga, mitjançant la qual el pobret té una esperança de guair-se al capdavant: Déu faci que no toxi amb un desengany! Aquesta és la meua explicació del fet; és trista abastament, Poole, ben segur, i espalma de considerar-la, però és senzilla i natural, respon a tot i ens allibera de tota alarma exorbitant.

—Senyor — digué el majordom, mostrant a la cara una mena de clapes de pal·lidesa, — aquella criatura no era el meu senyor, aquesta és la veritat. El meu senyor — i en ésser aquí mirà al seu volt i començà de parlar baix — és un home de bella planta, i aquell era tot escarriat.

Utterson volgué protestar. — Oh, senyor, — exclamà Poole, — us penseu que no conec el meu senyor al cap de vint anys? Us penseu que no sé on li arriba el cap, quan és a la porta del despatx, en l'he vist a cada matí de la meua vida? No senyor, aquella cosa de darrera la careta mai no fou el doctor Jekyll; Déu sap qui seria, però mai no ha estat el doctor Jekyll; i el cor em diu que hi ha hagut un assassinat.

—Poole — replicà l'advocat, — si dieu això, el meu deure serà d'assegurar-me'n. Per molt que desitgi de no ferir els senti-

ments de vostre senyor, per molt que em trenqui el cap aquesta nota que sembla demostrar que encara viu, consideraré que el meu deure és violar aquella porta.

—Ah, senyor Utterson, això és parlar! — exclamà el majordom.

—I ara ve la segona pregunta — repregué Utterson: — qui s'ho empendrà?

—Ai, ai! vós i jo, senyor — féu la indòmita resposta.

—Molt ben dit — respongué l'advocat; — i passi el que passi, jo prenc pel meu compte que vós no hi perdeu.

—Hi ha una destrala a la cambra de cirurgia — continuà Poole; — i vós podrieu pendre el burxó de la cuina.

L'advocat agafà aquell estre groller i tanmateix poderós, i el brandà. — Sabeu, Poole — digué, tot mirant enlaire, — que vós i jo estem a punt d'ocupar una posició d'algun perill?

—Bé podeu dir-ho, senyor, tanmateix, — respongué el majordom.

—Val la pena, doncs, que siguem francs — digué l'altre. — Tots dos pensem més coses de les que hem dit; parlem a cor obert. Aquesta figura emmascarada que heu vist, l'heu reconeguda?

—Bé senyor; va desaparèixer tan de presa, i l'home estava tan arrupit, que no podria fer-ne cap jurament — féu la resposta. — Però si voleu dir-me que si era el senyor Hyde, bé, sí, em penso que l'era! Sabeu, era si fa no fa del mateix volum; i tenia la mateixa llestesa escàpola; i a més, quina altra persona hauria pogut entrar per la porta del laboratori? No haureu oblidat, senyor, que al temps de l'assassinat tenia la clau, encara. Però hi ha més. No sé, senyor Utterson, si heu trobat mai aquest senyor Hyde.

—Sí — digué l'advocat, — una vegada hi vaig parlar.

—Aleshores deveu saber, igual que tots nosaltres, que aquest senyor tenia un posat tot especial, quelcom que sobtava, no sé com dir-ho ben dit, senyor, i amb més ets i uts: us feia sentir al moll dels ossos una mena de fred i d'arrauiment.

—Em penso haver experimentat alguna cosa del que descriuiu — digué el senyor Utterson.

—Això és, senyor — respongué Poole.
— Bé, doncs, quan aquest emmascarat saltà com un mico d'entre les coses químiques i es ficà corrents al despatx, em davallà una mena de glaç per l'espina. Oh, ja sé que això no és cap prova, senyor Utterson; he llegit prou llibres per saber-ho; però un hom té els seus sentiments, i us prometo per la Bíblia que era el senyor Hyde.

—Sí, sí— digué l'advocat. — Les meves temences es decanten cap al mateix indret. Temo que n'haurà esdevingut algun desastre d'aquest tracte; un desastre que per força havia de venir. Sí, verament, us crec; crec que el pobre Harry és mort; i que el seu assassí (per qu'n propòsit, només Déu pot dir-ho) és encara entaforat a la cambra de la seva víctima. Bé, fem-nos emissaris de venjança. Que vingui Bradshaw.

El lacai comparegué a la crida, molt esblaimat i nerviós.

—Retorneu-vos, Bradshaw — digué el advocat. — Aquest dubte, ja ho veig, us té ben colpit; però ara tenim l'intent de posar-hi fi. Poole i jo anem a obrir-nos pas despatx endins. Si no hi ha res de particular, les meves espatlles són prou amples per suportar-ne el retret. Mentrestant, perquè no quedi cap extrem negligit, ni cap mafactor pugui cercar d'escapar-se per darrera, vós i el minyó dareu un tomb per la cantonada amb un parell de bons bastons, i fareu guàrdia a la porta del laboratri. Us donem deu minuts per arribar a vostre lloc de sentinelles.

En anar-se'n Bradshaw, l'advocat mirà son rellotge. — I ara, Poole, anem cap al nostre — digué; i prenent el burxó sota el braç, passà endavant cap a l'eixida. El celatge havia cogat la lluna, i ara la fosca era absoluta. El vent que només esclatava en bufades i aïres acanclats dins aquell pou pregon de construcció, feia anar d'ací d'allà el llum de la candela al volt de dos passos, fins que arribaren al recer de la cambra de cirurgia, on segueren, callats, a esperar. Londres brunzia solemnement a tot el voltant; però en les immediates proximitats, el si enci era només interromput pel so d'unes petjades que anaven d'una

a altra banda del paviment del despatx.

—Així camina tot el dia, senyor— murmurà Poole. — I fins i tot la millor part de la nit. Només quan arriba una nova mort, de casa els droguistes, hi ha un bri d'interrupció. Ah! és que una consciència mala és la pitjor enemiga del descans! Ah, senyor, hi ha sang traïdorament escampada en cada un de sos passos! Però escolteu altre cop, una mica més arran; contingueu-vos l'alè, senyor Utterson, i digueu-me si són aquestes les passes del doctor.

Les passes sonaven lleument i estranyament, amb una certa oscil·lació, per més que anessin tan a pleret; allò, tanmateix, era diferent del fort pejar ressonant de Henry Jekyll. Utterson sospirà. — I mai no passa cap altra cosa? — demanà.

Poole mogué el cap. — Una vegada sí — féu. — Una vegada el veig sentir que plorava.

—Plorava? Com era això? — digué el advocat, conscient d'una sobtada esgarifança d'esglai.

—Plorava com una dona o com una ànima en pena — digué el majordom. — Vaig anar-me'n amb el cor tan atut que estava per plorar jo també.

Però ja els deu minuts eren a les acaballes. Poole se enterrà la dextra que era sota un embalum de palla; la candela fou deixada damunt la taula més pròxima per a il·luminar-les en la escomesa; i s'ataresaren amb minvat alè, allà on el peu pacient anava encara damunt d'avall, damunt d'avall, en la quietud de la nit.

—Jekyll — cridà Utterson amb forta veu, — demano de veure-us. — S'aturà un moment, però no hi hagué resposta. — Cal que us ho faci saber, s'heu despertat les nostres sospites, i us haig de veure i us veuré — va reprendre; — i no és a les bones, a les males, si no és amb el vostre consentiment, per la força brutal!

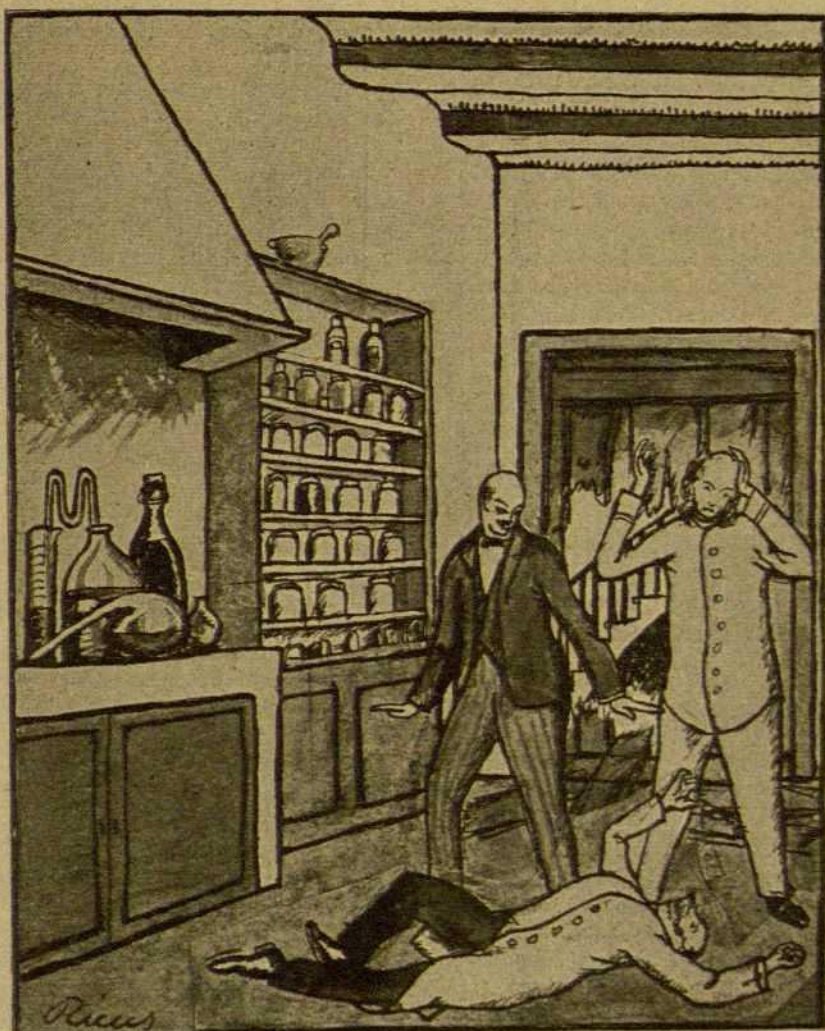
—Utterson — digué la veu, — en nom de Déu, tingueu pietat!

—Ah, aquesta no és la veu de Jekyll, és la de Hyde! — cridà Utterson. — Aterreu la porta, Poole.

Poole brandà la dextra damunt la seva espatlla; el cop va estremir l'estatge, i la

porta de baieta roja saltà contra el pany i els golfos. Un tètric esgarip, com de simple terror animal, ressonà en el despatx. Tornà a muntar la destrat, i altra vegada els batents cruïxiren i es sacsejà el marc;

Els assetjadors, espalmats per llur propi aldarull i el silenci que va seguir-hi, recularen una mica i sotjaren a dins. Allí estava el despatx, davant de l'esguard, a la tranquil·la claror del llum, amb un bon

Al bell mig hi havia el cos d'un home penosament retort i encara espeternegant

quatre vegades va repetir-se el cop, però la fusta era dura i els encaixos eren d'obra excel·lent; i calgué el cinquè perquè el pany caigués a dins espatllat i la despulla de la porta rodés a l'interior de la cambra, damunt la catifa.

foc que llua i parlotejava en la llar, el perol amb la seva moixa cantúria, un caleix o des cbert, p'pers p'oidament exhibits damunt la taula-despatx, i més a la vora del foc, les coses engegades per al te: la cambra més tranquil·la, hauríeu dit,

i, si no hagués estat pels tinells de cristall plens d'instruments químics, la més comuna que aquella nit hi hagués a Londres.

Al bell mig hi havia el cos d'un home penosament retort i encara espeternegant. S'hi acostaren de puntetes. El posaren de cara i veieren el rostre d'Edward Hyde. Anava abillat amb vestits que li eren molt massa grans; vestits d'un volum corresponent al del doctor. Els tendons de la seva faç encara es movien amb una apariència de vida, però la vida se n'era anada del tot; i pel flascó malmès dins la seva mà, i la forta flaire d'ameil·les sospesa en l'aire, Utterson conegué que contemplava el cos d'un suïcida.

—Hem arribat massa tard—digué greument, —per salvar o per castigar. Hyde ha finat pel seu compte; i no ens resta més cosa que trobar el cos de vostre senyor.

De molt la major part de la construcció era ocupada per la cambra de cirurgia, que omplia gairebé tota la planta baixa, i era il·luminada de dalt estant, i pel despatx, el qual formava un pis superior a un extrem i donava a l'eixida. Un corredor unia la cambra de cirurgia a la porta del carreró; i amb ell comunicava separatament el despatx per un segon tram d'escala. Hi havia a més a més uns quants recambrons obscurs i un celler esbarjós. Tots aquests indrets foren ara examinats fil per randa. Cada recambró no exigia sinó una llambregada, perquè tots eren buits, i per la pols que queia de llurs portes, mostraven haver estat closos de molt de temps. El celler, talment, era ple de mals endreços ben atrotinats, que en general dataven dels temps del cirurgià que fou predecessor de Jekyll; però ça com lla, en obrir la porta, els advertí la inutilitat d'ulterior recerca la caiguda d'una perfecta cortina de teranyines que per anys havia segellat l'entrada. Enlloc no hi havia rastre d'Henry Jekyll, mort o viu.

Poole donà cops de peu damunt les lloses del corredor. —Deu ésser enterrat aquí—digué, parant oïda al so.

—O bé pot haver fugit—digué Utterson, i es girà a examinar la porta del car-

reró. Estava tancada; i jaient allí a la vora, damunt les lloses trobaren la clau, ja tacada de rovell.

—No sembla cosa que fes servei—observà l'advocat.

—Servei!—repetí Poole.—No veieu, senyor, que és trencada? com si fos pel trepig d'algú.

—És veritat—continuà Utterson,—i els trencaments, també, tenen rovell. Els dos homes es miraren l'un a l'altre amb astorament. —No ho puc capir, Poole—digué l'advocat.—Tornem al despatx.

Pujaren l'escala en silenci i dant encara una eventual llambregada plena de basarda al cadàver, es posaren a examinar més completament el contingut del despatx. Damunt una taula hi havia rastres d'un treball químic, amb diversos munts mesurats d'alguna sal blanca dipositada en atuells de vidre, com preparats per un experiment que li havia estat impedit, a aquell dissortat.

—Aquesta és la mateixa droga que jo sempre li portava—digué Poole; i tot justament mentre ell parlava, el perol, amb un renou sobtat, va trencar el bull.

Això els menà a la vora del foc, on la cadira de braços havia estat situada confortablement; i es estres del te eren a punt, al costat de la persona asseguda, havent-hi fins i tot el sucre a la taça. Hi havia diversos llibres damunt un prestatge; l'un era obert vora els estres del te, i Utterson fou astorat de trobar-hi un exemplar d'una obra piadosa, per la qual Jekyll havia manta vegada expre'sat gran estimació, anotada, per sa pròpia mà, amb terribles flastomies.

Després, seguint l'escorcoll de la cambra, els recercadors arribaren al mirall de lluna, a les fondàries del qual esguardaren amb horror involuntari. Però estava posat de manera que no mostrava sinó la fulgor rosada que jugava pel sostre, el foc gupirejant en cent reflexos, al llarg de les cares dels tinells, i llurs pròpies cares esblaimades i paoroses que s'aturaven a mirar-hi.

—Aquest mirall deu haver vist algunes coses estranyes, senyor, murmurà Poole.

—I segurament cap de més estranya

que ell mateix — respongué l'advocat en el mateix to. — Perquè a quin servei Jekyll... — i s'adonà que deia la paraula amb en ensust, però afegí, retornant-se de la feblesa: — a quin servei Jekyll el destinava?

— Podeu ben dir-ho! — féu Poole.

Després es giraren a la taula despatx. Damunt el pupitre, entre el polit ajust de s papers, un gran plec hi era, sobretot, obirador: i portava, de lletra del doctor, el nom del senyor Utterson. L'advocat l'obrí, i diversos continguts en caigueren a terra. El primer era un testament, fet en e's mateixos termes excèntrics del que ell havia retornat sis mesos abans, per servir com a testament en cas de mort i com a instrument de donació en cas de desaparèixer; però en lloc del nom d'Edward Hyde, l'advocat, amb astorament indescriptible, llegí el nom de Gabriel John Utterson. Mirà a Poole, i després altra vegada el paper, i al capdavant el malfactor difunt de la catifa.

— El cap em roda — digué. — To s aquests dies això ha estat en poder se i; no tenia causa de creure'm plaent; deu haver-se enfureït de veure's reemplaçat, i amb tot no ha destruït aquest document.

Aixecà l'altre paper; era una breu no a, de mà del doctor, i amb la data al cim. — O Poole! — exclamà l'advocat, — era vivent i era aquí, avui mateix! És impossible haver-se'n desfet en un espai tan breu; encara deu viure, deu haver fugit! I en aquest cas, perquè ha fugit? I com? I aleshores, podem arriscar-nos a declarar aquest suïcidí? Ah, hem d'anar amb molt de compte. Preveig que podríem embolcallar vostre senyor en alguna catàstrofe paorosa.

— Però, perquè no ho llegiu, senyor? — demanà Poole.

— Per temença que tinc — respongué l'advocat solemnement. — Déu faci que no n'hi hagi causa! — i tot dient-ho, acostà el paper a sos ulls i llegí el que segueix:

«Benvolgut Utterson: Quan això caigui en vostres mans, hauré desaparegut, en circumstàncies que no tinc penetració per augurar; però el meu instint i les condicions de la meua situació sense nom em diuen que la fi és segura i que ha d'ésser pròxima. Aneu, doncs, i llegiu de primer la narració que Lanyon advertí que posaria en vostres mans; i si voleu saber més, recorregueu a la confessió de

Vostre indigne i dissortat amic,

HENRY JEKILL.»

— Hi havia un tercer plec? — demanà Utterson.

— Veu's-lo aquí, senyor — digué Poole. I li féu a mans un paquet feixuc segellat en diversos indrets. — No en diria res d'aquest paper. Si vostre senyor ha fugit o és mort, ens pertoca almenys de salvar-ne el crèdit. Són les deu, ara; cal que vagi a casa i llegixi aquests documents amb calma; però seré de retorn abans de mitja nit i aleshores farem avisar la policia.

Eixiren, tancant la porta de la cambra de cirurgia a llur darrera; i Utterson, deixant altra vegada els servents acoblats vora el foc del rebedor, tornà pensament a son despatx a llegir les dues narracions a les quals el misteri seria, al capdavant, explicat.

(Cont'nua.)

Les noces d'argent dels reis d'Anglaterra

La guerra desencadenada ha pogut llevar riqueses d'aparatositat a la celebració de les noces d'argent dels reis d'Anglaterra, però en canvi els actes en celebració d'aquell esdeveniment foren d'una emoció infinitament més entrançable, per la major intensitat que han assolit en la era de les proves, els vincles patriòtics i morals. Una quarta part de la terra, i 400 milions d'ànimes viuen sota el pavelló anglès i s'han associat en espiritual homenatge a la festa commemorativa de la unió de Jordi i Victòria Maria.

La ciutat de Londres, participant de la commemoració, oferí als reis un donatiu en diners perquè ells el consagressin a qualse-

vulga caritat que els plagués d'escollir. La caixa de la Creu Roja en beneficia. Però la més colpidora de les demostracions d'amor a la reialesa esdevingudes en la celebració d'aquelles noces d'argent fou la manifestació monàrquica de 3.000 ope-

ràries, representants de tota mena de treball femení i d'una uniforme de llurs cossos i tasques. La processó se aturà ordenadament en el quadrangle del palau de Buckingham i llegí l'adreça de l'homenatge la senyoreta F. H. Durhan, una de les inspectores adscrites al Ministeri del Treball.

Bo serà consagrar una recordança als dies pretèrits: dos mesos transcorregueren entre l'anun-

ci del prometatge (3 de maig del 1893) i el casament (6 de juliol) de la única filla

Els sobirans anglesos, quan la seva coronació

del duc i la duquessa de Teck i l'únic fill supervivent dels aleshores príncep y princesa de Gales. El nuvi era aleshores el príncep Jordi, oficialment descrit com a duc de Cornwall i York. Només quan retornà, amb la seva consort, del llarg viatge de l'Ofir, en 9 de novembre del 1901, el rei Eduard va crear-lo príncep de Gales. Vuit anys i mig després succeïa en el tron a son pare.

Deixant de banda la Coronació, esdevinguda en 1911 (tan bellament descrita pel comte de Haussonville, de l'Acadèmia Francesa), els fets més assenyalats del regnat són la recepció a Londres, el 1913, de M. Poincaré, President de la República Francesa; la visita oficial de SS. MM. a París, en abril de 1914; l'actitud assenyada del rei durant la crisi irlandesa, avui novellament aguda; el desferment de la guerra en la primera setmana d'agost del 1914; la inspecció per S. M. de

les forces angleses a França en novembre-desembre del 1914, en 1915, 1916, en 1917 (en companyia de la reina), i finalment, en 1918, després de la celebració de les seves nocces d'argent; els viatges innumbrables del rei per les províncies; i l'inspecció pel rei de la Gran Armada en juny del 1917.

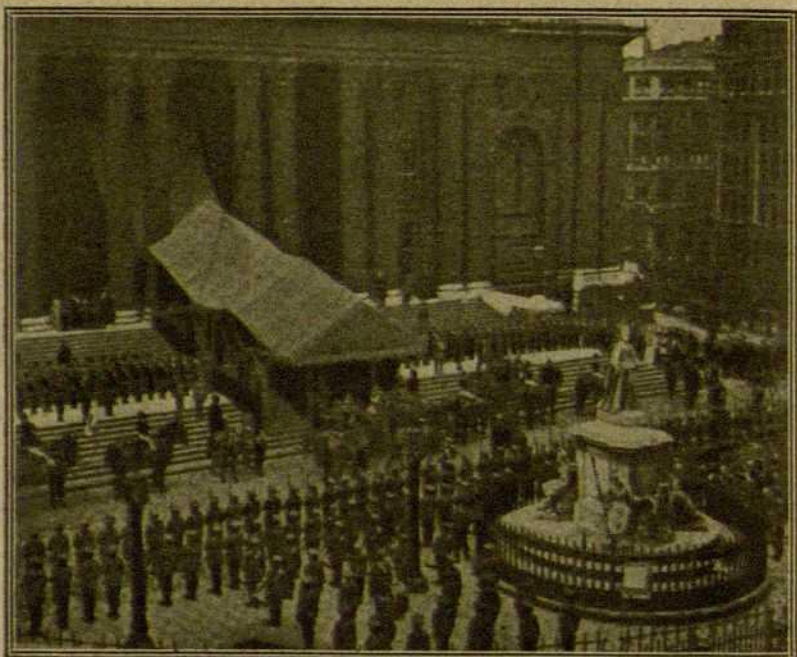
D'ençà dels dies de Jordi III, cap sobirà

anglès no havia pogut celebrar el vintiquè aniversari del seu casament. La celebració del seu per Jordi V troba a la corona anglesa en possessió d'un extraordinari prestigi. El respecte del rei per les institucions democràtiques angleses i el seu lliure desenrotllament, i la seva capacitat d'atemperar-se a les elasticitats de ment i de voluntat que demana el règim imperial, ha mantingut una popularitat a la corona que es posà de relleu

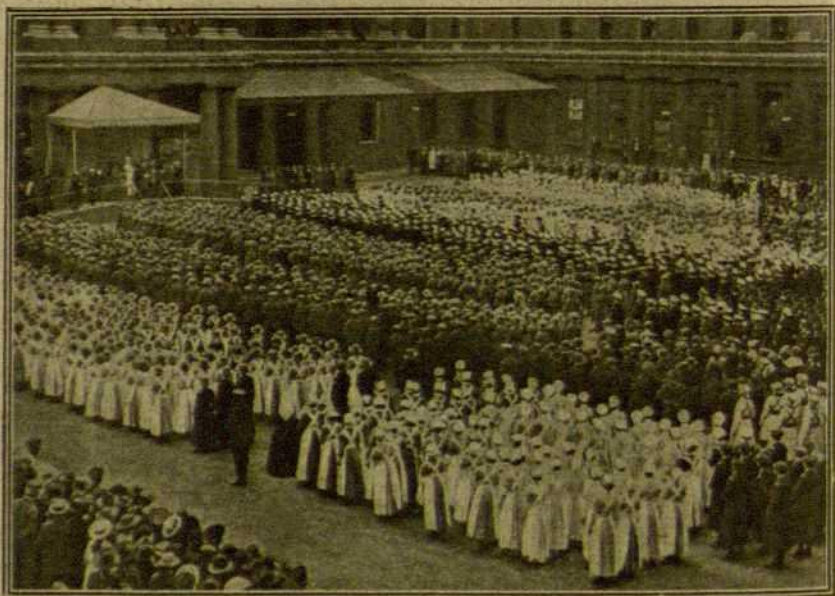

Una de les darreres fotografies dels reis d'Anglaterra, feta amb motiu de les Noces d'argent

no fa gaire, al volt d'un escrit de Wells, sobre la forma republicana.

El corteig oficial a l'arribar a la Catedral de Sant Pau, a Londres, per a celebrar les Noces d'argent

L'homenatge de les dones angleses a llurs sobirans. Abillades amb els respectius uniformes, anaren a presentar sos respectes, en el Palau de Buckingham, el dia de la celebració de les Noces d'argent

Ple de naturalitat i de conseqüència, Jordi V és un monarca ideal per Anglaterra, i així com el rei obrà en els vuit anys transcorreguts de la seva sobirania, continuarà obrant en l'esdevenir. Les seves primeres paraules adreçades a l'Imperi, contingudes en una edició especial de la *London Gazette* apareguda a la una

de la matinada del 8 de maig del 1910, al cap de 24 hores de la mort del rei Eduard, són d'una significació profunda, quan hom les coteja amb les manifestacions pronunciades per S. M. a la conferència tinguda en el palau de Buckingham, el dia 21 de juliol de 1914 i altres dies consecutius: «Sento pregonament les feixugues responsabilitats que han caigut damunt meu. Sé que puc refiar-me del Parlament i del poble d'aquestes illes i dels meus dominis ultramarins quant a llur ajut en el compliment d'aquests deures onerosos, i quant a llurs pregàries per tal que Déu m'atorgui el do de la força i del guiatge; i m'encoratja la meua consciència de tenir en la meua muller ben amada constant companyonia en tota empresa per al bé de nostre poble».

Fortament provades han estat aquestes disposicions, i Jordi V i Victòria Ma-

ria poden estar satisfets del testimoni del seu poble, com el seu poble es felicita de llur autèntica qualitat representativa, de llur seny i aptesa i patriotisme i de llur omnipresència caritatívola.

La senyora A Nova York féu un viatge, Botxkareva per a adreçar-se d'allí a Lon-

dres la senyora Botxkareva que dirigí el tan famós «Batalló de la Mort» compost de dones que es bateren heroicament en començar la decadència i escampall de l'exèrcit rus, veritable immolació patriòtica que és, segurament, la primera aplicació col·lectiva del valor militar en la dona, individualment acreditat per tantes figures històriques o llegendàries.

A Londres la senyora Botxkareva hi sofrirà una operació quirúrgica, mitjançant la qual li serà llevat un troç de metralla que penetrà

en son cos en una de les lluites aferrissades del «Batalló de la Mort».

Naturalment, els periodistes han abellejat al volt d'aquesta heroïna de faisons tan dolces, tan blanques i tan genuïnament esclaves, però d'una energia patriòtica místicament cruenta. La senyora Botxkareva s'ha manifestat partidària de l'entrada a Rússia d'un exèrcit al·liat de 100.000

La senyora Botxkareva, que comandava abans de la revolta russa, el famós Batalló de la Mort, compost per dones.

homes, suficients a son juí, per iniciar una restauració de l'orde en la *marca* oriental d'Europa.

Les perles són tombes La bella dama que redreça altívola el coll rosat al volt del qual dóna una, dues, tres voltes un collar de perles, no necessita, per castigar la seva vanitat amb alguna consideració ascètica, imaginar coses tan remotes del teatre o el saló on ella impera, com els xiprers fantasmals

impotent per bandejar l'intrús que l'amenança, es posa a empresonar-lo dins unes menes de pel·lícules de perles, anomenades, precisament, mareperla.

A mesura que la ostra va creixent en volum, creix amb ella la tomba vivent que conté el paràsit ja mort; capa sobre capa de mareperla són dipositades automàticament, fins que, amb el transcurs de les anyades, es forma la riquíssima pedreta d'inefables lluentors.

La perla, rosa o verda, groga o blanca,

L'ostra i la perla. La bella perla que s'hi veu està valuada en 8.000 pessetes; al seu volt hi han altres petites perles en formació

(Clixé de la casa Masriera i Joaquim Carreras)

del cementiri o el crani que en la seva cel·la solitària deu estar contemplant un penitent. A prop seu, en contacte amb ella, té un emblema de la destrucció, i fins de l'enterrament. Les gemmes de son collar són, cadascuna, una tomba que conté la pols d'un paràsit.

El paràsit que indirectament produeix la perla, si el deixaven fer, causaria en l'ostra una malura semblant a la causada per la tència en l'organisme humà. La ostra, amb meravellós instint, ho sap; i

és una bella gemma i ha estat tradicionalment proclamada símbol de la puresa.

Raríssimes vegades algun objecte foravingut que no sigui el paràsit en qüestió pot ésser el motiu de la perla; un gra d'arena, per exemple, o un bocinet de closqueta de marisc.

La dona més important d'Alemanya

És Berta Krupp, la reina dels canons.

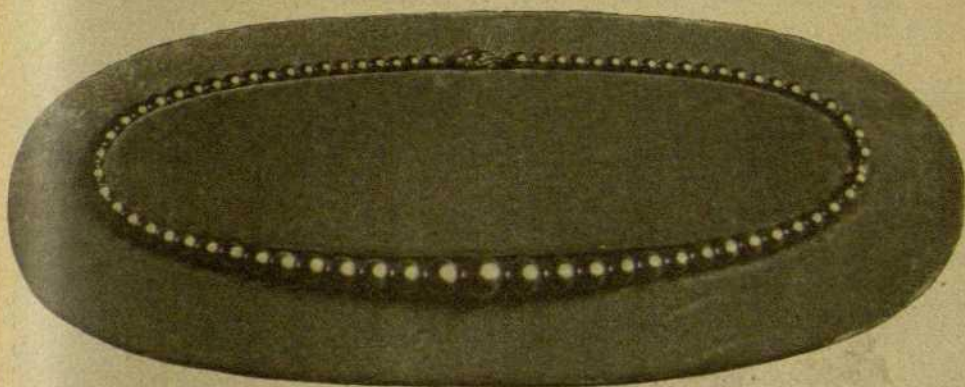
100.000 obrers treballen a les seves fàbriques, gent de to-

tes les nacionalitats. Sos arsenals són vigiladíssims; en ells rau la que podríem nomenar «materialització de la força alemanya». Centenars de detectius vetllen qualsevol sospita de traïció. La lleialtat dels obrers és sotmesa a extraordinàries proves.

El marit de Berta Krupp és el Dr. von Bohlen und Holbach, ex diplomàtic prussià i que amb motiu de les seves noces, esdevingudes fa dotze anys, fou

perador concedí al seu pare el privilegi, per ella heretat, de judicar sumàriament i sentenciar tota mena de traïdors i espies que hom descobrís dins les fàbriques. «Trair la casa Krupp és traïr l'Alemanya»; aquestes paraules són pronunciades en els misteriosos processos que amb prou feines tenen ritus.

Els testimonis d'amistat i consideració prodigats pel Kaiser actual a Berta Krupp han estat freqüents i cordialis-

Un magnífic collar de perles el valor de les quals és de 200.000 pessetes

(Clixé de la casa Mastiera i Joaquim Carreras)

obligat pel Kaiser a afegir el nom de Krupp al seu. És el director nominal de les fàbriques.

La fortuna de Berta Krupp és incalculable. En donen una vaga idea les seves formidables contribucions als emprèstits de guerra. Però la guerra és el gran negoci de casa seva.

Berta Krupp, com una veritable reina, —i com una reina autocràtica, encara,— hom ho diu, absoluts poders sobre la gent a les seves ordes. Sembla que l'em-

sims. Aquella casa de formidables eficiències és tal vegada la major columna de l'imperi que lluita per l'hegemonia mundial.

Berta Krupp no és bonica. I dins la seva vida, més aviat ombrívola—poderosa i grisa—com una terrible magiciàna, prepara eines mortíferes que li enveja la mateixa Dallaire universal. Ella ha fet, realment, semblar antiquada i poc eficient la dalla de la Mort.

GEORGINA

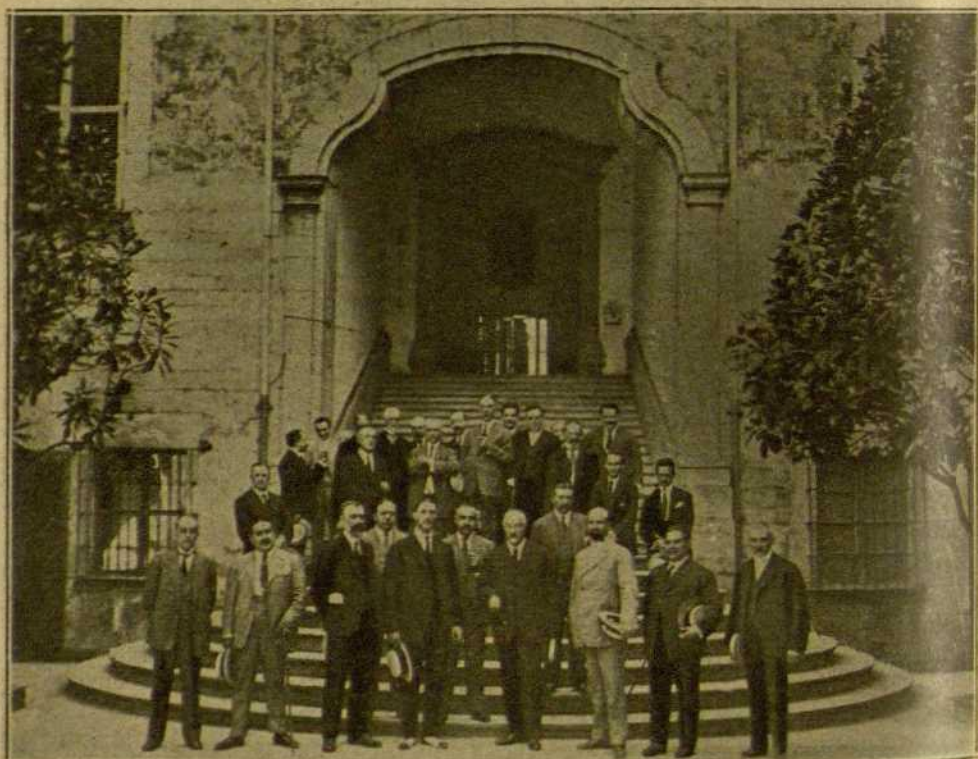
Crònica Catalana

DEL MES PASSAT

BARCELONA necessita, amb activitat constant i ben dirigida, dignificar-se per a jugar altament son paper de capital mediterrània. Una capital és la flor supre-

ma; i igualment els estímuls de l'opinió pública en la matèria del Dipòsit Comercial, que és una vergonya que hagi estat materialment obstruït pels primers a

La Mancomunitat de Catalunya a la ciutat de Girona. Els senyors Consellers sortint de visitar l'Hospital de la capital gironina, acompanyats del President de la Diputació i del Cos facultatiu de dit establiment benèfic
(Fot. Roca, Girona)

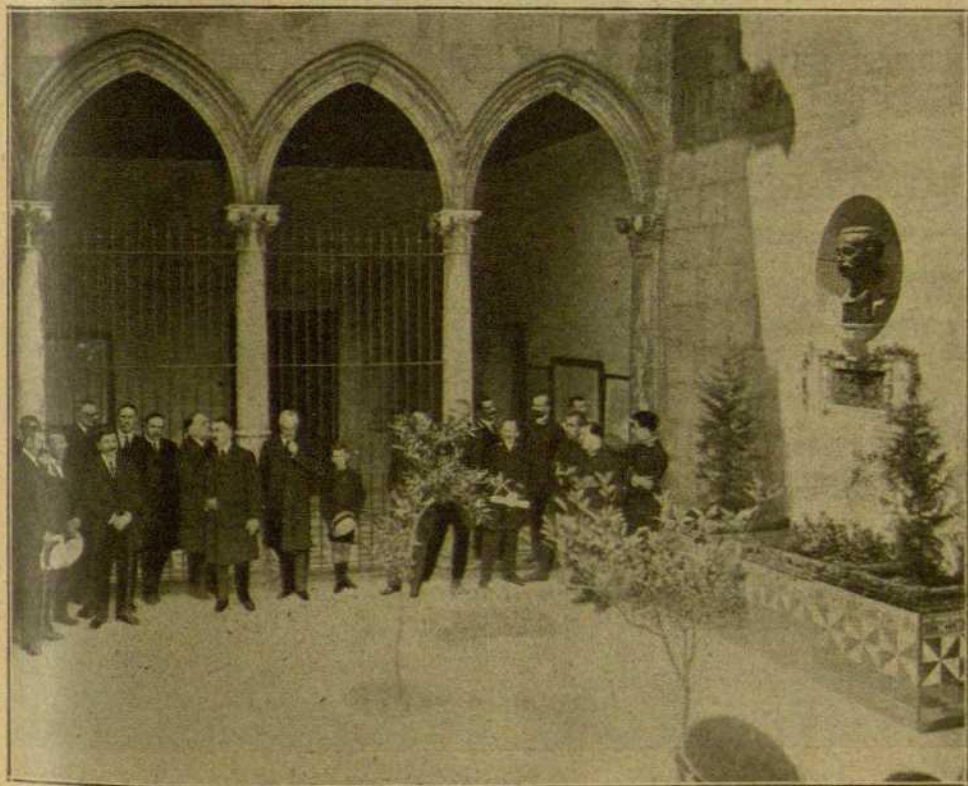
ma d'un poble: l'emulació entre els pobles té com a orgue l'emulació entre grans ciutats. Cal registrar, doncs, amb satisfacció la proposició presentada a l'Ajuntament per la compleció constructiva de la Refor-

qui pertocava servir-lo lleialment. La bella fesomia de la ciutat i la seva eficiència econòmica són dos interessos sagrats per al nostre comú esdevenidor.

La presència del Consell de la Mancomunitat a Lleida i Girona ha determinat dos veritables esdeveniments patriòtics. L'intim contacte de les dues il·lustres ciutats catalanes amb la fórmula orgànica de la nostra Unitat ha estat igualment fructífer que la visita tarragonina esdevinguda el mes anterior. A més d'altres aventatges particulars i pràctics, la consolda-

doms, Empordà, etc.), amb èxit constant.

L'aniversari de la mort d'En Prat de la Riba ha mostrat com, per unànime voluntat de l'opinió catalana, el gloriós desaparegut, el gran Tutelar de la Catalunya nova, resta convertit en geni pairal de la pública consciència reconquerida. En diversos indrets de Catalunya s'han cele-

Homenatge a En Prat de la Riba. Inauguració al Pati dels Tarongers (Palau de la Generalitat) del bust del primer President de la Mancomunitat de Catalunya

(Fot. Brangull)

ció i cohesió de la fe catalanesca ha estat vivament recalçada. Les dues ciutats històriques, de monuments i memòries immortals, representatives de dos matisos tan típics de l'esperit català han tingut la sensació tangible de llur amor i llur deure, que són doble fermaça de llur gran força potencial. D'altra banda, han continuat les festes i actes nacionalistes (Riu-

brat homenatges diversos a llaor d'En Prat de la Riba, però és d'una especial significança la instauració del seu bust al pati dels Tarongers del Palau de nostra Generalitat. No és un senzill compliment, una fórmula externa, la presència d'En Prat a l'estatge de la Catalunya Una: és una expressió de la voluntat acèrrima del nostre poble que vol la irradiació eternal

de l'ànima catalaníssima d'En Prat en mig de tota la complexitat venidora de nostres destins.

Les festes de la Mercè, de les quals s'ha celebrat ja la primera tongada o preludi en el propi aniversari del Descens de la Mare de Déu, són d'una catalaníssima significança. Mai aquesta viva característica de l'esperit català, la llibertat, no

beneï la Catalunya en dura pugna defensiva, l'altra la Catalunya en la seva esplendor. Així, segles a través, no ha defallit mai l'ajut Virginal a nostra pàtria; i a les passades festes marianes, com a les venidores, es palesa la gratitud del nostre poble.

Un fi de festa divertit ha estat l'ingrés de l'ex coronel senyor Màrquez en el par-

De les Festes commemoratives del Davallament de la Mare de Déu de la Mercè. Solemni processó celebrada per commemorar la fundació de l'Orde Mercedària

(Fot. Brangoli)

trobà una elevació tan pura com en la fundació de l'Orde Mercedària, una de les valors universals de nostre poble. Al volt de la Mare de Déu de Montserrat, hom hi veu, gairebé materialitzat en la forta abrivada de la serra, l'ideal de la independència; al volt de la Mare de Déu de la Mercè, ciutadana, i vinguda arran de la mar, que és lligam, més que separació dels pobles, hi cristal·litza una ideologia més completa, i diríem, sense esperit de profanitat, més moderna. L'una

tit del senyor Domingo. És possible que l'únic determinant de la nova situació del senyor Màrquez sigui l'enyorança de veure's el nom als periòdics; potser gosà esperar una acta de diputat. El senyor Domingo ha fet l'adquisició d'una vanitat còmica, universalment acollida amb somriures. La conjunció Domingo-Màrquez és, per al darrer, la inútil coqueteria d'una cinquantenària que vol fer-se provocativa, i per al primer una nova prova de la seva incapacitat d'ambidextre. En política nin-

gú és més incapaç que els ambidextres. I el senyor Domingo, col·laborador d'*España* i *España Nueva*, partidari tècnic del nacionalisme i escriptor i orador castellà a Barcelona, mig socialista i mig republicà, ha trobat un *pendant* a son article *Soldados!* amb la designació platònica d'un Ministre de la Guerra per una furiosa i llunyana revolució.

La nova gratissima de l'actitud de l'alcalde de València, secundada pels regidors republicans, resoltament favorable a la instauració del

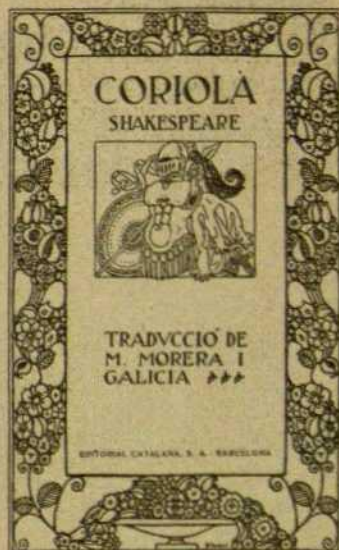
L'Excm. Sr. Alcalde de la ciutat de València En Fausti Valentín, autor de la proposició en favor de la llengua catalana

català en sa variant valenciana en totes les prerrogatives que li escauen dins l'àrea municipal, ha revelat com els fets, amb irresistible eficàcia, empenyen i reten les inèrcies tradicionals. Catalunya s'ha sentit enamorada del gest valencià, i en el Ajuntament de Barcelona ha repercutit la iniciativa de la capital d'aquelles terres on els gessamins són «grans e amples», com deia Pere del Punyalt. Hom coneix l'interès cabdal de l'idioma que és, virtualment,

per part nostra sentim

Una de les darreres obres publicades pel Foment de la Pietat Catalana

El darrer volum publicat per la Editorial Catalana

En Magí Morera i Galícia, l'eminent poeta traductor de Shakespeare al català

L'eminent poeta M. Costa i Llobera que acaba de publicar el volum Novenari de la Puríssima

una preferència pel qui entre nosaltres ataquí l'autonomia en català, en front del que la defensa invariablement en castellà. I és que l'idioma, al capdavant, s'emporta tot l'esperit.

En certs periòdics s'ha iniciat una campanya contra la brillant gestió d'En Ventosa, que ens permet menjar pa i seguir treballant: això és, viure en relativa normalitat que, en aquesta altura de la guerra, sembla paradisiàca a qualsevol coneixedor de les horribles fretures i privacions dels altres països neutrals d'Europa.

El càrrec de Comissari de Proveïments és, certament, ingratiíssim i, com ha dit En Ventosa, l'opinió pública tendeix a fer una crítica purament negativa de la gestió del Comissari, i l'aurí do d'una relativa normalitat sembla a la gent no pas resultat de mil afanyoses sol·licituds, sinó quelcom de gratuït com el

bon temps o la pluja. L'únic Comissari de Proveïments popular, s'ha dit a Londres, ha estat Nostre Senyor Jesucrist en el miracle dels pans i els peixos. No és, doncs, cosa estranya l'agitació dels ignorants o dels incoordinables davant la gestió salvadora d'En Ventosa; ni és distinció desproporcionada l'elevació del seu departament a Ministeri. El concepte que d'En Ventosa tenen els elements verament asabentats d'Espanya i l'estranger es veu així sancionat oficialment per una disposició que no és certament prematura. La nostra enhorabona al nou ministre català.

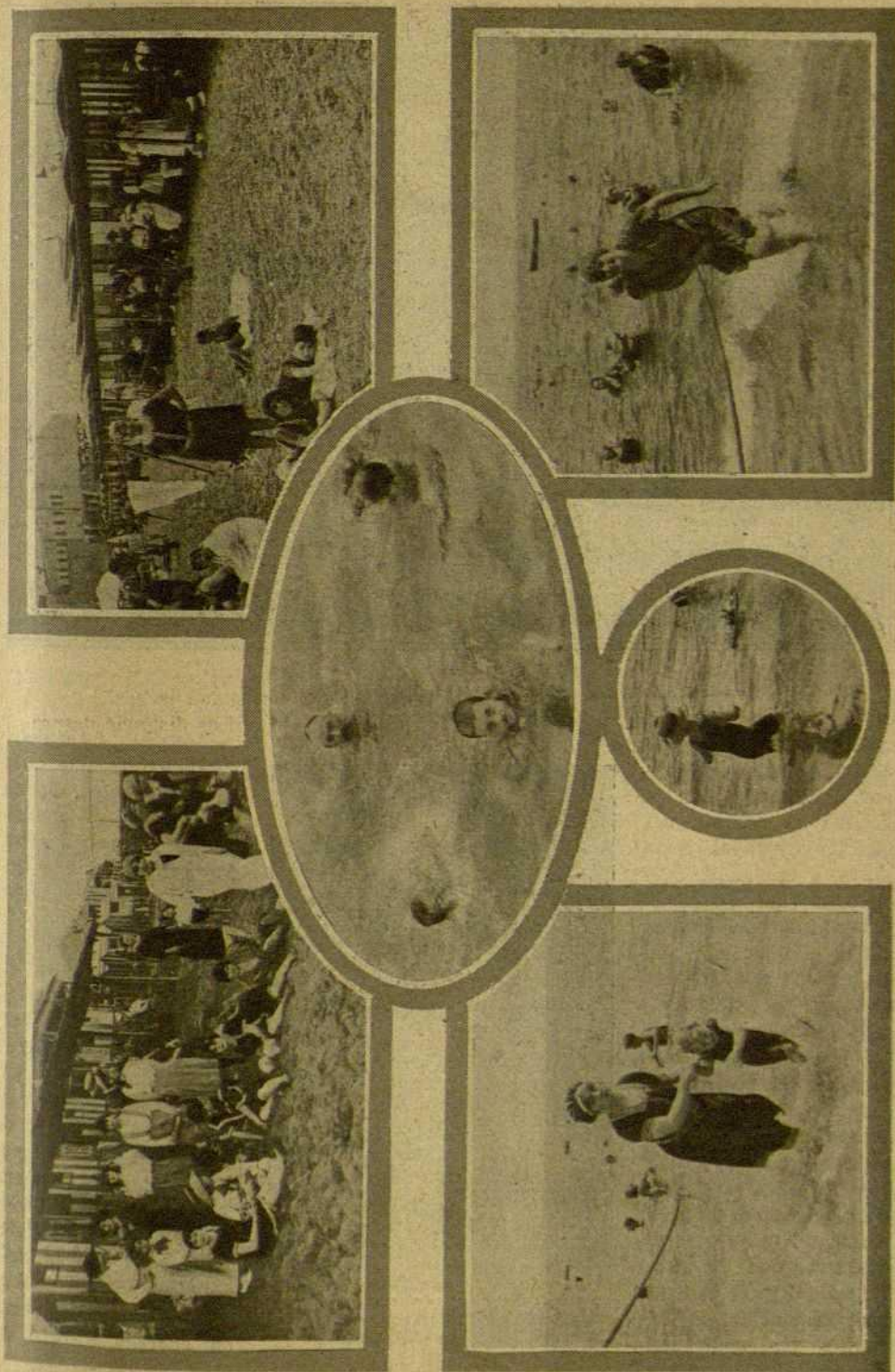

Alfons Maseras, el notable escriptor autor de les obres Eglogues i Contes a l'atzar, de recent publicació

Desagradables incidents esdevinguts a Badalona han amenaçat, per un moment, amb l'espectre de una vaga general a Barcelona. No cal dir com en aquest moments hauria estat greu i antipatriòtica una semblant actitud, sortosament desaconsellada pels caps responsables del so-

(Fot. Braugui)

Escenes diverses: Un mati d'agost en la platja barcelonina

La reina de la festa dels Jocs Florals Pirenencs (Ribes) i la seva cort d'amor

(Fot. Sala, Ribes)

cialisme. El Govern poc abans s'havia vist obligat, finalment, a pendre en mà la defensa del pavelló espanyol que oneja a les naus, i el sistema vital d'exportacions i importacions que ell té el deure de protegir. Una nota digna i enèrgica a Alemanya, dins els sentiments de la més estricta neutralitat, fixa la posició del Govern, decidit a la incautació de vaixells alemanys si continuen els esfondraments dels espanyols. És una elemental mesura de defensa, que la gran massa del país, inclosos els germanòfils no delirants, ha acollit amb

Na Antonia Figueras, reina de la festa dels Jocs Florals de Sabadell

satisfacció. Els diaris característics que encara la combaten, donen, verament, la sensació de no inventar i estrafar per una causa que els sigui nadiuament pròpia.

Llibres. — Entre els publicats o rebuts en aquest mes darrer, recordem dugues obres degudes a l'Alfons Maseras: una d'elles en prosa, i és un aplec de vives narracions, publicada per la Catalana d'Edicions, intitulades *Contes a l'atzar* i *Églogues i El Poema dels Camins*, poesies de factura i sabor clàssiques, en acurada edició de

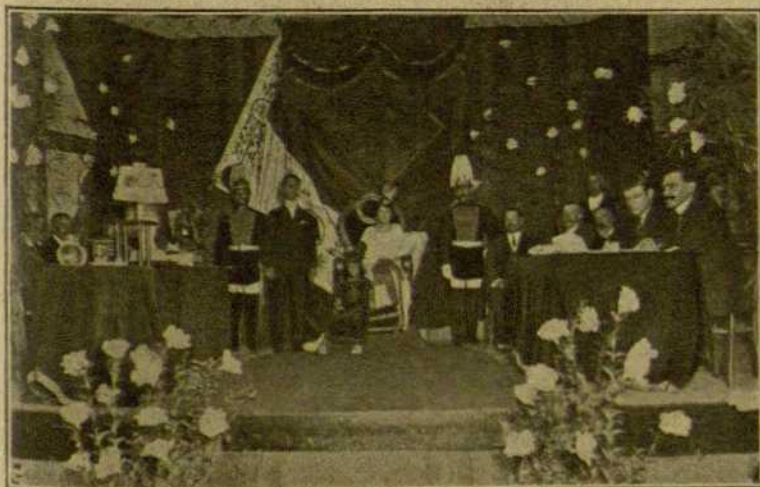
bibliòfil, que ha estat oferta a l'autor amb motiu de ses nocces; *Algues*, agradívols proses de H. Nadal i Malloí, català que habita a la República Argentina; *Analecta Montserratensia*, superb volum de xvi-400 pàgines, tamany 29x22 cms., amb 12 fototípies i 12 gravats, bell historial de la nostra santa muntanya, «pels queixals de la qual surten les estrelles, de cada nit més meravellades de la seva bellesa», en edició de bibliòfil, acurada mostra de l'avenc assolit per les arts gràfiques a Catalunya; el *Novenari de la Puríssima*, del gran poeta i orador sacre Miquel Costa i Llobera, el *Llibre de l'Examen*, de Mn. Eudald Serra, que ha tingut un gran èxit de llibreria, i el *Manual de*

La reina de la festa dels Jocs Florals de Gràcia Na Anna Hombrabella i Millet amb la seva cort d'amor (Fot. Marín)

l'Adoració nocturna, que determinarà el complet nostrament de l'oració en aquell exercici piadós. Altres volumets menors a més de les tres obres darrerament esmentades, ha publicat el *Foment de Pietat Catalana*, incansable en la seva tasca meritíssima, excel·lentment acollida pel nostre públic devot. Mossèn Gudiol ha publicat un gentil volumet, bellament estampat, so-

bre el Museu Arqueològic de Vich, honor de la nostra cultura, de la bella funció del qual ell és actualment protagonista. I els dos darrers volums de la Editorial Catalana: *Coriolà*, de Shakespeare, pulcrament vertit al català per En M. Morera i Galícia, i *Nacionalisme*, recull d'escrits del seny ordenador de Catalunya, per Rovira i Virgili.

La reina de la festa i la presidència dels Jocs Florals de Sans

(Fot. Marín)

Crònica Estrangera

EL famós novel·lista rus Màxim Gorki, és viu o és mort? Tota la premsa mundial va publicar, a primers d'agost, la nova que Màxim Gorki havia mort. I ja feia dies que es deia que es trobava gravíssimament malalt. Però, a darrers de mes, una altra nova periodística assegura que Màxim Gorki està restablert de la seva malaltia.

És viu o és mort? Si fos viu, podria anar llegint els milers de necrologies que d'ell ha escrit la premsa de tots els països. El més probable és que la notícia certa fos la de la mort i no pas la del restabliment. Bé és veritat que a la Rússia és cosa tradicional el miracle de la resurrecció dels morts. Tsars i alts personatges han ressuscitat després de morts, almenys per a la multitud russa. Ara mateix, el miracle està repetint-se amb el general

Kornilof, a qui es dona alternativament per mort o per viu cada dues o tres setmanes. Per cert que les darreres noves, d'origen relativament fidedigne, asseguren que el general Kornilof és viu.

Ara hom està en dubte si el tsarevic és viu o és mort...

Sembla, doncs, que les morts, a Rússia, són condicionals, i que han de ésser registrades, amb la reserva de una possible resurrecció. Fem així condicionalment la necrologia de Màxim Gorki.

Aquest nom és un pseudònim. Els literats, els revolucionaris i els jueus són aficionats a canviar de nom, enc que per raons diferents. El

ver nom de l'autor d'*Els vagabunds* és Aleix Maximovic Petxkof.

Va néixer l'any 1869. Fill d'una família d'artesans, la seva infància, la seva adolescència, la seva joventut, i tota la

Maxim Gorki en la seva estada de la illa de Capri, parlant amb el dramaturg italià Robert Bracco

vida seva, van ésser un seguit d'aventures i de dolors. Va conèixer d'aprop la vida dels miseriosos, i d'aquesta visió punyent van sortir-ne les seves obres, que han assolit una celebritat mundial. És Gorki l'autor rus modern els llibres del qual han tingut més difusió a tot el món.

Quant a la vàlua de la seva obra literària, els parers dels crítics han estat sempre molt dividits. Hi ha qui el creu un escriptor genial, digne d'ésser posat entre els més alts noms de la literatura univer-

unes altres justifiquen, o poc menys, el juí sever dels seus detractors. Cal ten'r present, d'altra banda, que la majoria de les traduccions de les obres de Gorki, sobre tot les fetes en els idiomes llatins, són deficientíssimes. Traduccions castellanes hi ha, per exemple, que són de segona o tercera mà, arranjaments detestables d'altres traduccions ja no massa bones, i que per tant no donen idea de les veres obres de Gorki.

El caient revolucionari de la producció

Retrat de Màxim Gorki, el famós escriptor rus, la mort del qual ha anunciat darrerament la premsa europea

sal; hi ha qui no li reconeix sinó un valor mediocre, i troba insincer i de qualitat inferior el seu naturalisme tràgic; hi ha també qui acusa Gorki d'haver escrit massa per a l'exportació, presentant, amb fins editorials, una Rússia falsificada, de boulevard, i esdevenint així una mena de Blasco Ibàñez rus.

Nosaltres trobem, però, que les obres de Gorki, pel que toca al mèrit literari, són molt desiguals, i que les unes expliquen l'admiració dels seus panegiristes i

de Gorki ha contribuït fortament a fer-lo popular entre el públic democràtic i obrer. A Rússia, en canvi, va costar-li persecucions. Fou empresonat i deportat, i seguí tota la vida la seva estrella, que era el córrer món. Damunt d'ell planava una condemna a mort dictada per la Rússia tsarista.

La revolució russa del mes de març del 1917 li va permetre tornar a la seva pàtria. Ja repatriat, va entrar de ple a les lluites polítiques. Fundà un periòdic, i de

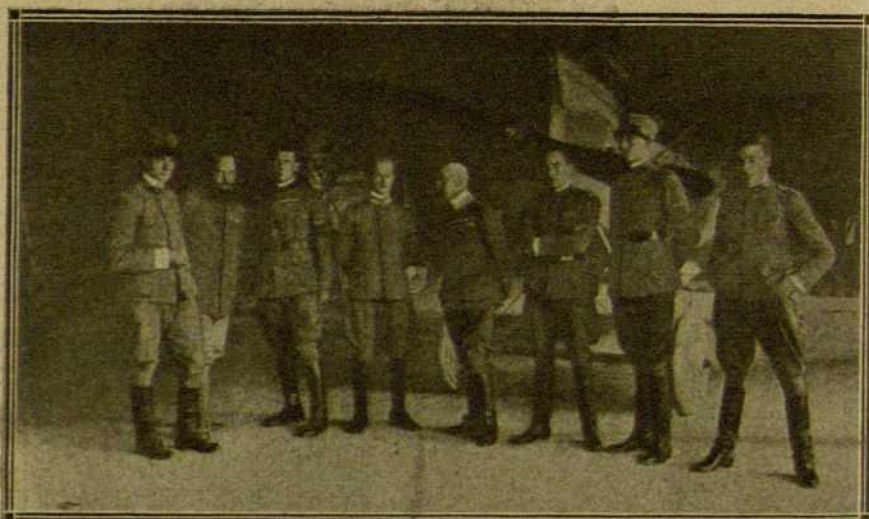
primer féu campanya pacifista, mostrant-se d'acord amb els bolxevics. Però quan aquests van ésser al poder, i van començar la llur actuació com a Govern, Gorki es va declarar contra ells, i els va combatre amb violència. El seu periòdic fou suprimit.

Molt de temps feia que la seva salut era dolenta. La misèria que sofri als primers temps de la seva vida, i el seu vagabundatge atzarós, havien deixat en son cos solcs de malaltia. Això fa més versem-

no l'hauria produït el bombardeig aeri de la capital austríaca.

Formaven l'expedició nombrosos avions, muntats per oficials. Cada aparell duia un aviador, menys el del capità Palli, on prengué seient D'Annunzio. Entre els avions que formaven l'expedició hi havia un barceloní, Josep Sarti, nat a la nostra ciutat, d'una família originària de Bergamo.

Sortits d'Itàlia el dia 9 d'agost a dos quarts de set del matí, van fer un trajecte

Els protagonistes de la heroica gesta italiana. El famós poeta i capità d'aviació italiana Gabrielle D'Annunzio (de perfil) i els companys que volaren durant 20 minuts per damunt de la ciutat de Viena, el dia 9 d'agost, llançant-hi un manifest. La expedició estava composta d'una esquadrada de vuit avions, entre els quals hi figurava el comandat per En Josep Sarti, fill de Barcelona, qui a causa d'un aterratge forçós no pogué retornar a la seva pàtria.

(De «L'Illustration»)

blant encara la novè de la mort, de la qual una notícia posterior ha fet dubtar.

«Els italians, cavallers de l'aire». Aquest és l'epígraf que un diari italià posava a la bella nova d'haver volat damunt Viena, tirant proclames en compte de bombes, la esquadrada d'aeriplans comandada per Gabriel D'Annunzio.

La darrera proesa de D'Annunzio és, sens dubte, cavalleresca, i digna d'un poeta esdevingut guerriller. La impressió produïda per l'expedició, diguem «literària», sobre Viena fou a tot arreu més forta que

de 500 quilòmetres, arribant a Viena, sense més accident que l'haver hagut de pendre terra un dels aparells per causa d'una averia del motor. Després d'haver llançat sobre Viena la càrrega de fulles i manifestos i d'haver volat uns 20 minuts damunt la ciutat, l'esquadrada va emprendre el camí de tornada.

Els manifestos, breus, lírics però forts, eren redactats per D'Annunzio. El missatge del poeta als vienesos començava dient: «En aquest matí d'agost, mentre es compleix el quart any de la vostra convulsió desesperada i lluminosament comença l'any de la nostra plena potència, l'ala

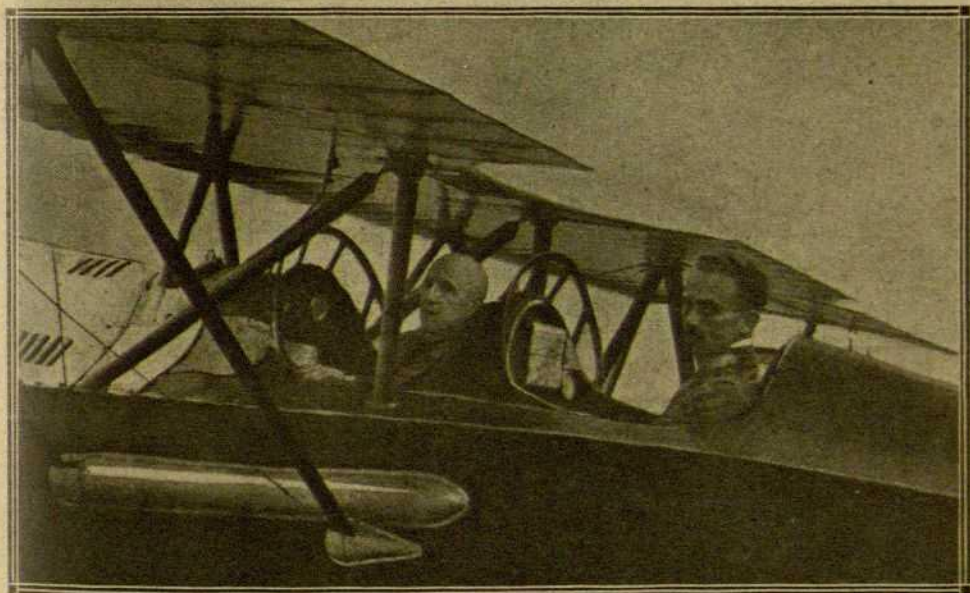
tricolor us apareix d'improvís com a indici del destí que tomba...» La pluja de fulles, moltes d'elles amb els tres colors italians, va caure damunt Viena des de 900 metres d'alçada.

L'esquadreta arribà al punt de partida poc després del mig dia. El total trajecte recorregut fou d'un miler de quilòmetres.

El seu nou ofici de guerrer ha donat a D'Annunzio una sobrietat de gest i de paraula que abans no tenia. La volada sobre Viena té un aspecte teatral, però

co-americanos al Marne, el passat juliol, no va ésser un atzar, ni un fet aïllat. Fou el començament d'un plan vastíssim que En Foch — a qui el Govern de la República ha donat el bastó de mariscal — havia preparat durant els dies llòbregos per als aliats que vingueren amb la primavera d'enguany. Aquella amenaçadora nuvolada primaveral, les batalles de l'estiu l'han esvaïda. I avui els aliats saluden ja la nova claror triomfal.

Deturada darrera el riu Vesle la reti-

El capità D'Annunzio (esquerra del gravat), acompanyat del seu pilot Palli, moments abans d'empendre el vol vers la capital de l'Austria

(De «L'Illustration»)

d'una teatralitat formosa i digna. I quan hom ha volgut dedicar, amb aquest motiu, un homenatge a D'Annunzio, coronant-lo al Capitoli, el «cavaller de l'aire» no l'ha acceptat, excusant-se discretament en la seva feina a la zona de guerra.

* * *

En aquest mes d'agost, la gran guerra ha pres al front occidental un aspecte que molts no esperaven. I eren els alemanys els qui l'esperaven menys.

Ara s'ha vist que la victòria dels fran-

rada alemanya entre l'Aisne i el Marne, el general Foch va atacar en un altre sector, més cap a l'oest, entre Montdidier i Albert. L'exèrcit anglès del general Rawlinson i l'exèrcit francès del general Debeney, posats sota el comandament del general Douglas Haig, van infligir als alemanys un cop fortíssim, fent recular llurs línies uns 20 quilòmetres i prenent-los més de 30.000 presoners i de 600 canons.

L'atac, el primer dia, va ésser una sorpresa. La victòria principal cal atribuir-la

Els manifestos llançats pels avions italians, caient damunt la gran capital austriaca. A l'angle superior de la dreta, es veu la catedral de Sant Esteve. Clixé pres a 750 metres d'alçària

(De «L'Illustration»)

al «general Tank», com diuen els soldats francesos. Els tanks o carros d'assalt, que ja havien jugat un paper important a la contraofensiva de Mangin, entre l'Aisne i el Marne, van resultar els herois de la batalla de Picardia. De bon matí, en mig de la boira, centenars de tanks, veres torres mòbils, es llançaren damunt les línies alemanyes, rompentes i aixafant-les terriblement.

D'aleshores ençà, el front alemany, des de Soissons a Iprès, ha anat enfonsant-se, ara un tros ara un altre, sota els

cops seguits dels franco-anglesos. Hom veu avui clarament que la segona victòria aliada del Marne va esquerdar el mur germànic, i per això aquest ha anat cedint sota els nous cops.

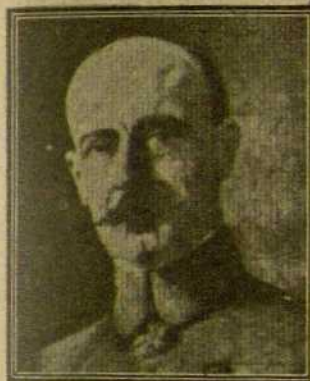
I aquests han estat donats per En Foch sense interrupció. A l'ofensiva de Picardia seguí la de Mangin entre l'Oise i el Aisne, que ha dut les tropes franceses fins a més enllà del riu Ailette i que les ha acostades considerablement al Camí de les Dames, posició estratègica d'importància cabdal. Més tard ha vingut

Lenin, el cap del Govern maximalista rus, greument ferit en un atemptat

DE LA OFEN

SIVA ALIADA

*Sir Douglas Haig, comandant
dels exercits aliats en un sec-
tor del front francès*

El general francès Debeney

El general anglès Rawlinson

la gran ofensiva britànica entre el Soma i l'Escharpe, que ha fet caure Bapaume, Perona i Combles, com han caigut més cap al sud, sota la pressió dels francesos, Lassigny, Chaulnes, Roye i Noyon. En- sems, els alemanys s'han retirat del sortint de Flandes.

Així, en acabar el mes d'agost, els alemanys han perdut gairebé tot el terreny que conqueriren durant llurs ofensives de la primavera, trobant-se ja a prop de la «línia Hindenburg» i la retirada continua.

Una estadística oficial consigna que el botí dels aliats des que En Foch va em- pendre la ofensiva fins al 31 d'agost, es compon d'uns 130.000 presoners, 2.069

canons, 1.734 llançamines, 13.783 me- tralladores i gran quantitat d'altre material.

«Les darreres batalles han decidit la sort de la guerra». Tals són les paraules oficials de M. Georges Clemenceau.

Una companyia de «tanks», els carros d'assalt de tan efecacissima cooperació en la ofensiva aliada

Els tres reis d'Orient no acaben de arribar. Són aquests reis d'Orient els de Finlàndia, Polònia i Li- tuània. Els dies passen, i malgrat de les gestions i les presses, no surten aqueixos reis encara incògnits. I potser no arribaran a sortir mai.

Per què l'Orient europeu és tèrbol, més tèrbol cada vegada. Per a veure d'arranjar les coses orientals i, sobretot, les coses de Polònia, que és on més convé als Imperis

centrals que hi hagi un rei, s'ha celebrat una nova conferència imperial al Gran Quarter General alemany, a la qual han acudit els dos Kaisers acompanyats dels alts personatges polítics i militars. En aquesta conferència havien d'ésser resoltos als afers d'Orient. Però el fet és que no han estat resoltos encara. I la Polònia segueix sense rei, com la Finlàndia, com la Lituània.

Mentrestant, a la Rússia segueix el vent violentíssim de la guerra civil i del terrorisme. Lenin, el cap del Govern maximalista, ha estat greument ferit, i el ministre de l'Interior, Unítski, ha estat mort. L'Orient tèrbol torna a ésser remogut per una paorosa tempestat.

A. ROVIRA I VIRGILI

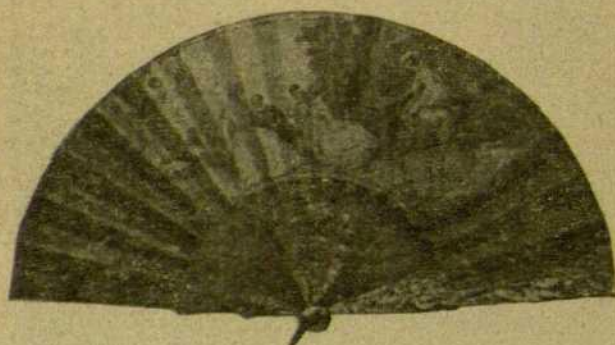
MOBLES DE
TOTS ESTILS

✦ **Josep Estrada**

===== CARRER DEL CARME, 53 :: LLEIDA =====

TALLER DE CONSTRUCCIÓ I REPARACIÓ DE MOBLES

Blondel, núm. 7, baixos (Cafè d'Espanya) LLEIDA

PARAIGÜES - - OMBREL·LES - - VANOS

J. CARDUS-PORTAFERRISSA, 10

CAFÉS

MOMOTOMBO

REPRESENTANT A LA PROVINCIA **ENRIC SENPAU**

Estereria, 9 :: LLEIDA :: Telèfon 176

SON ELS
MILLORS

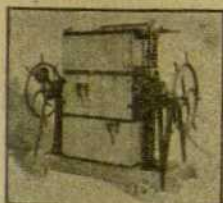

VENDA DE
KEFIR I
YOGHURT

HOTEL D'ESPANYA

Casa de primer orde : Garage capaç per a molts automòbils en el mateix Hotel : Telèfon, 15

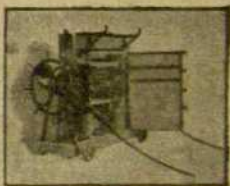
— LLEIDA —

Prensa "Daniel" d'alta pressió, moguda a mà, per a enlardar palles (curtes i llargues), safals, llanes, draps, canem, teixits, etc.

La única que alcanza la pressió de

5.000 QUILOGRAMS

amb moviment invertit combinat, obtenint-se un 50 % d'economia en el treball, essent, demés, portàtil i de fàcil maneig :: Patent d'invenció número 65.060

DOMENEC DANIEL **PÈRIT INDUSTRIAL**

Democràcia, 16 :: LLEIDA

Forn continu "Daniel" per a la fabricació de conserves vegetals, especial per a la cocció dels pebrots, accionat per combustibles sòlids, líquids o gasosos.

Es el forn que gasta menys força en son moviment, el que economitza 8.000 pesetes per campanya, solament de combustible, i l'únic que produeix vapor aprofitable per altres fins industrials.

Demani catàleg, que se li enviarà gratis

ANÍS INFERNAL

EL PITJOR DEL MON
M. Serra :: LLEIDA

Sastreria, Teixits i Camiseria

DE

JOAQUIM BASOLS

SUCCESSOR DE C. VALLS

■ ■ ■ ■

Major, 17 :: LLEIDA :: Telèf. 261

GRAN TALLER DE CALDERERIA DE COURE I FERRO

DE

JOSEP TOUS

CONSTRUCCIONS MECÀNIQUES

REMOLINS, 2 ■ ■ ■ LLEIDA